

ЗНЕДОЛЕНІ? НЕЗДОЛАННІ!

історії переселенців

Інститут демократії ім. Пилипа Орлика

КИЇВ • 2016

УДК 94(477):314.72
ББК 63.3 (4укр)63
З-76

ЗНЕДОЛЕНІ?
НЕЗДОЛАННІ!
історії переселенців

У кожного з нас різне розуміння успіху, в тимчасових переселенців – теж. Ця книжка містить розповіді про тих, для кого найважливішою стала Україна в них самих. Тільки так вони могли зберегти себе, свою сутність. З різних міст Донбасу, з Криму сотні тисяч їх розпорошилися по українській землі – на Заході, Півдні та Півночі. Дехто провадив далі свої попередні заняття, зберіг фах, а хтось почав робити щось зовсім нове. Є ті, хто навколо себе гуртує й об'єднує людей, а є такі, що тихо та вперто роблять свою окрему справу. Вони стійко переживають бездомів'я, шукають вихід і підтримують інших. Їм здається, що коли розв'язуєш чужі проблеми, свої стають меншими. Ця збірка про людей, які є важливим ресурсом розвитку для українського суспільства.

Видання підготовлено та здійснено в рамках проекту
Інституту демократії ім. Пилипа Орлика (м. Київ)
за підтримки «Інтерньюз – Європа» через «Інтерньюз Нетворк»

ISBN 978-617-581-274-7

© Інститут демократії ім. Пилипа Орлика, 2016
© Костянтин Ковалишин, дизайн, макет, 2016
© ПП «Рута», 2016

ЗМІСТ

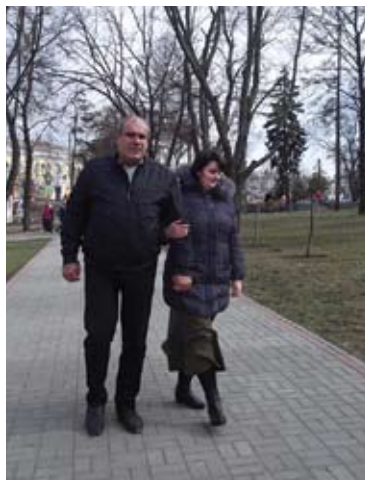
Бачити серцем Алла Федорина	6
Чотири зустрічі Юлія Макрова	16
Відновити обірване коріння роду Ярослава Тимощук	25
Луганчанин у Черкасах і його улюблена справа Назарій Вівчарик	34
Допомога постає, коли сам працюєш Андрій Романенко	44
Олена Маленкова – борець від народження Олена Самойленко	53
Любов і роботи Антон Лягуша	63
«Авантюристка» з Алчевська – як вічний двигун Валентина Мацерук	72
Будівельник за покликанням Марія Малихіна	81
Та, що не спокусилася дарами ворога Вікторія Сенько	91

Мітла замість скрипки. Як тимчасова аскеза Вікторія Сидорова	101
Волонтерка з Луганська. Виходила більше ста бійців Вікторія Іщенко	110
«Повернутися хочу тільки в свій, український, Донецьк» Наталія Адамович	121
Принципова Новікова Роман Шостак	129
Марина та її «бджілки» Інна Юр'єва	142
Про авторів	151

Бачити серцем

Коли розв'язуєш чужі проблеми, свої стають меншими

Ми розмовляємо в невеличкій кімнаті, що нагадує казкову рукавичку. За одним столом керівник громадської благодійної організації спілкується з відвідувачем, за другим – обговорюються робочі моменти якогось проекту іншої «нуошки». Ми – за третім, на якому стоїть принтер, що час від часу вигуркує із себе черговий документ. Утім, нашій розмові це не заважає. Тим більше, що тут, у приміщенні громадського об'єднання «Сумське громадське коло», Анатолій – свій. Незабаром стане ще більше своїм, бо працюватиме тут уже з власним проектом.

Голова «Сумського громадського кола» Ніна Чернявська посміхається: «Ми обов'язково зробимо спільний проект. Адже, познайо-

мившись із Толею, зрозуміли: він сам стільки робить, тягне, як може; і надалі робитиме й тягнутиме. Але ж потрібні ресурси!..»

Анатолій до пропозиції ставиться з ентузіазмом. Бо ж мова – про справу, якій він віддав чималий шматок свого життя, та передусім – про допомогу людям, які конче її потребують.

Якщо вас двоє...

«Як мій робочий день розпочинається? – на мить замислюється Анатолій Сасса. – Вмикаємо з дружиною комп'ютери. Там уже якийсь лист прийшов, – комусь потрібно щось надіслати. Тоді магнітофон вмикаю – відцифровую старі записи аудіокниг. Бобіни великі, одна доріжка в роботі близько чотирьох годин. А тим часом займаюся звуковим редагуванням раніше відцифрованої літератури».

А вільний час, а прогулянка? «Ото і є прогулянка: на роботу й з роботи, – каже Анатолій. – У цьому наше життя...»

...Вони познайомилися в Криму. Анатолій тоді вперше приїхав на відпочинок не до батьківського села, а до моря. Знайомі чоловіки повели його територією відомчого санаторію: де їдальня, де танцювальний майданчик... Догуляли до вечора, аж раптом – дощ! Кинулися до свого корпусу – а тут жінки прибігли, ховаючись від негоди. Розговорилися, у недовгому спілкуванні заприятелювали. Та виявилось, що нова знайома, мила Даша, завтра вранці від'їздить додому. Ну хоч провести потрібно!..

Після того передзвонювалися з рік. А потім Анатолій приїздив до її чарівних Чернівців. Спочатку влітку, потім – у вересні. Гуляли вузькими вулицями, такими не схожими на архітектуру східноукраїнських міст, і розмовляли-розмовляли... «Український Париж», як характеризували йому місто, сподобався Анатолію надзвичайно. Проте в листопаді 2008-го спільний вибір було зроблено на користь Краматорська, де багато років жив і працював чоловік. Відсвяткувавши тепле весілля, Анатолій з Дариною подалися на схід...

Вони вже понад рік живуть у Сумах. Спочатку з Краматорська приїхали в село Терни Недригайлівського району – там пробули рік. Потім винайняли квартиру в обласному центрі й там живуть-працюють-відпочивають.

Чому обрали саме Суми? Вибір, власне, був невеликий: їхати або ж до Дашиного краю, або на малу батьківщину Анатолія, де й сьогодні

мешкає його рідня. Даша навчалась у львівській школі, університет закінчила в Чернівцях. Але туди їхати далеченько, а Суми – ближче. Анатолій брат Сергій допоміг перевезти речі. У Краматорську лишилася квартира – як чемодан без ручки: й кидати шкода, і з собою не забереш. А тут – і мати, й брат, і син від першого шлюбу. Дім. Так би й жилося, та одна біда в Тернах: з Інтернетом проблеми. А без нього вже – ніяк. Отож перебралися ближче до «цивілізації».

Тут Анатолій Сасса побачив: роботи – не початий край. Разом створили громадську організацію «Ініціативи Слобожанщини», знайшли потрібні контакти. І для них з Дашею тепер головне – навчати. Він – спеціальних комп'ютерних програм, вона – мови та літератури на голосовому порталі. Вчать незрячих та слабозорих. Таких, як вони самі.

Відкрити світ – це просто?

Спробуйте заплющити або хоча б сильно примружити очі й бодай годину пожити звичним життям отак – без зору або майже не бачачи. Робити звичні буденні справи, їздити в транспорті, ходити на роботу... Не уявляєте? Між тим, колишній головний офтальмолог Міністерства охорони здоров'я України Сергій Риков говорив, що в Україні живуть понад п'ятдесят тисяч людей з вадами зору. З них понад десять тисяч – діти. Хоча експерти попереджають: до наведених цифр варто ставитися обережно, – точних даних про чисельність незрячих в Україні не повідомляє жодне відомство. Тож тих, хто має серйозні порушення зору, в країні може бути від сімдесяти до ста тисяч.

Ми справді не уявляємо життя людей, відмінних від нас, поки не зіткнемося з проблемою впритул. Як свого часу розповідав керівник Міжнародного благодійного фонду інформаційної підтримки інвалідів «ІП-Фонд» Микола Подрезан, поки він не потрапив у аварію й не став «візочником», він ні разу не замислювався, як живуть люди з такою бідою.

Проте прошу зауважити: для самих інвалідів ключове слово тут все ж не «біда», а «живуть». Міру наповнення цього поняття для себе визначає кожен. Анатолій Сасса певен: сліпі та слабозорі можуть максимально наповнювати свій світ.

Понад двісті років тому народився один з тих, хто допоміг це зро-

бити, – Луї Брайль. «Одна крапка Брайля зробила для сліпих більше, ніж тисячі благодійників. Можливість читати й писати виявилася важливішою за шосте відчуття й витонченість дотику та слуху», – сказав свого часу видатний психолог Лев Виготський.

Звичайно, спроб пристосувати письмо до сприйняття сліпих було немало зроблено й до Брайля. Але вони були більш індивідуалізовані. Луї Брайль вивчив і проаналізував ті системи. А потреби незрячих добре розумів сам, адже осліп у трирічному віці. Дванадцять років французький тифлопедагог створював нову систему письма-читання. 1829 року він завершив розробку рельєфно-крапкового шрифту для сліпих, що й дотепер використовується в усьому світі.

Ми звично кажемо: час іде – все змінюється. А от винайдена Брайлем «шестикрапка» лишається актуальною. Хоча при цьому є свої «але». Як стверджує виконавчий директор Львівського обласного осередку ВГО «Українська спілка інвалідів – УСІ», керівник Ресурсного центру освітніх інформаційних технологій для осіб з особливими потребами при Львівській політехніці Оксана Потимко, «це буквально золоті книжки», адже друк шрифтом Брайля є шалено дорогим. Отже, ці книги неминуче потрібні дітям, які освоюють читання, але зробити їх масовими, видрукувавши бодай кращі зразки світової літератури, наразі неможливо. Тож як зробити інформацію, книгу доступною для дорослих? Сьогодні з цим завданням може впоратися технологія, принесена отим змінним часом: комп'ютер, звичайно ж, з Інтернетом.

«...І, знаєте, я був вражений, – каже Анатолій. – Вся Україна вже користується комп'ютерами, а Суми – ні! Виявилось, що, крім мене й Даші, тут лише один інвалід із зору володіє цим методом. Львів із цим працює, у Харкові потужно займаються, в Полтаві, Чернігові... У Черкасах, знаю, поки слабенько, та вже працюють. По Скайпу спілкуються з Німеччиною, Ізраїлем, Росією... А в Сумах – ніяк. Але ж уявіть, нині число незрячих може зростати. Скільки поранених в АТО; хтось втрачає зір, і їм треба дати змогу спілкуватися, слухати книги...»

Проект, що задуманий спільно із «Сумським громадським колом», покликаний навчати незрячих користуватися спеціальними програмами, що дадуть їм нові можливості. Брати участь зможуть усі охочі. А спробувавши, далі навчатимуться самі. Адже відчутти, як перед

тобою відкривається цілий світ, справді захопливо. А ще корисно. «Позавчора була розсилка – щось нове в законодавстві щодо інвалідів; нові програми для сліпих; Гена Євсєєв зробив карту України шрифтом Брайля...» – перелічує Анатолій.

Сам він оволодівав новою методикою ще в 2001-му. Приїхав до київського реабілітаційного центру, зустрів там знайомого з Харківської спецшколи, де навчався, Сергія Картавцева. Виявилося, той закінчив «політех», кандидат наук, бере участь у розробленні програм для сліпих. Хоч і молодший трохи, а став одним з учителів Анатолія. «З нашої школи немало пішло в науку», – не втримується від схвального зауваження мій співрозмовник.

Гори – й запалюй!

Його першою ученицею стала Дарія. Вона й сьогодні повторює: якби ж ті знання й озвучені комп'ютерні програми їй раніше, ще студенткою!.. Втім, знання потрібні завжди. Наприклад, ще одним учнем Анатолія був його колишній керівник з Краматорська. Незрячому чоловікові вже під вісімдесят, але він так захопився новим методом здобуття інформації, що постійно хотів чогось свіжішого. Телефонував: «У тебе програма якого покоління стоїть?.. А знаєш, що є вже новіша? Я таку хочу». Анатолій відраджував або схвалював, а головне – тишився, що в людини виникла така цікавість.

Тут, у Сумах, почав працювати з хлопцем, який втратив зір через вибух феєрверку. Йому потрібно було для роботи скористатися комп'ютером, то звернувся до Анатолія: «Допоможеш?» – «Краще навчу тебе самого» – «Не уявляю, як це!..» – «Навчу». Аби засвідчити, як це доступно й зручно, Анатолій дістає свого мобільного телефона, на якому також встановлено спеціальну програму. Натискаєш кнопку, щоб перегорнути телефонну книгу, – і голос тобі зачитує по черзі номери. Відповідно, на потрібному зупиняєшся й натискаєш уже іншу кнопку – виклику. А комп'ютер дає значно більші можливості!

На місцевому ринку Анатолій випадково зустрів земляка Сергія, в якого теж проблеми із зором. Запропонував записати книжку, адже в того й пристрій потрібний є для прослуховування аудіокниг. «Та коли її слухати?!» – спершу відмахнувся знайомий. Але з часом Анатолій його трохи «розкачав» – уже слухає.

Бібліотека аудіокниг в Анатолія велика. «З нею тільки київська

може позмагатися», – гордо каже він. Колись, ще в Радянському Союзі, Українське товариство сліпих – УТОС – мало велику бібліотеку, записану на бобінах. Анатолій ті записи збирав по всій Україні: в Краматорську, Ромнах, з Полтави переслали те, що збереглося... Встиг не скрізь. У Сумах, скажімо, ті бобіни вивезли на смітник.

Він відцифровує записи, чистить їх від зайвих шумів. Часу на це йде багато, дехто каже, що легше б по-новому все записати. Але де взяти кошти, а головне – людей, які це начитають? Нині діє в Україні добрий проект з начитування книжок звичайними людьми, які просто бажають допомогти сліпим. Окрім того, ті старі записи з видатними акторами з чудовою дикцією – то ж скарб!

Апаратуру для відцифровування теж збирав нелегко. Для прокручування бобін потрібні великі магнітофони ще 80-х років минулого століття. Хто пам'ятає ті роки, пригадає: називалися вони «ельфами». Знову ж таки, допомагали люди звідусіль. Більше десятка тих «магів» надіслали, «нових», що не були в експлуатації. Але ж термін їх придатності вже минув, робочих було два-три.

Як знайти майстра, що їх полагодить? Хто візьметься за той брухт? Охочих не знаходилося. Проте познайомився з хорошим чоловіком у Тернах, телемайстром Віктором Руденком. Може, Вікторові й не надто хотілося братися за ту працю, однак взявся, – Анатолій знайшов спосіб загітувати. Фахівцю потрібен був прилад для роботи, який купити зараз дуже складно. А Дарійчин брат – телемайстер у Чернівцях, там можливості трохи кращі, отож прилад дістали. І Віктор не лише полагодив тоді магнітофони, а й зараз, приїжджаючи до Сум, забігає до Анатолія оглянути техніку. Бо ж як не підтримати: людина таки добру справу робить!

А Анатолій знаходить у собі нові й нові задуми. «У неділю об 11.40 по радіо йде програма – 20 хвилин з Володимиром Яворівським. Пишу її, є люди, які беруть послухати, бо це треба чути... Хочеться свою студію все ж зробити. Он на презентації письменник Євген Положій подарував мені книжку «Іловайськ». Я похвалився своїм, то вже штурмують: «дай». Та спочатку ж треба озвучити...»

Чи дають усі ці заняття можливість заробітку? «Більше вкладаємо, – посміхається Анатолій. – Але ж маємо соціальні виплати, пенсію. Я оформив переселенські. Даша, правда, такої допомоги не отримує, бо не була прописана в Краматорську, хоч і прожила стільки років. Так що не скаржимося...»

...Ми зустрілися вперше на одному з «круглих столів», де обговорювали проблеми переселенців. Потім були ще подібні заходи. Жодного разу від Анатолія не пролунало скарги на щось, говорив передусім про справи, про потребу впровадження нових програм для слабозорих і незрячих.

Взагалі в спілкуванні з ним постає відчуття, що його знайомі – скрізь. «Та то ви не знаєте, – жартує, – сліпі ж гірші за циган. Розкидані по всій країні й усі одне одного й одне про одного все знають». А я думаю, що справа тут у суто особистій якості: умінні підтримувати зв'язки й залучати інших до розуміння своєї справи. І, звичайно, досвід. На Донеччині Анатолій працював на підприємствах системи УТОС. Тут, у Сумах, приміщення для своєї громадської організації знайшов завдяки директорові сумського навчально-виробничого підприємства УТОС Миколі Пилипенку.

Займався громадською діяльністю в Донецькій обласній організації інвалідів «Надія», і нині шанобливо згадує її керівника Надію Паламарчук. Спілкується з колегами й тепер. А не кличуть назад? «Кличуть. З тієї ж громадської організації. Надія Степанівна каже, що й кабінет мій досі порожній стоїть. Ніби й тягне мене... Але, знаєте, тільки б у гості. Поспілкуватися, по чарці випити. Бо Суми таки ближче...»

«Ні, не однаково мені...»

На старий-новий рік провідував доньку у Львові. Катя народилася за першого шлюбу, після розлучення жила з мамою, але з батьком спілкується постійно. Вона спортсменка, тож тренер запропонував переїзд.

Анатолій пригадує, як сперечався з донькою, коли вона спочатку казала: «А що, тим на Майдані можна протестувати, а в Донецьку не можна?» – і дуже хотіла додому. За півроку звикла до Львова. Ще за півроку бажання повертатися на Донбас перестала виказувати.

Звичайно, в ній не було стійких ідеологічних упереджень; протистояння в країні сприймала часом з іронією й навіть самоіронією. З подружкою із Західної України в той час незлостиво обмінювалися привітаннями по телефону: «Привіт, бандерівко» – «Привіт, тітушко». Спортсмени взагалі вільніші від політичних упереджень, вважає Анатолій. А в його доці є великий плюс: вона вміє чути. Гірше, коли упередження глушать у тобі все, стають станом душі й окрім них – нічого.

...Йому сорок сім років. На Донбас приїхав шістнадцятирічним, після закінчення спеціалізованої школи в Харкові. Перші чотири класи взагалі навчався в Росії, в Самарі, тоді – Куйбишеві. Здається, часу було достатньо для донбаської асиміляції. Та, на відміну від декого, він мав коріння й завжди це усвідомлював.

«...Чому так усе сталося на сході? Знаєте, якщо проаналізувати, на Донбасі далеко не кожен похвалиться, що його прабабуся тут народилася. Корінного населення мало. Хто приїхав по путівці на шахти, хто – на заробітки, хто – на виселок, бо багато людей із судимістю. Отак, без коріння, просто працювали, просто заробляли. Радянська система розучила думати. Багато хто звик жити й робити, лише маючи поряд наглядча з різками. А за ним, звичайно, щоб хтось стояв із пряником... І що це за думка виникла – повернутися до Радянського Союзу? Як можна повернутися в щось, чого вже немає?»

Звичайно, й сьогодні живуть теплі спогади про друзів, про краматорський парк, куди любили ходити «на природу». Живе розуміння, що й там, на Донбасі, багато українців. Але коли переїхали до Сум, виразно відчували різницю між містами й місцевою ментальністю. Вважають, Суми позитивно відрізняються за поведінкою в громадських місцях, у магазинах, у транспорті.

«Недавно зайшов увечері до магазину. Стоять продавець і клієнтка. Остання показує пальцем на пельмені, аж до холодильника залізла – ось ці дайте! Продавчиня, зачиняючи холодильник, прищемила їй пальця. І хоч шкоди ніякої не завдала, кілька разів вибачалася. Та де там – жінка так обурювалася, так кричала! Подивився я та й думаю: ну, покричала б ти отак на Донбасі. Там такий «сервіс», що продавець зразу б тобі розказала, хто ти й куди тобі йти... А як я був здивований, коли побачив, як тут, у самому центрі міста, голубів з руки годують, отам, біля Шевченка. Кажу хлопчині: «Дай, я тебе сфотографую». А він мені корм дає: «І ви погодуйте». Почав годувати, а мені два голуби прямо на плечі сіли. І не ловить їх ніхто...»

Дарині в Сумах подобається. Вона й до Краматорська звикла швидко. «Я їй кажу: жінка – як верба, де встромив, там і росте. Мені ж і через тридцять років на Донбасі хочеться усвідомлювати, хто я є. А якщо люди просто не хочуть розуміти? Кажуть, «ми ближче к Росії». Та Суми ще ближче, але тут люди знають, що вони українці. Уявіть: там багатьом «по барабану», який прапор у них висить! А як це може бути однаково? І хто ж тоді такі люди насправді?..»

Зір – не лише очі

Пам'ятаєте відому картину Брейгеля «Притча про сліпих»? Шестеро їх рухаються вервечкою, тримаючись один за одного. Перший звалився в яму, другий – падає на нього, а четверо наступних ще не знають, що попереду, вони просто йдуть за поводитирем. Туди – в яму. Як у Біблії: «Якщо сліпий поведе сліпого, то обидва впадуть у яму».

Картина написана в Бельгії 1568 року. Століття минули, але здається, що й тоді автор не просто випишував картинку чи ілюстрував Біблію – закладав символ у своє полотно. Чи й сьогодні ми, здебільшого цілком зрячі, не йдемо часом у прірву за поводирями, бо не вміємо бачити? Не очима – серцем.

...Попри слабкий зір, Анатолій поїхав на Майдан. Даша й джинси було сховала, та вирушив у старих. Вже відбулися трагічні розстріли, але він зрозумів, що не може не поїхати туди. Було 25 лютого, й найбільше, що він зміг зробити, – покласти квіти загиблим. Щось допомагав, розвантажував, складав, їв з тими, хто був у «Глобусі»... І досі пам'ятає бабу Аню з Борисполя, яка вдягала, годувала, проводжала хлопців на боротьбу. Дома залишатися не могла. Перед Майданом зник її чоловік. Невдовзі приїхав чорний «джип» і дужі посіпаки вкинули до машини старшого сина, забрали із собою. Ще й пообіцяли: так буде з усією сім'єю. Чому? Як вони комусь перейшли дорогу, де? На ці запитання баба Аня відповідей не знала. Але коли молодший син пішов на барикади, то зрозуміла: вдома не залишиться, пішла слідом...

«Що зробив Майдан? Показав, як ми не хочемо жити й що можемо зробити, аби було інакше. Проти нього були лише ті, хто не хотів жити по-людськи...»

...Краматорськ обстрілювали відчутно. Однак ту частину міста, де жили Дарія й Анатолій, не зачепили. Неподалік, за дванадцять кілометрів, чулися вибухи на горі Карачун... У місті настрої були різними. Хтось пішов у так зване «ополчення», дехто – як оті мама й донька, сюжет про яких обійшов увесь Інтернет, – рішуче «послали» бойовиків, котрі вдавали із себе господарів життя.

Й ішли суперечки. «Яка ідея вашої «ДНР», у чому вона, чого ти хочеш?» – запитував Анатолій опонента. «А ви що хочете у своєму ЄС?» – змістовно відповідали йому. «А чого ми хочемо? – розмірковує сьогодні Анатолій. – Справа ж не в ЄС. Хочемо, щоб Консти-

туції дотримувалися. Щоб бандит був визнаний бандитом і був покараний, а не гуляв досхочу, вважаючи інших бидлом. Щоб усі люди мали права...»

...На голосовому порталі Дарія викладає українську мову й літературу. Її «учні» – переважно росіяни. Навіщо їм це? Як сказав один літній «учень», «аби мізки не іржавіли». Вони задоволено читають Шевченка й Лесю, а часом цікавляться, як там насправді, в Україні. Повноцінну розмову саме на цю тему якось запропонував чоловік з Північного Кавказу. До Даші приєдналися Анатолій, ще один співрозмовник з Тернополя. Почали спілкуватися. Звичайно, дехто з того боку сперечався, мовляв, брешуть «бандерівці»! Українці дали їм свою відповідь, але «затюкали» опонентів самі росіяни, ті, кому хотілося чути правду, а не жувати пропагандистську локшину.

«Там багато нормальних мислячих людей, – переконаний Анатолій. – Просто вони не можуть вільно висловлюватися. Та в будь-якому разі напад на Україну є початком кінця Путіна».

...Яку книжку ви читаєте зараз? Немає часу? У вас – із вашим добрим зором?!

...Я уявляю, як після всіх денних справ Анатолій і Дарія вмощують-ся зручно й читають – слухають Андрія Кокотюху. Даші подобається, як він описує Чернівці, – ніби побувала вдома. Хоча... Їхній дім уже тут, у Сумах. Так вийшло, але ж хіба є час на те, щоб шкодувати, коли ще так багато треба зробити?

Алла Федорина

Чотири зустрічі

Зустріч перша

Я – дитина. Маленька дівчинка. Мені десять років, я народилася й живу в Києві. Сьогодні похмуро, цієї зими дуже багато похмурих днів. Сніг із дощем неприємно торкаються обличчя, куди ти його не ховай, іноді навіть прослизують за комір. Холодно. Ми швидко йдемо з бабусею. Я думаю про те, як візьму в руки писачок, піднесу його до полум'я свічки й акуратно проведу ним по шкаралупі, не поспішаючи, так, як вчить Тетяна Олексіївна. Вона каже, що я, мабуть, буду писанкаркою, бо в мене це добре виходить. Я хотіла б бути схожою на Тетяну Олексіївну. І знаю, що схожа. Знаю тому, що мені сьогодні наснилась писанка. Класична, триколірна. Жовто-червоно-чорна. З дивовижно красивим візерунком, тільки от яким саме – не запам'ятала. А якби запам'ятала, то обов'язково повторила б цей візерунок наяву.

Тетяна Олексіївна часто так робить, вона бачить уві сні сюжети й візерунки – і неодмінно втілює їх у дійсності. Тільки прокинеться – й одразу писати, а поки пише – нові ідеї з'являються, хочеться і їх уже здійснити. Бабуся вважає, що саме завдяки невгамовній енергії таку людину, як Тетяна Олексіївна, важко загнати в глухий кут. Людина, віддана якійсь справі, знайде свій шлях, навіть якщо через обставини цей шлях стає звивистим, а за кожним поворотом чекає перешкода... Але ось уже видно знайомий паркан, а за ним – невисока жовта будівля. У потрібному вікні яскраво горить світло. Чим ближче ми підходимо, тим радісніше стає на душі. Навіть двері скриплять тут весело.

– Катю! Обережно! Тут же поріг високий, забула? Знову в хмарах літаєш?

– Ніде я не літаю! Просто чекаю не дочекаюся, коли вже писанки робити почнемо.

Тетяна Олексіївна, як завжди, ласкаво посміхається, роздає нам яйця й каже про те, що ми сьогодні спробуємо писати церкви. Скоро весна, а отже, час готуватися до Великодня. Серйозне завдання. Не такі ми ще професіонали, хоч і від щирого серця прагнемо ними стати. Тетяна Олексіївна знову посміхається й обіцяє допомагати нам. Я їй вірю. З її допомогою мені не страшно. Можливо, одного дня я зможу, як і моя вчителька, створювати такі самі «живі» писанки. Думаю, вони чарівні. Для мене вони навіть чарівніші, ніж мультики або книжки.

Ось, наприклад, миті з життя українського села. Дивишся на писанку, де зображена бабуся, яка пасе кіз на галявині, й одразу відчуваєш... Відчуваєш, як пригрівають теплі промінчики сонця, здається, що навіть волосся на голові стало теплим, а ще щось приємно лоскоче в носі, напевно, запах молодого трави та весняних лугових квітів. Можна почути дзюрчання струмка, мабуть, він десь там, за деревами. Теплий вітер гортає сторінки книги, яка лежить поряд з бабусею. Але вона не звертає на це уваги, бо зайнята вишиванням, та ще іноді поглядає на кіз.

– Катю, от бачиш, ти не зовсім правильно розподілила яйце.

Я ж кажу, що писанки – чарівні. На кожній – цілий світ. Насправді за вікном – зима, в моїй руці яйце, і я маю спробувати зобразити церкви. От тільки ще мить я порадію весняному вітру й почую протяжне «мм-е-е-е...».

– Я виправлю червоним олівцем. Ось так. Тепер обводь лінії воском.

Зараз нагрію писачок і продовжу писати воском. Сподіваюся, в мене добре вийде. Тетяна Олексіївна, до речі, радіє не менш, ніж ми, коли бачить гарний результат. Вона, звісно ж, пишається учнями, які стараються, досягають успіху. Тому й завдання перед нами ставить дуже серйозні. Іноді, щоправда, не надто часто, каже, що ми перевершуємо її очікування. А понад усе їй подобається, коли ми так сильно захоплюємося процесом, що навіть не помічаємо її. Вона тоді не ображається, ні, навпаки, із задоволенням і гордістю спостерігає, як ми працюємо. Писанкарство, як розповідає сама Тетяна Олексіївна, це її друге, паралельне життя. Або навіть перше. Тут вона мріє. І деякі її мрії якраз тут і здійснюються. Адже в житті, люблять повторювати дорослі, все не так просто. А тут – все просто, зрозуміло й дуже красиво. І будь-яку мрію можна втілити в життя, особливо такому майстрові, як Тетяна Олексіївна. Українське село, національні традиції для неї дуже близькі. Тому вона має цілу серію писанок на цю тему.

Раніше, коли вона подорожувала Україною, то надзвичайно любила дивитися у вікна потягів, розглядати красвиди, запам'ятовувати кожну дрібницю. Вона просто закохана в нашу землю, в сільське життя. І все, що бачить, їй хочеться намалювати. Враження від поїздок завжди по-доброму турбують, надихають. І народжуються ось такі чарівні писанки, які вмить можуть перенести вас у зовсім інше життя. А бувають дні, навіть у Тетяни Олексіївни, коли немає настрою, і навкруги все так сіро й буденно, і прикрасити ці дні немає жодної змоги, окрім... Окрім як взяти й створити писанку, яскраву, повну енергії й життєвих сил. Як наша вчителька каже: «Писанкарство – це панацея для мене». Коли вона працює, то, звичайно, віддає багато фізичних сил, проте дістає ще більше духовних, величезне піднесення. Так-так, і звичайною роботою це складно назвати, тому що Тетяна Олексіївна ніколи на неї не скаржиться і ніколи від неї не втомлюється. «Це той щасливий випадок, коли працюєш із задоволенням», – каже моя бабуся. Хотілося б і мені так.

– Тепер кожну лінію розподіляємо на дві, порівну, обводимо, з'єднуємо між собою – і виходить церква. Церков на писанці у вас вийде вісім.

Ось так, одна лінія, друга, півколо – і маємо писанку. Тепер її потрібно розфарбувати. Звичайно, до майстерності Тетяни Олексіївни

мені ще дуже далеко, але, можливо, одного дня я зможу хоча б наблизитися до її вміння. Якщо буду вельми старанною. Так запевняє моя бабуся, і вона, звісно, має рацію.

Зустріч друга

Я – сусідка. Юна дівчина. Мені шістнадцять років, я народилася й живу в селі Розсипне Донецької області. Надворі рання весна, тане сніг, стікає струмками по дорогах. Ми із сусідкою Тетянкою біжимо зі школи додому, птахи співають так голосно, що навіть заглушують стукіт наших сердець та дзвінкий сміх, на деревах ось-ось з'являться бруньки. Але ця весна не звичайна, вона дуже сильно відрізняється від усіх попередніх. Це наша остання шкільна весна, і вже не можна просто насолоджуватися пробудженням природи й безтурботно чекати літа.

Настав час вирішувати, що робити далі. Де продовжувати навчання та яку професію обирати. Звісно, Тетяні з цим простіше. Всі кажуть, що вона творча особистість. Вона хоче вступити до педагогічного училища. Хоч сама Тетяна з шахтарської родини. Усі – й мати, і її вітчим, і бабуся – працюють на шахті. Бабуся, до речі, категорично проти того, щоб онука вступала до педагогічного. Воно й зрозуміло: Тетянина мати довгий час сама піклувалася про двох дочок, нелегко їй було. Бабуся хоче, щоб онука здобула іншу спеціальність, наприклад, пішла до гірничого технікуму. Ось це хліб у руках, тоді б усім спокійніше було.

Утім, Тетяна, здається, твердо вирішила, що вступатиме до педагогічного, та ще й на художньо-графічне відділення! Рішуча дівчина! А от бабуся до останнього не вірила в її сили, навіть сперечалася з квартирантами (вони запевняли, що Тетяна має здібності й усе в неї вийде) і на спір пообіцяла подарувати онуці золотого ланцюжка, якщо та вступить до педагогічного училища. І що б ви думали? Хоч особисто в мене сумнівів не було. З поїздки до Ростова (де знаходиться те саме училище) Тетяна повернулася з добрими новинами. Вступила! Бабуся свого слова дотрималась і коштовну прикрасу подарувала.

Роки навчання сплинули весело та непомітно. В училищі Тетяна познайомилася з майбутнім чоловіком. У Розсипному справили весілля. Потім чоловік забрав її до себе, в місто Свердловськ на Луганщині, де за збігом обставин я мешкала вже кілька років. Там ми

знову стали сусідками. Тетяна працювала за спеціальністю: спочатку в дитсадку, потім у школі. Окрім професії, з училища вона привезла із собою й велику любов до народної творчості. Тільки-но на роботі ставало відомо про її пристрасть, жінку одразу ж просили проводити різноманітні додаткові заняття. Чоловік у всьому підтримував дружину. Саме він навчив її писанкарства. Як людина обізнана в цьому виді мистецтва, він зрозумів, що в Тетяни справжній талант, і всіляко намагався розвивати його. Саме чоловік умовив її відкрити власну студію писанкарства.

Вона спершу не була впевнена, що це добра ідея, ділилася зі мною своїми сумнівами. Що й казати, ми всі часто відчуваємо невпевненість щодо чогось нового. Та, врешті, Тетяна погодилася. Студія народного мистецтва швидко знайшла своїх учнів. Окрім писанкарства, там можна було навчитися бісерного ткацтва, а ще вишивати хрестиком та створювати ляльку-мотанку. Тетяні так хотілося посіяти якомога більше зерен, зацікавити багатьох людей, дати їм можливість випробувати себе в різних напрямках, сподіваючись, звісно, що ці зерна проростуть й інтерес не згасне. Ба більше, дасть поштовх для розвитку української народної творчості в Донбасі.

І, можна сказати, Тетяні це вдалося. Бо, попри те, що сама вона вже майже два роки тому поїхала зі Свердловська, її справа живе. Тетянині учні продовжують займатися писанкарством, створюють писанки та навчають цього інших.

Зустріч третя

Я – валіза. Стара, але вірна. Мені вже років, мабуть, двадцять, а може, й ще більше. Я люблю подорожувати. Хоч буває по півроку, а то й навіть рік простоїш у дальньому куті шафи, навіть пилом уся припадеш. І ніхто не згадає тебе, ні про що не питає і навіть новин жодних не розкаже. Стій собі там і сама слухай та дивись, що відбувається навколо. А в шафі, знаєте, подій небагато. Ось з'явилася нова сукня, а стара – зникла. Вже зовсім зносилася, тож господиня викинула її. Однак, як збереться вона кудись їхати, витягне мене на білий світ, так усе навколо вмить наповнюється бадьорим настроєм подорожі.

Так завжди буває, але тільки не зараз. Ні, настрій подорожі є. От лише подорож ця безрадісна. А все тому, що події в нашому рідному місті тривожні. Тому й від'їжджаємо. Запах війни повис у повітрі.

Озброєні люди ходять вулицями, «бандерівців» шукають. Друзі навіть порадили хазяйці не ходити більше у вишиванці, не ризикувати. Небезпечним нині здається таке близьке сусідство з Росією, бо від Свердловська рукою подати до російського кордону. Раніше ми бували там у друзів, у родичів. А тепер зненацька «руський мір» сам до нас завітав. Такий «мір», який не терпить нічого нашого, українського.

Господиня ж займається українською народною творчістю, писанкарством. Тож у місті їй залишатися небезпечно. Та й взагалі господар вважає, що треба їхати зі Свердловська. На певний час. Доньку вивезти, почекати, пересидіти ці смутні часи в якомусь спокійному місці. Так, до речі, багато хто вважає, я чула розмови. Попереду травневі свята, довгі, з вихідними. Тому ми вирушаємо в Умань, до родичів. Проте вже за тиждень повертаємося. Далеко від дому, виявляється, важко. Важко, коли їдеш без певних намірів, на невизначений термін, з тривожними думками в голові. Важко, коли руйнуються плани, звичний порядок справ – під загрозою й більш-менш зрозуміле майбутнє – під великим питанням.

От так взяти й перекреслити все своє життя – ні, це неможливо. Хазяйка вирішує лишатися вдома, що б не сталося. Символом остаточного рішення стає... пилосос. Нове придбання. Чудовий пилосос, завдяки йому господиня наводить лад удома, а водночас упорядковує думки. «Це мій дім, моє рідне місто, і ніхто не має права вигнати мене звідси», – розмірковує вона. Цілком згодна з нею й повністю підтримую зі свого звичного місця в шафі. Пізніше вона сідає за свій робочий стіл і починає творити писанку. Руки роблять звичні дії, серце наповнюється радістю, голова відпочиває від важких думок. Робота виліковує. І все ж таки її рішення не судилося втілитися в життя. Несподівано телефонує господар і каже, що в місті стає дедалі тривожніше. Наполягає, що вони з донькою мусять поїхати.

Виявляється, він уже домовився з братом хазяйки (той живе в Ставрополі, в Росії) і має намір відправити дружину й доньку погостювати певний час. А щойно вдома все налагодиться – вони одразу повернуться. Та господиня налаштована принципово. У відповідь на заклик «збирайся й складай речі» вона не зрушила з місця, не зняла капців і навіть не подумала струсити з мене пилюгу (хоча, яка пилюга, адже новий пилосос!). Однак добрий настрій покинув її. Зрештою, речі зібрані, а мене витягнули з шафи. І знову в дорогу. І знову без радості. На новому місці виявилось ще складніше. Тут люди з проти-

лежними поглядами і телевізор, який вивертає реальність навиворіт. Хазяйка не може затримуватися в Ставрополі й купує квитки в зворотному напрямку. Але вдома вже справжня війна, і кордон стає небезпечним. Додому вже не можна... Віра в те, що конфлікт згасне найближчим часом, слабшає. Попереду – повна невизначеність. За вікном – літо.

Ще одна спроба переконати себе в тому, що скоро все налагодиться, – втеча до Криму. Ми знову їдемо. Плануємо побути біля моря, там у господині є друзі. Хазяїн каже, що також туди приїде, але його плани змінюються. Мати й донька залишаються самі. І от у цій подорожі стає актуальним грошове питання. Виявляється, писанкарство – це ще й хліб. Але час спливає, дівчинку потрібно віддавати до школи, та й Крим вже «не наш»... Тому головне питання – глобальне. Що взагалі робити далі? Як і де жити? Відповіді розгублена жінка шукає сама. Хоч і стверджує, що нічого не вирішувала. Просто прислухалась до свого серця і йшла вперед.

А серце підказувало вирушати в нашу столицю. І от я знову потрібна, мені ніколи сумувати. Ми їдемо до Києва. Донька моєї господині наостанок пропонує розфарбувати дерева кольорами національного прапора. Адже Крим – це Україна. Як і Донбас. Навіть тепер, коли кримські та донбаські українці перебувають у вимушених подорожах. Поїздка до Києва була, мабуть, найрадіснішою з останніх. Це тому, що пунктом призначення була Батьківщина. Своє, українське, місто, нехай і не те, в якому жили раніше.

Зустріч четверта, яка насправді перша

Я – журналіст. Молода жінка. Мені тридцять два роки, я народилася в Донецьку, а зараз мешкаю в Києві. Я переселенка. Сьогодні їду на інтерв'ю. Автобус заколисує мене, мої очі запліщуються. Всю ніч напередодні я не спала. Моя дитина захворіла, і, здається, це грип. Мої думки збігаються з думками багатьох інших: «Як же хочеться весни, без хвороб і без війни». Мене чекає відверта розмова з жінкою, чиє життя, так само як і моє, зробило крутий вигин. Її звуть Тетяна Коновал, і вона не розгубилася. Не опустила рук і не спасувала перед труднощами. Вона йде далі, займається своєю улюбленою справою – писанкарством. Думаючи про неї, я, звичайно, думаю про себе. Про своє колишнє життя.

Я згадую своє місто. Місто, яке існує тепер лише в моїй голові. Або

в серці. І потрапити до нього можна, тільки якщо міцно заплющити очі. Хіба що подумки. Ні-ні, фізично я була там кілька разів після переїзду, але це вже ніби не зовсім воно. Місто окуповане, відчуття таке, немов окуповане все краще, все моє, що там було. Донецьк мені й рідний, і чужий водночас. Цікаво, чи сумує Тетяна за своїм рідним містом? Чи вже звикла тут, освоїлася? А ось і моя зупинка. Сідаю за столик у кав'ярні, замовляю каву й чекаю.

За п'ять хвилин навпроти мене сідає молода енергійна жінка, вона привітно посміхається й випромінює тепло. Хоча хіба могла вона бути іншою? Хіба може бути НЕ доброю чи НЕ привітною людиною, яка всю себе присвячує створенню писанок? Писанки – це традиційний український оберіг, і пишуть їх зазвичай навесні, до Великодня. Тетяна сміється й каже, що в неї тепер цілий рік – весна, такі затребувані її роботи. Втім, були й інші часи, складніші, й тоді, щоб не просити допомоги, Тетяна натомість пропонувала купити її писанки.

У серпні 2014-го вона разом з донькою приїхала до Києва. І хоча серпень – не найвдаліший місяць для пошуку та оренди житла (ми тепер добре знаємося на цьому!), Тетяні пощастило, вона доволі швидко знайшла те, що потрібно. Ну а далі – звичайні переселенські будні, облаштування побуту. Адже Тетяна, як і багато інших, поїхала на певний час, а затрималася надовго. Так що потрібно їй було майже все: від чашки до теплого пальта. Доньку вона влаштовувала до школи, а ось сама знайти роботу не змогла. Без диплома, трудової книжки та інших документів, які, зрозуміло, лишилися в рідному Свердловську, жінці пропонували мізерну платню. Почалася складна осінь 2014-го.

Саме тоді, не втрачаючи надії ані на мить, Тетяна просила людей, які знали й цінували її роботи, зробити замовлення. В цей же час доньці несподівано потрібна була операція. Оперували в одній з київських лікарень зовсім безкоштовно, все пройшло вдало. Здавалося б, нелегкий початок у новому місті. Але Тетяна, озираючись назад, каже, що їй пощастило. В тому сенсі, що обійшлося невеликими бідами. Мені здається, її очі сяють оптимізмом і якоюсь непохитною вірою в те, що все буде добре. Хоча сама вона називає себе слабкою жінкою. Що, втім, не заважає їй самостійно влаштовувати нове життя. Коли згодом Тетяна забрала трудову книжку, то організувала в Києві студію народної творчості «Світанок України», де з великим задоволенням навчає писанкарства та інших видів мистецтва дітей і молодь.

По документи їздила сама. Через рік подорожей побувала в рідному місті. Тетяна зізнається, що душею вона завжди там. У Свердловську залишилися її мама й бабуся. Тривала розлука з рідними та нерозуміння того, коли наступного разу вдасться навідатися додому, будь-яку людину вибивають з колії. Тетяна каже, що коли вперше після довгої відсутності потрапила до свого дому, то чітко зрозуміла, як знецінилося для неї все матеріальне. Квартира, меблі, ремонт... Раптом збагнула, що це такі дрібниці, які до людського щастя майже не мають стосунку. Нічого з речей залишати не шкода, за жодним не варто сумувати. Ні за улюбленим диваном, ані за зручним робочим місцем. Єдине, що Тетяні шкода було залишати в своїй свердловській квартирі, – книги. Велику кількість примірників «Писанкової абетки», яку сама склала.

Дуже хотілося б вивезти ці книги з окупованої території, проте зробити це поки неможливо. Тетяна каже, що якби вона й мала бажання повернутися, то вже точно не до речей, а до свого рідного міста, рідних людей, свого колишнього життя. Але на новому місці всі ми, так чи інакше, відвикаємо від колишнього, прагнемо щось побудувати, створити. Тетяниній доньці знадобилося півтора року, щоб пристосуватися до нових обставин і забажати розвиватися. Зовсім недавно вона знову пішла до художньої школи, ще й розпочала займатися вокалом.

Всі переселенці пережили потрясіння, і Тетяна не знає, як би вона перенесла це, якби не її улюблена справа. Її робота, її задоволення, її панацея, її сенс.

– У кожної людини у важкій ситуації мають бути якісь «милиці»: друга половинка, діти або улюблена справа. А якщо «милиць» немає, то як людина може встояти? – каже Тетяна. – Добре б кожному, хто потрапив у біду, мати дві «милиці». Щоб можна було опертися, перевести подих і рушити далі, жити.

Юлія Макрова

Відновити обірване коріння роду

Вони покидали дім під обстріли, не відаючи, що буде далі, та невдовзі заново знайшли себе. Через війну сім'я Ткачових втратила дах над головою в рідному Луганську, але не припинила займатися улюбленою справою. Коли подружжя Марини й Кирила з дітьми – дев'ятирічним Левком та п'ятирічною Варварою – переїжджали на Волинь до Луцька, перебували в непевності щодо завтра. Але вони ні дня не сиділи склавши руки. Тому вже за кілька місяців у Луцьку заговорили про талановитих митців-переселенців. Минув ще рік – і родина Ткачових внесла особливі зміни в культурний простір міста.

Ланки ланцюга, яким передається добро

Вони доводять собі й іншим, що віднаходити в собі сили треба після будь-яких потрясінь. Вони знають, як розмалювати життя так, аби після сірої безнадії засяяло світло. В цьому їм допомагає творчість – справа і сенс життя Ткачових. Марина й Кирило – художники, та це не єдина їхня іпостась. Багато мистецьких граней вони відкрили в собі вже в Луцьку. А в Луганську їм довелося покинути викладання в університеті та клуб розвитку для батьків і дітей «Клубок», який нещодавно заснували. Коли відзначали його річницю святковим тортом зі свічками, неподалік лунали постріли з військової частини, яку захоплювали того дня. Саме це стало сигналом: далі так тривати не може. Зібравши незначні пожитки, Ткачови рушили на Волинь. Сюди їх уже раніше запрошувала подружка Кирилової мами – вчителька біології в 21-й гімназії Луцька Галина Ягенська. Вона ж допомогла знайти тимчасове житло, попервах підсобляла з харчами, сприяла пристосуванню в новому середовищі.

Складаючи футболки в рюкзак, не сподівалися затримуватись десь надовго. Гадали, перебудуть літо, постріли вщухнуть – і після вимушеної відпустки вони повернуться додому. Коли ж збагнули, що ця історія триватиме довше, стали шукати прихистку в Луцьку. Обживалися: вивчали місто, блукали вулицями, знайомилися з людьми та музеями. Роботи спершу не мали, тож долучилися до волонтерського руху. Тоді лише створювалась організація «Волинь SOS», що допомагала вимушеним переселенцям. Так майже одразу Ткачовим вдалося стати «своїми», інтегруватися в новий простір. Допомогати іншим – очевидна цінність, раз по раз зауважують чоловік і дружина.

– Ми всі – мов ланки довгого ланцюга, яким передається добро. Начебто маленькі, але без участі кожного нічого не буде, – упевнена Марина. – Нам допомагали, коли бракувало найнеобхіднішого: грошей, продуктів... Нічого не забуваю, все тримаю в пам'яті: це треба буде навзаєм повернути, передати далі цю естафету... Усі мають щось робити, аби добро поширювалося світом.

Понад усе жінка захоплюється працею з дітьми. Вже незабаром Марина повернулася до улюбленого заняття: її взяли на роботу в сімейну академію «Плай», де спершу вона вела гуртки для дітей, відтак відкрила театральну студію «Бяка-закаляка» для наймолодших – від

чотирьох до шести років акторів. Театр – особлива любов мисткині.

– На сцені приміряєш різні образи, відкриваєш щось нове в собі, але при цьому залишаєшся собою. Надто корисно це для дітей – завдяки забавкам, перевтіленням вони можуть краще збагнути світ і себе в ньому, – вважає Марина.

Вона не тільки авторка постановок для малечі – жінка й сама дебютувала як учасниця промоційних роликів про Луцьк. У них вона постає замріяною, усміхненою, відкритою до вражень панянкою, якою, власне, і є в реальному житті. Марина спробувала себе й на більшій сцені – аматорська студія «ГаРмИдЕр» радо прийняла творчу особистість до свого кола.

Мені цікаво було дізнатися, що Кирило Ткачов – один з найвідоміших шрифтових дизайнерів в Україні. У Луцьку він відновив роботу над літерами й шрифтами. Продовжив читати лекції з дизайну, тепер дистанційно, в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, котрий після окупації переїхав до Старобільська. Кирило ділиться знаннями зі студентами, а також зі всіма, хто не байдужий до навколишньої краси: він заснував перший та наразі єдиний онлайн-курс з каліграфії та летерингу, проводить майстер-класи в Луцьку, Львові та Києві, створює логотипи, малює ілюстрації для дитячого журналу «Пізнайко». Значна частина Кирилової діяльності – вільний заробіток. Коли замовлень менше, чоловік розробляє шрифти, аби продавати їх на американських сайтах.

– У мене немає часу сидіти склавши руки, – мовить Кирило. – Беруся за різноманітні дизайнерські проекти. Попри їхню комерційність, вони неодмінно мають бути цікавими мені.

Пасивне споглядання – це дорога назад, додає, тому він воліє не зупинятися. Згодом його ініціатив у Луцьку все більшатиме, його задуми й ідеї дедалі міцніше гуртуватимуть тутешню небайдужу молодь.

Обірване коріння роду

Через пережитий стрес Марина на певний час припинила малювати. Проте саме в Луцьку до неї повернулося натхнення. Так з'явилися графічні роботи: дерево, з якого проростають деревця; кит, на спині якого стоїть луцький замок Любарта... Твори Марини особливі: в них треба довго вдивлятися, аби за загальним образом і

химерними орнаментами розгледіти заховані цікавинки. Казкові мотиви, хитрі візерунки, деталі, які з'являються одна за одною, – тільки вглядайся. Авторка пояснює, що з цих маленьких шматків і складається цілісна гармонійна картина.

Нові й старі роботи художниця представила лучанам у місцевій мистецькій галереї на авторській виставці із символічною назвою «Дерево до неба». Того дня зібралася вся родина Ткачових та чимало глядачів. Стороннє око ніяк не могло розпізнати в усміхненій молодій україномовній жінці у вишиванці та з маками в зачісці не-тутешню. «Ти ж наша», – дивувалися, коли дізнавалися, що Марина луганчанка.

Дерево – важлива метафора для її творчості.

– Це символ роду, а наше довелося вирвати з корінням і перенести на інший ґрунт, – мовить художниця. – Є своя казковість у тому, як воно потрохи тут приживається, вбирає в себе соки волинської землі. Адже, зрештою, після зими настає весна, все пробуджується, починається щось нове. Дерево-рід має багато сил, тягнеться до неба, до нього прилітають пташки, навколо розцвітають квіти. Своїми малюнками хотіла передати, що дерево може вирости до неба, – потрібна лише сильна віра.

Як пускає коріння дерево на новій землі, так проростають таланти Ткачових-молодших. Варя й Левко захоплюються творчістю. Квартира Ткачових схожа на галерею – малюнки по всіх кутках. Також охоче ліплять з пластиліну та глини, ходять на заняття образотворчого мистецтва в бібліотечну студію «Мальованка». Та найбільшою розвагою для них є похід до зоопарку з альбомами – щоб можна було відразу змальовувати тваринок.

– Радісно, що діти розкриваються й без нашого примусу, – вітається Марина. – Дуже переживали, як вони освоються на новому місці. Наша малеча вразлива, знає, що таке війна. Левко, коли почув, що переїжджаємо, зреагував по-дорослому: треба – то треба. Тепер теж тримається, правда, розмірковує часом, як добре було б побачити шкільних друзів. Варя раніше постійно запитувала: «А ми повернемося додому, будемо «Клубок» відвідувати?» Дивлячись у небо, загадує зіроньці головне бажання – щоб війна швидше закінчилася. Та згодом дітей захопило нове життя, знайшлися друзі в Луцьку, постали нові плани, прикрі спогади відійшли.

Назву «Дерево роду» має й інший спільний дизайнерський про-

ект Ткачових, який розвивався разом з народженням та навчанням доньки Варвари. Ця робота потрапила до переліку переможців національного конкурсу дизайнерів Ukrainian Design: The Very Best Of 2015. Творчі доробки Ткачових міжнародне журі відзначило в номінації «Найкращі флаєри, брошури, проспекти».

– Дерево – це знаковий символ для будь-якої сім'ї, не лише для нашої. Просто нам довелося своє викопати й пересадити на іншу землю, – говорить Марина. – Хочемо, щоб і на новому ґрунті давало плоди. Є магія в тому, як воно приживається в інших обставинах.

На відкриття виставки до Марини завітали нові друзі з Луцька та земляки, котрі також залишили домівки. Дарували художниці квіти, говорили про визнання, фотографувалися разом. Ткачови освоїлися й реалізувалися на Волині, та все ж хотіли б бодай натрохи повернутися додому – обійняти батьків, дерева на подвір'ях, де виростили, посидіти в старому кріслі, поласувати плодами улюбленої яблуні.

– У Луганську не просто наша квартира – там рідна земля, – каже Кирило. – Усе, що знаємо й любимо з дитинства.

Як не втратити довіри до світу

Були в Ткачових певні фобії, втім, вони змогли їх подолати – виборювали перемоги й завойовували визнання. Загалом їм не було страшно переселятися в незнайому область, лиш трохи лячно щодо того, як сприймуть волиняни їхню російськомовність. Але сьогодні родина вже добре розмовляє українською. Вони не були залякані «бандерівцями», бо й не багато чули про них – новини дізнаються з Інтернету, а не з телевізора.

– Так і не побачили цих легендарних персонажів, – усміхається Марина. – Навпаки: нам усюди траплялися добрі, чуйні люди.

Жінка пригадує перші враження про Луцьк та його мешканців: завдяки теплому ставленню та розумінню зміцніла їхня віра – в себе та в людей, що їх оточують.

– Коли приїхали, ходили з широко розплющеними очима – люди настільки добрі й щирі, – ділиться споминами Кирило. – Всі допомагали, дарували нам книжки, альбоми для малювання. Якось Марина загубила гаманця на вулиці, то повернули. Склалося враження, що тут намагаються спершу зарадити тому, хто потребує, а вже тоді братися за свої проблеми. Ми навіть не були готові до такого теплового прийому.

А в Марини є секрет, як не розгубитися, коли все видається чужим і незвіданим.

– Поводитися, мов удома, налагоджувати нові зв'язки, знаходити ниточки замість тих, що обірвалися. Щось береш, а щось навзаєм віддаєш. Не слід повертатися повсякчас до минулого, а спогади треба дозволяти собі дозовано, не жити ними. Варто пам'ятати, що ваше життя, куди б воно вас не закидало, – у ваших руках. Після всього пережитого головне – не втратити довіри до світу. Завжди повторюю це собі й хочу закласти таке розуміння дітям.

Як відкривати внутрішній космос

Вони довго йшли до своєї справи. Робили все зважено, крок за кроком, міркуючи: нехай ідея спершу визріє, а вже тоді слід братися за її втілення. Не поспішали та робили все в тиші – тим гучнішим був розголос пізніше. Ткачови відкрили перший у Луцьку креативний простір для роботи, творчості та відпочинку, що має символічну назву «Innerspace» – з англійської це «внутрішній простір».

Приміщення розташоване в центрі Луцька, однак подалі від міської метушні. Щоб потрапити до креативного простору, потрібно звернути з центральної вулиці в напрямку головного міського парку – й тут віднайдеш «релакс» посеред сірих буднів. Краса Луцька, на думку Ткачових, ще й у тому, що навіть у серці міста – з його безперервним рухом, гамором – напрочуд легко віднайти свою територію свободи. «Піднімаєшся сходами нагору – ніби переходиш на інший рівень у всіх сенсах», – зауважує Марина.

Завдяки французьким вікнам-дверям тут просторо й світло, на стінах – Кирилові каліграфічні плакати й Маринині картини, всюди багато книг, журналів, є й настільний футбол. Дизайн приміщення Ткачови вигадували разом. Марина була вдумливим і розважливим критиком, завдяки її зауваженням відшліфовували Кирилові ідеї. У цьому сімейному творчому тандемі чоловік – генератор ідей, котрий мислить довершеними образами й цілісними картинами. Марина ж уважно ставиться до деталей, відчуває, як їх скомпонувати, аби все гармонійно «зазвучало».

«Innerspace» можна ще перекласти також як «внутрішній космос». Таку назву спершу мав Кирилів Інтернет-проект, де він викладав свої творчі розробки.

– Внутрішній простір є дуже важливим у дизайні літер. Має значення не лише форма букви, а й місце всередині неї, – пояснює Кирило. – Друга ж версія перекладу підходяща для назви закладу – деякі люди носять у собі цілий світ, космос.

Особливістю закладу є те, що відвідувачі платять не за замовлені страви чи напої, а за час перебування. У вартість входять чай, кава, печиво тощо. Креативні простори – зручні місця для посиденьок у вільному форматі, зустрічей великими компаніями, цікавого дозвілля, організації майстер-класів, конференцій, презентацій.

«Innerspace» працює кілька місяців, та вже серйозно про себе заявив: тут відбувся неформальний фестиваль каліграфії, шрифту «Простір літер» – унікальний не лише для Луцька, а й для України. Найвідоміші професіонали у своїй сфері приїжджали з різних куточків нашої країни: і щоб у колег Ткачових погостювати, і щоб добру справу зробити, передавши свої знання охочим. А таких виявилось чимало.

Відтак Кирило відкрив у просторі Школу каліграфії – для всіх, хто не байдужий до краси письма й таємниці шрифтів. Тут опановуватимуть мистецтво каліграфії, дізнаватимуться секрети готичного письма та італійського курсиву, ознайомляться з особливостями кирилиці й гострого пера, вивчатимуть сучасні тенденції та – обов'язково – експериментуватимуть зі стилями.

До справи Ткачови взялися, коли розшукали зручне приміщення, де можна було розташувати все, що хотіли бачити в своєму закладі. Коли придумували дизайн та концепцію, дбали, аби кожен з клієнтів – незалежно від віку та професії – почувався в просторі комфортно, щоб міг і попрацювати, й влаштувати змістовне дозвілля. Завдяки модульним меблям у приміщенні за кілька хвилин змінюється обстановка й атмосфера. Таким чином задається настрій для різних зааняття.

– У нас інший, ніж у типових кафе, скелет простору, – зауважує Кирило. – Миттю можемо перетворитися на невеличку лекційну залу, облаштувати сцену, за потреби – навіть зробити ляльковий театр.

В «Innerspace» тепер постійно відбуваються виставки, кінопокази, презентації, освітні заходи. Для гостей Марина з донькою Варварою печуть домашнє печиво. Тут продають книжки, більшість з яких годі знайти деінде в Луцьку. Це мистецькі видання, напрацювання малих видавництв, авторська продукція: листівки, сумки, блокноти. Ті ж,

хто прагне активнішого відпочинку, може зіграти в настільний футбол. Ймовірно, в майбутньому власники закладу проведуть ігровий турнір.

Наразі справу складно назвати прибутковою. Зі слів самих Ткачових, ще не скоро можна буде з певністю сказати, що вони відшкодували всі затрати й можуть подумати про доходи, про те, аби назвати свою справу бізнесом. Однак надихає усвідомлення того, наскільки цей заклад виявився потрібним культурному середовищу Луцька, як органічно він вписався в мистецький простір міста та об'єднав навколо себе активних мешканців. Ткачови кажуть, їм пощастило з новим місцем проживання. А Луцьку не менш пофортунило з переїздом Марини й Кирила, вважають їхні нові тутешні друзі.

Нова батьківщина

Тепер Ткачови з певністю стверджують: Луцьк став другою домівкою для їхньої родини. Місто їх прийняло, не змусило відцуратися від улюбленої справи, полюбило, й ці почуття – взаємні. Тепер у Марини й Кирила та їхніх дітей є дві домівки: перша, де залишилися батьки, але там важко дихається від несвободи, друга – де вони заново віднайшли себе й де прижилися їхні починання.

– З одного боку, тут я вдома, а з іншого – не перестаю відкривати для себе щось нове, – ділиться враженнями Марина. – Днями пішла в бібліотеку, хотіла взяти книжку під заставу. Мені так дали, сказали: «Та ми вас знаємо». Дуже приємно, що люди довіряють. Після відвідин рідні на окупованій території повертаюся до Луцька саме як додому: в тепло, затишок. Ці відчуття надзвичайно важливі, мені хочеться, щоб їх зберегли і наші діти, а потім передали своїм: цю довіру до світу, доброту одне до одного.

Найголовніше тут – люди, переконаний Кирило. Під час фестивалю він звертав увагу, скільки в залі допитливих очей:

– Багато добрих, вмотивованих, творчих особистостей. Слухачі підходили до лекторів, запитували в них поради, показували свої роботи. Тішилися, коли чули схвальні відгуки про них. Добре знати, що твої проекти потрібні не тільки тобі, а й до вподоби фахівцям. Мені хотілося б об'єднати цих людей, втілювати з ними спільні важливі речі. Дизайн – це велетенський прецікавий світ, де ти не лише виконуєш замовлення клієнта, а постійно вдосконалюєш самого себе,

безперервно робиш відкриття й нові проекти. Будемо раді, якщо допоможемо місцевим дизайнерам знайти собі ще одну нішу, коли в нашому просторі з'являтимуться їхні картини, листівки.

Започатковуючи свою справу, Ткачови міркували над ризиками, зважували всі «за» та «проти», втім, вирішили не боятися.

– Ліпше «пан або пропав», ніж жити й далі боятися щось зробити, – вважає Марина. – Чудово, якщо вдасться когось розкрити: студентів, дизайнерів, тих, хто не наважується про себе заявити. Свого часу нам тут багато допомагали, нині вже ми можемо когось підтримати.

На прощання Марина вкотре повертається до своєї улюбленої фрази: «Має передаватися добро в світі». З таким життєвим правилом значно швидше минають негаразди й настає світла смуга.

Ярослава Тимошук

Луганчанин у Черкасах і його улюблена справа

Одна з прилеглих до черкаського центрального ринку вулиць нині всіяна столиками з антикваріатом, на яких багато знахідок для поціновувачів: від значків та монет до столових приборів і техніки.

З-поміж антикварів виділяється Олександр Шифрін, жвавий чоловік середнього віку, говіркий, з привітною усмішкою й кількаденною чорною щетиною. До нього постійно підходять люди, щось запитують про розкладені речі й навіть діляться політичними новинами. Ось одна жіночка подає пакунок з пірижками та цукерками: в неї річниця смерті близької людини. Здається, Шифріна тут знають усі.

Проте Олександр насправді не місцевий. Він переселенець з Лу-

ганська, який, власне, потрапив до Черкас випадково. Завдяки своїй роботі чоловік має багато друзів і знайомих по всій Україні, але він не хотів нікого обтяжувати, тому місто, куди вирішив переселитися із сім'єю, обрав навмання.

Про зустріч з Олександром В'ячеславовичем домовлялися довго: чоловік постійно зайнятий, весь у роботі. То він торгує, то організовує концерти, то... будинок зводить. Утім, усе своєю чергою.

«Усе в житті відносне»

– У нас тут такий собі черкаський Арбат утворився, – сміється Олександр і показує на ряд столиків з різноманітними старовинними речами на них. – До мого приїзду в Черкаси антиквари тут не стояли, а коли я розташувався, стали підтягуватися інші. До речі, тут дуже багато переселенців. Он стоїть чоловік з Луганщини, там теж переселенець. Так потроху ми пригріли місце.

Та не всі такі відкриті, як Олександр Шифрін.

– Тільки мене не знімайте, бо ще потраплю в розшук до Інтерполу, – сміється інший антиквар-переселенець, перед яким на сонці виблискує срібний посуд.

Йому просто на базарі в Луганську «зелені чоловічки» пояснили, мовляв, за їхньою інформацією, він не підтримує дії північного сусіда, тож повинен забиратися, що той і зробив. Опісля він звернувся до друга – Олександра Шифріна – і таким чином також потрапив до Черкас.

Чоловіка перебиває жінка, яка принесла здати йому на продаж радянський фотоапарат «Зеніт». Олександр іде до багажника автомобіля й там усе розкладає: перевіряє техніку, а тоді дає жінці за річ гроші.

Одразу ж підходить інший черкашанин, цікавиться старими наручними годинниками. Дістає лупу й починає розглядати один з них.

– Це хіба на «розбірку», – каже продавець.

Покупець киває, й миттю відбувається угода. По тому Олександра знову відволікають інші покупці. І так майже щодня.

Шифрін зауважує, що в Черкасах антикварний бізнес не такий розвинутий, як це було в Луганську. Там він мав магазин, займався антикваріатом разом із братом. Нині обидві родини тут, і доводиться

починати все заново. Проте Олександр Шифрін не скаржиться, бо можливість для переселенця повернутися до справи свого життя – це вже перемога.

За спостереженнями чоловіка, всього з окупованого Донбасу на мирні території України переїхало близько дев'яноста відсотків його знайомих. Кожен шукав себе.

Олександр з дружиною приїхав у Черкаси в червні 2014 року, коли на сході України почала розгортатися справжня війна, були захоплені прикордонні пункти. Тоді Олександр з Тетяною зрозуміли, що так просто ці воєнні дії не закінчаться, й вирішили не ризикувати життям. Прощання з рідним містом було важким, адже Олександр, крім антикварного магазину, мав і туристичну агенцію, й ломбарди. Родина вправно займалася бізнесом, тож було що втратити.

– Ой, а ось і моя Таня, – звертається він до дружини, що підходить, приємної на вигляд жінки, але з тривожним і недовірливим поглядом. – Підстрахуєш мене, а я поговорю з журналістом?

Тетяна не дуже любить спілкування з моїми колегами. У рідному Луганську родина залишила квартиру, деяке майно, й Тетяна ще сподівається з'їздити туди, щоб хоч якось вирішити питання з житлом. Чоловіка ж відправляти на схід боїться, бо за його незгоду з поглядами загарбників він може відпокутувати. Адже деякі коментарі, які він давав місцевим журналістам, «засвітилися» в Інтернеті, тож його позиція щодо збройного конфлікту на сході країни луганчанам відома.

Та Олександр звик мати власну думку й самостійно розпоряджатися своїм життям. Ми з ним забігаємо в невеличку кав'ярню через дорогу, де він вітається з усіма й замовляє каву. За такої поведінки не віриться, що цей чоловік живе в Черкасах менше двох років.

Поки дружина торгує, Олександр має трохи вільного часу. Розповідає про те, як уболівав за луганську «Зорю», як їздив по закордонах, і не лише відпочивати – цього насамперед потребував туристичний бізнес. Та головним у житті була крамниця антикваріату, яку довелося залишити.

– Антикварний бізнес у мене почався з хобі. Я побачив, як переплавляють військові нагороди, й мені стало тоді не по собі. Все-таки ці нагороди хтось здобув. Це людська пам'ять. Потім я зацікавився старовинними речами. Стали мені приносити картини, ікони, а за кілька років почав перепродавати. Хобі перейшло в бізнес: захоп-

лення приносило і гроші, й задоволення, – зауважує Олександр.

Найбільше тепер шкодує за полишеною колекцією ножів.

– А в грошовому еквіваленті ви втратили велику суму? – запитує.

– Чималу. Але все в житті відносно, – зазначає по-філософськи Олександр.

«Наші брати ніж увіткнули нам у спину»

Єврей за походженням, Шифрін завжди в душі вважав себе росіянином: його батько, хоч родом з Луганська, але був військовим і служив у різних місцях колишнього СРСР. Олександр народився поблизу Владивостока. Каже, що переживав за Росію і ніколи за «пома-ранчевих» не голосував. Проте, коли Росія спершу забрала в України Крим, а тоді на сході почалися заворушення, то він сприйняв це немов зраду з боку братів-сусідів.

Досі згадує, як Луганськ заповнили «казакі», як під час покладання квітів Шевченку по ньому та його друзях почали стріляти. В перші хвили тривоги він навіть пішов до військкомату, хоч і має проблеми зі здоров'ям, але там не зрозуміли його намірів захищати Батьківщину... Чоловік допиває каву й відганяє рукою неприємні спогади.

– Знаєте, було таке відчуття, що наші брати нам ножа ввіткнули в спину. І щомиті ситуація гіршає, бо для всіх, хто має власну думку, туди дорога закрита. Там, на сході, немов 37-й рік.

Розмову перериває дружина Олександра Тетяна, яка забігає в кав'ярню й показує чоловікові старі ложки та виделки. Це товар від чергового черкащанина. Очевидно, важко жити не лише переселенцям, а й багатьом місцевим, і нужда змушує людей виносити з хати старі речі в обмін на гроші.

– Ситуація в антикварному бізнесі засвідчує становище в країні. Якщо люди починають нести товар, то в країні, виходить, щось не те: чи ціни зросли, чи затримка зарплат, – немов читає мої думки Шифрін.

Проте переселенцям все-таки нині важче, бо покидати насиджане місце було дуже складно.

– Ні столових приборів, ні ковдри, нічого спершу в нас не було! Бо скільки ж ти в машину візьмеш? Щоправда, в Черкасах попервах нам допомогли посудом та іншими речами першої необхідності в центрі

переселенців. Я ж чому ще виїхав звідти? У мене цукровий діабет, а в Луганську почались проблеми з ліками. Дякувати Черкасам, прийшли в міськраду зареєструватися, щоб мені хоча б інсулін давали в лікарні, то до нас поставилися по-людськи, – каже переселенець.

Знову забігає дружина й показує якийсь старий підсвічник, щоб Олександр оцінив. Він вирушає на допомогу дружині. Робота є робота.

У цей час в кав'ярні переставляють столи й розташовують рядами стільці. Тут зараз має бути обід для одного музичного гурту, приїзд якого в Черкаси організували Олександр Шифрін зі своїм другом. Коли цей переселенець все встигає, не зрозуміло.

– У Черкасах із працевлаштуванням мені спершу допоміг гарний товариш, Максим Ткаченко, який займається організацією різних заходів. Я працював з ним – організовував концерти українських зірок, – показує чоловік на ходу фото із Зеленським.

Подібних світлин із «зірками» в нього багато.

– Чесно кажучи, їдучи сюди, я навіть не знав, що зустрінуся з Максимом. Він також луганчанин, але працює нині в Києві. Він вийшов на мене, коли я переїхав до Черкас, і запропонував розвинути тут філію його фірми. Я, звісно, погодився...

Далі розмову змушені припиняти, бо покупці постійно відволікають антиквара, йому вже не до балачок.

Нове життя – нове житло

Зустрітися з Олександром Шифріним знову вдається не скоро. То він завозить до своєї нової садиби будівельний матеріал, то займається торгівлею, то споряджає дружину на схід. Повертатися в Луганськ Тетяна чоловікові забороняє. Та й сам Шифрін пригадує, як уже після переїзду в Черкаси сподівалися з братом забрати з Луганська деякі речі:

– Ми поїхали через Щастя, дорогою завезли передачу батальйонів «Айдар». У місті тривав постійний артобстріл, – розповідає. – Я лишився в Щасті, а брат з'їздив до Луганська. Одрразу після повернення звідти з ним сталася біда – він пережив інфаркт міокарда. Привожу його в лікарню, а там – десятки поранених. Ми бачимо, що прибули «не вчасно». Однак лікар-волонтер із Києва врятував мого брата: надав необхідну допомогу, вколов ліки, які дорого коштують, а потім ще десять днів майже в польових умовах лікував...

Поїздка в Луганськ була не авантюрою, а необхідністю. Олександр Шифрін визнає, що гроші, які залишилися в Луганську у вигляді всілякого антикварного товару, йому зараз були б дуже доречними, бо на двох з братовою родиною вони купили ділянку землі в селі під Черкасами, де нині будують хату. Довелося використати заощадження, які збирали ще в Луганську. Наразі в час негод будівельні роботи трохи призупинилися, однак до кінця року Олександр планує таки завершити зведення будинку.

– Ми ж приїхали в Черкаси навмання, практично без нічого. Порадившись із братом, вирішили спершу виїхати з Донбасу тимчасово, бо думали, що скоро ці військові дії закінчатся. Свого часу, коли ми мали турагенцію, я об'їздив мало не всю Азію та Європу, а по Україні не мандрував. Тож ми з дружиною й мали намір проїхатися, подивитися на рідну землю. До Черкас із Луганська їхали чотири дні, заїжджали туди-сюди, дивилися цікаві місця, а тоді побачили Дніпро – і нам тут сподобалося. Приїхав і брат з дружиною, тоді його син. Винайняли квартиру на три сім'ї, але, звісно, стало тісно, тож і вирішили купити ділянку й будуватися. Шкода лише, що жодної допомоги від держави. Я не прошу гроші за просто так. Ні. Але дайте нам кредит під прийнятні відсотки – і ми згодні віддавати. Хоча вірю, що й так справимося, – налаштований оптимістично переселенець.

Ми їдемо з Олександром його розклеєною концертними плакатами машиною за місто – відвезти деякі матеріали для будівництва. Біля керма – синьо-жовтий прапорець. Шифрін схвильований, бо дружина на сході. Усе-таки покинути квартиру непросто. Доводиться повертатися. Однак і продати її не вдається. Щоб дістати хоч якусь вигоду від поїздки, Тетяна зараз намагається продати деякі домашні речі. А квартира чекатиме на кращі часи.

Шляхом до будівництва Шифрін вкотре звертає увагу на стан доріг у Черкасах. Каже, в Луганську вони були кращими, як і в інших містах України, де він бував. А тут видається, ніби черкаськими дорогами прокотилися якісь бойові дії. Так, намагаючись не побити машину в ямах, ми виїжджаємо за околицю міста.

Олександр каже, що вже тут обжився. Та й люди подобаються: коли дізналися, що поряд живуть переселенці, почали допомагати саджанцями для саду, приносити продукти, картоплю.

– Я спочатку ображався, адже здоровий чоловік і сам можу себе

забезпечити, а потім зрозумів – люди від щирого серця хочуть допомогти, – каже Олександр. – От був випадок, коли мені на базар приніс чоловік виноград. Кетяги були такі великі, що здалося, він купив цей виноград у магазині – і мені було незручно. Та він заспокоїв, мовляв, виростив це вдома й навесні принесе й мені саджанці. Я, звичайно, подякував. Це щира й хороша людина.

Дерев'яні стіни будинку, який почав зводити переселенець, видно здаля. Будувати зі зрубу виявилось дешевше, ніж з цегли. Крім того, господар хоче заощадити на внутрішніх оздоблювальних роботах.

Олександр закурює, дивлячись на дерев'яну вибудовану стіну свого майбутнього.

– Планів багато, та поки все впирається в кошти, бо ви ж розумієте, що, крім будівельних матеріалів, треба закуповувати й усі побутові речі: від унітазу й умивальника до ліжка та стола. Знали б ви, як ми довго ділянку шукали. Пропонували великі, а навіщо це нам? Адже городиною просто ніколи буде займатися. У нас своя сфера діяльності. І от знайшли-таки кутову ділянку. Розділивши навпіл, намітили два окремих виходи з двору. Тут я житиму, а там – брат, – планує Олександр, показуючи на братову хату, яка вже добудовується. – Вдвох і легше будуватися, бо менше затрат на перевезення будматеріалів. Он брат уже почав і плитку всередині класти. Вирішили підтягнути його роботу, а тоді вже продовжити будувати мені. Жодних бюрократичних перепон, на щастя, не було. Єдина проблема – з Інтернет-провайдером, який пообіцяв нам до будинку підвести Інтернет, а потім виявилось, що вони поки технічно не можуть під'єднати ту частину села, де ми купили ділянку. А Тані ж в Інтернеті треба працювати, ми ж там і товар шукаємо, і про виставки дізнаємося... Поки не знаю, як вирішуватимемо це питання.

Житло під Черкасами дасть змогу переселенцеві відчутти себе повноправним мешканцем Черкащини. Поки що Шифріну здається, що він «на пташиних правах». Каже, що перетягнув у Черкаси багатьох друзів, та більшість потім виїхала: хтось повернувся назад, деякі поїхали в інші міста, щоб знайти роботу. Саме відсутність роботи та житла змушує приїжджих повертатися назад. Бо в зрілому віці сидіти в чужому місті й відчувати тимчасовість свого перебування важко.

Також Олександр, побудувавшись, планує вирішити питання бізнесу. Бо навіть для відкриття маленької крамнички потрібна реєстрація.

– Коли в мене буде житло, то можна й бізнес відкривати, і про магазин думати. А то, знаєте, антикваріат – це делікатна сфера. Не кожен хоче підходити на базарі й показувати свою річ, а мати магазин було б і солідніше, й більше речей можна представити, – каже Шифрін.

«У Черкасах фашистів немає!»

У Черкасах Олександр Шифрін має стільки напрямків діяльності, що може дати фору багатьом місцевим жителям. Крім роботи та будівництва, він займається й благодійництвом: допомагав солдатам з «Айдару» речами та продуктами, вдвох із братом сприяють літнім переселенцям в оформленні документів.

– Сьогодні я пов'язую своє життя з Черкасами. Однак відчуваю ще й свою окремішність. Так, прикро, що я не мав права голосу на нещодавніх виборах. Водночас мені імponує доброзичливість ваших земляків. Я сказав би так, що хочу життям тут довести нашим заангажованим жителям Луганська, що в Черкасах немає фашистів. От я спокійно спілкуюся тут російською мовою – і мені ніхто не перешкоджає. Однак у Луганську не всі вірять цьому, дехто там думає, що за російську мову в Україні відрізають язика! Уявляєте? Шкода, та багато людей там піддались впливу пропаганди, не всі, але частина. Проте і в Черкасах багато заангажованих! З деякими доводиться на базарі сваритися. Знаєте, скільки у вас сепаратистів? О! Я їм кажу, що вони не бачили того «русского міра»! І переконати їх неможливо. Я просто їх запитую: чого тут сидите? Їдьте туди! Тоді вони замовкають. Бо розмірковують про те, чого раніше не бачили! А я побував і в Європі, й в Азії, і бачив цей конфлікт на сході України, – емоційно говорить Олександр.

Він постійно на телефоні, бо треба зустріти дружину з поїздки в Луганськ. До речі, Тетяна дуже допомагає чоловікові в бізнесі, бо робить адміністративну роботу за комп'ютером, шукаючи товар та відповідаючи покупцям. Особливу ж увагу родина звертає на старі фотографії, листівки, бо це найбільше подобається Олександрові.

– Так, Черкаси мають свою специфіку. Якщо в Луганську ми переважно займалися військовими нагородами, медалями, орденами, картинами, іконами, то тут більший акцент на монети, дукачі, світлини. Фото особливо цінні, бо показують життя людей минулої епо-

хи. Адже раніше, в старі часи, фотографування було цілою подією й тому люди вбиралися в найкраще, – каже чоловік і дістає стіс фотографій з кишені.

На чорно-білих світлинах – старі й молоді люди, поважний дідусь із бородою.

– Це мені, до речі, родина одного священика передала. Вивчитиму історію їхнього роду. А ось, бачте, дитина в кріслі сидить. Зверніть увагу, яке крісло старовинне. Тепер такого не побачиш, – зацікавлено дивиться Олександр.

Враз дзвонить телефон – Шифріна знову відволікають справи. Коли я запитаю, звідки він черпає енергію, скаже, що не зосереджується на негативі, а вимушену зміну місця проживання використовує, зокрема, й для пізнання людей, для пошуку нових вражень.

– Я задоволений Україною, своїми співгромадянами. Народ у нас чудовий. Ми з усім справимося. Та я не задоволений владою. Багато до неї є питань. Зокрема, треба визначатися з векторами спрямування. Бо після того, як нам сусіди ввіткнули в спину ножа, то, я певен, з таким сусідом – не по дорозі, – просто розкладає все по полицях Олександр.

Антиквар з Луганська ніколи не займався політикою, йому ближчими були родинні клопоти. Та тепер у повсякденній роботі він знаходить час для роздумів про свою країну, свій народ.

– Болить душа за всі ці події на сході, – визнає чоловік. – Пригадую, одразу після Майдану, коли народ скинув Януковича, був певний душевний підйом. Але згодом прийшло й розчарування. Цей конфлікт на сході дуже важко буде розв'язати. Гинуть люди і з одного, й з іншого боків. А за чиї інтереси? Ви самі, мабуть, чули думку, що в той час як одні гинуть, інші на війні заробляють. Моє особисте сподівання на те, що потрібне якимось затишшя, а час розставить усе на місця. З приходом миру мені хотілося б уже й повернутися туди, бо все-таки це мала батьківщина. Там могили моїх батьків, за якими я маю доглядати, бо це для мене дуже важливо. Але чи буду я там знову своїм? Думаю, ні. Скоріше буду чужим серед своїх.

Ми повертаємося з його будівельного майданчика до міста. Від важких роздумів водія вкотре відволікає телефон. Пісня українського гурту «Тартак» на дзвінку мобільного заповнює салон автомобіля.

– Так, зараз буду! – каже коротко по телефону Олександр.

Водій знову вправно об'їжджає ями на дорогах, якими дійсно

«славляться» Черкаси. І я раптом фантазую собі: якби цей луганський переселенець став керівником управління черкаської міськради, то проблеми з дорогами у нас були б розв'язані. Бо, схоже, все, за що береться цей енергійний чоловік, йому вдається.

Назарій Вівчарик

Допомога постає, коли сам працюєш

Олександр Добрий їхав майже безлюдними вулицями Краматорська. Невеличке промислове місто, яке стало тимчасовим центром Донеччини, вже готувалося до сну – завтра буде черговий непростий день. А ось робочий день Олександра ще не завершився. Він щойно вийшов з цеху, де працює головним механіком. Цех став для нього майже другою домівкою, що її він укотре відбудовував власними руками. Останні два роки видалися для нього справжньою історією боротьби. Втім, розпочалась ця історія значно раніше.

Кілька років тому на околицях Харцизька, промислового містечка поблизу Донецька, Олександр разом зі своїми друзями побудував сучасне підприємство. Звели фактично посеред поля – компанія викупила наявний промисловий об'єкт і на його місці побудувала нові виробничі корпуси. Було закуплено найсучасніше обладнання, прокладено нову лінію енергопостачання. Налагодили виробництво різноманітної продукції з дроту – починаючи з решіток для будівництва й закінчуючи всіляким садовим інвентарем. Спочатку працівникам підприємства довелося дуже багато працювати вручну з використанням власних розробок. Наприклад, під час цементування підлоги використовували спеціальні решітчасті «матраци», які замінили арматуру, але при цьому монтування відбувалося значно швидше. Олександр часто пригадував, як хизувався перед друзями, що за день зробили більше, ніж упродовж тижня за традиційної технології. Отож компанія потроху зростала, завод розвивався, аж доки в Донбас не прийшла «русская весна».

Олександр неохоче пригадує події весни-літа 2014 року. Вони фактично зруйнували звичний побут його родини та зробили вигнанцем у власній країні. Ця війна розпочалася якось непомітно. Для людини, яка не цікавилась політикою, навесні 2014 року, здавалось, нічого дивного не відбувалося – просто на донецькій площі імені Леніна збиралися якісь дивні люди з вимогами приєднання до Росії та проведення референдуму. Коли ж вони захопили будівлю обласної адміністрації та проголосили «народного губернатора», з'явилися тривожні передчуття, проте усвідомлення війни та окупації ще не прийшло. Десь до середини літа в Донецьку та його околицях війни не було помітно взагалі. Звісна річ, якщо не заїжджати в район аеропорту, де бойовики вже почали перестрілки з українськими військовими. Певний час воєнні дії тривали десь у Слов'янську та Краматорську, а більшість донеччан і надалі жили своїм розміреним життям. Ситуація кардинально змінилася після того, як у липні «війська» під керівництвом Гірка вийшли з півночі Донеччини та перебралися до обласного центру. Одного дня звичний та улюблений Донецьк перетворився на якийсь незнайомий і незатишний.

Олександр добре пам'ятає той день, коли перебувати в окупованому Харцизьку стало просто неможливо. Він та його друзі ніколи не приховували своїх проукраїнських переконань. Та раптом з'явилося багато ворожих до такої позиції людей. Якось, повертаючись додо-

му, він зустрів безкінечну колону вантажівок, у кузовах яких сиділи військові. Слідом ішла військова техніка, їхали приватні автівки...

– Тату, чому ми мусимо втікати зі своєї власної домівки? Чому ці люди щось мають вирішувати замість нас? – запитували в батька двоє синів.

Що можна відповісти на ці запитання? Й не до відповідей було тоді – відлік ішов на лічені години. Слід було негайно лишати рідну оселю й забирати найдорожче – власну родину. Знаходиться в місті, яким вешталися не дуже «ввічливі чоловічки» в російських одностроях і яке скоро почали обстрілювати з важкої зброї, було вкрай небезпечно.

Збори тривали всього кілька годин. Родина брала лише найнеобхідніше: документи та конче потрібні речі. На своїх місцях залишилися улюблені іграшки, сімейні світлини, книжки та різноманітні дрібнички, які робили оселю затишною. Проте родина не полишала надію, що все це тимчасово, що зовсім скоро українська армія звільнить Донецьк, поверне собі контроль над кордоном – і Харцизьк разом з підприємством, яке власноруч будував Олександр, знов заживе звичним життям.

Далі йшли довгі тижні вимушеного відпочинку на Азовському морі. Дотепер Олександр навіть не уявляв, що можна ненавидіти відпустку. Він завжди чекав її, щоб мати змогу провести час із родиною, оздоровити синів. Але літо 2014-го було зовсім іншим. Минали дні, й хоч українська армія потроху просувалася в бік Донецька, надії на повернення додому згасали. «Я ніколи в своєму житті так довго не ходив у пляжних капцях», – з жалем у голосі промовив кремезний чоловік, який звик працювати без вихідних і майже без відпусток. Ці слова одного з Олександрових товаришів навіювали сум.

Однак випуски новин майже щодня приносили добрі звістки – українська армія звільняла чергові міста, просуваючись усе ближче до головного міста Донеччини. Вже в серпні здавалося, що до визволення Донецька лишилися лічені дні – місто було майже в повному оточенні. Та сподівання на швидке повернення додому розбилися вщент у День незалежності. Якраз події в Іловайську Олександрове життя розірвали навпіл. На територію України ввійшли частини регулярної армії Російської Федерації. Багато загонів українських військових були оточені в Іловайську, і далеко не всім вдалося вирватися звідти – там загинули сотні. Лише після цього він гірко усвідомив,

що старого будинку в нього більше немає, а життя слід будувати наново. Як і завод, якому він віддав стільки часу й сил.

Їхати далеко від власного будинку Олександрові не хотілося. Тож він обрав Краматорськ. Це місто для нього не було зовсім чужим – він навчався тут в інституті, мав дуже багато місцевих друзів і знайомих.

Орендована двокімнатна квартира в Краматорську тепер зустрічала Олександра родинним затишком і смачною вечерею. Він навіть забув про ті кілька місяців, які прожив далеко від дружини й синів. У серпні 2014 року з моря Олександр поїхав до Краматорська готувати підґрунтя для евакуації родини, а дружина тоді з двома дітьми повернулася до Харцизька.

Це був украй непростий час для сім'ї. Дружина працювала вчителем української мови в школі. Мови, яку нова «влада молодієї республіки» не вважала за доцільне вивчати. Офіційно на дружину ніхто не тиснув, але їй часто натякали, що її предмет зовсім не потрібний дітям. Сини, хворі на цукровий діабет, постійно потребували дорогих ліків і специфічної діагностики. Всього цього, звісна річ, в окупованих містах Донеччини не було й близько. Навіть заробітну плату вчителі не отримували. Те, що їм у вигляді подачок давала окупаційна «влада», вона сором'язливо називала не платнею, а матеріальною допомогою.

Певний час Олександр намагався привозити все потрібне для них з «великої землі», але це відбирало дуже багато часу та сил. Довго так тривати не могло. Крім того, з часом це стало просто небезпечним – бойовики ретельно відстежували всіх, хто регулярно проїздить через блокпости. Такі часті поїздки та наявність грошей будь-якої миті могли стати причиною для затримання. Заради викупу людину могли затримати, звинуватити в шпигунстві та запроторити до катівні. Що ставалося по тому, достеменно не міг сказати ніхто: «затримані» або будували оборонні споруди на передовій під постійними обстрілами, або виконували якісь господарські завдання, а іноді й просто безслідно зникали. На окупованих територіях не діяли жодні закони та правила.

Терпіти це та ризикувати стало несила – й у січні 2015 року Олександр перевіз родину до Краматорська. Там він уже вдруге взявся будувати підприємство.

Олександр зайшов на кухню, сів за стіл, але подумки був у зовсім іншому місці. Пригадав, як вони з партнерами восени 2014 року почали відновлювати виробництво. Просто сидіти без діла вони не могли, адже це загрожувало б ще й безгрішшям. На щастя, приміщення в Краматорську для нового підприємства вдалося знайти досить швидко. Проте воно було покинутим і занедбаним. Спочатку чоловіки навіть не називали його цехом. Для Олександра цех – це світле й охайне приміщення, де сучасні верстати-роботи виробляють сотні одиниць товару на хвилину. В цеху обов'язково пахне мастилами, працює зварювальний апарат, не спішно, але впевнено пересуваються працівники. Й зупинити їх може лише поява головного технолога – привабливої дівчини, яка радше нагадує модель, ніж фахівця з металевих конструкцій. Проте все це залишилося поблизу окупованого Донецька. Його цех, який він фактично будував своїми руками, зараз зачинений і понівечений російськими набоями. А коштовне обладнання, яке він знав краще за свою автівку, можна використовувати лише як металобрухт, бо запустити його без дистанційного дозволу австрійського виробника не зможуть навіть «міністри промисловості» всіх «молодих республік».

На жаль, вивезти обладнання з окупованого міста було неможливо. Бойовики навіть не вимагали за нього якоїсь значної винагороди. Вони просто не дозволяли підприємцям забирати власне майно, яке раптом стало «надбанням республіки». А ось частину готової продукції вивезти вдалося. Втім, щоразу поїздка за черговою партією виробів для водіїв перетворювалась на справжній подвиг. Після чергової ходки чоловік стверджував, що це було встаннє і що життя йому значно дорожче, але наступного разу знов сідав і їхав. Саме завдяки реалізації цієї продукції підприємству вдалося виручити необхідні кошти на відновлення виробництва. Тож ці вимушені подорожі були звичайними маленькими подвигами однієї людини заради досягнення спільної мети.

Плинув час, і це недобудоване приміщення в Краматорську позбувалося мотлоху й поступово стало нагадувати справжній виробничий цех. Правда, задля цього довелося вивезти кілька машин сміття та різноманітного брухту. Бракувало лише обладнання, яке перетворює бухти металевого дроту на вироби, що їх купують у величезних будівельних гіпермаркетах і на невеличких базарах.

Свої перші верстати в новому цеху Олександр із друзями та партнерами збирали фактично власноруч. На щастя, більшість із них були дипломованими інженерами, які закінчили місцеву машинобудівну академію. Й це був для них черговий іспит з предмету «Металорізні верстати та інструменти», від якого залежала не лише їхня доля, а й підприємства. Цей екзамен вони склали на відмінно. Зібрані майже з металобрухту верстати досі є основою їхнього виробництва. А Олександр і тепер полюбляє щось удосконалювати в цих машинах. Навіть коли в цеху почало з'являтися сучасне обладнання, ці на подив якісні й надійні саморобні пристрої і надалі виконували свої завдання.

Після смачної вечері – зручне крісло й футбол. Та спогади про останні два роки не полишали Олександра. Він чомусь пригадав, як почав натрапляти на вироби свого підприємства в новому для себе місті. Одного разу, зазирнувши до квіткової крамнички, він побачив підставку для квітів. А господиня бідкалась, що підприємство, яке їх виробляє, залишилося в окупованому Харцизьку. Потім якось в одному з міських супермаркетів він зняв продукти з гачків, які (він їх упізнав) виготовило його підприємство. Саме в такі хвилини прийшло усвідомлення, що цей переїзд, всі ці зусилля не були марними, що підприємство матиме майбутнє й розвиватиметься. Він переконався, що його продукція за ціною та якістю здатна конкурувати з китайськими виробами.

До війни їхні вироби продавали в більшості великих будівельних супермаркетів країни. З початком активних бойових дій ці відносини призупинилися. Проте, коли підприємство відновило виробництво, торговельні мережі залюбки почали брати його продукцію на дуже вигідних умовах. Поступово повернулися старі клієнти, також з'явилися й нові. Річ у тім, що підприємство виробляло різноманітні недорогі сітки-«рабиці», що були конче потрібні задля впорядкування осель, магазинів і дворів.

Усілякі підставки для квітів, мангали, декоративні огорожі та інші металеві вироби охоче купували мешканці різних міст України. Ба більше, попит іноді вражав несподіванками: наприклад, якось дуже популярними серед покупців стали настінні кашпо для осель. Тож довелося хутко братися й за таке.

А ось із розвитком виробництва виникли певні складнощі. На за-

купівлю нового обладнання шукати кошти складно було і в мирні часи, а коли навколо війна – годі й сподіватись. І допомога постала звідти, відкіля її навіть не очікували. Одного разу співробітники підприємства побачили оголошення про міні-гранти для переселенців, що їх пропонували донори з ПРООН. Спочатку дістати щось задарма здавалося певною авантюрою, ба навіть лотереєю. Та позаяк підприємство нічого не втрачало, вони вирішили пристати до цих змагань. Лише після того, як надійшло повідомлення про перехід на другий етап конкурсу проектів, співробітники поставилися до процесу серйозніше. Втім, перемога стала справді приємним дарунком долі. Завдяки цьому грантові вони отримали майже мільйон гривень на закупівлю обладнання. А два нових верстати – це чотири додаткових робочих місця й ширші можливості для виробництва. Ще один конкурс проектів виграв один з працівників: зараз він створює власну лінію з фарбування готових виробів. Партнери, в яких раніше замовляли цю послугу, не в захваті, але для підприємства це розвиток, нові робочі місця та можливість постійного розширення асортименту виробів.

Ще однією проблемою під час переїзду стали різноманітні бюрократичні перепони. Це Олександра дратувало й засмучувало понад усе. Виявилося, що держава не може допомогти своїм громадянам, які опинилися в складних умовах, натомість державні чини ще й створюють різні перешкоди. Наприклад, купа проблем виникла з перереєстрацією підприємства. Попри всілякі переконання, закрити його в окупованому місті та зареєструвати в новому не вдалося. Тож уже понад рік фірма Олександра працює як філія підприємства, зареєстрованого на окупованій території.

До речі, частина робітників (справжня гордість підприємства) перебралася з Харцизька, хтось прийшов із місцевих. Повірте, це лише на перший погляд здається, що гнути та зварювати дріт – дуже просто. Насправді для цього необхідні дуже точні рухи й міцна рука. Є тут навіть трішки творчості. Інакше як можуть з'являтися незвичайні красиві речі, виготовлені з простих елементів? Працевлаштовано на підприємстві й кілька бійців – учасників АТО. Олександр пишається цими хлопцями, які, навіть незважаючи на воєнний досвід, лишилися людьми й творчими. Працюють тут і жінки: їм довірили надзвичайно відповідальний напрям роботи – пакування готової продукції. Адже саме за цією «одежиною» споживачі оцінюють ви-

роби. Щодня Олександр разом зі своїми партнерами намагається поліпшити умови праці. Спочатку встановили газове опалення виробничих цехів. Наразі триває активний ремонт побутових приміщень, роздягалень, душових з гарячою водою. Й платню прагнуть забезпечувати конкурентну.

Уже засинаючи після важкого дня, Олександр знов повернувся думками на виробництво. Кілька днів тому він спіймав себе на думці, що почав планувати. Мріяти про розвиток виробництва, вигадувати, що ще вони могли б виробляти, які для цього потрібні верстати, скільки ще слід залучити працівників і де можна закуповувати якісніші матеріали. Олександр Добрий засинав щасливою людиною. Він має родину, яка підтримує його в усіх починаннях. У нього є улюблена робота, яка стала сенсом його життя. Є своє виробництво, яке він двічі створював власними руками. Так, вороги поцупили в нього домівку, перетворили на вигнанця в своїй рідній країні. Але все це лише зробило його сильнішим. Змусило ще більше любити країну, попри всі тимчасові негаразди та складнощі.

Олександр дуже часто запитував себе, чи правильно він учинив, кинувши все та перебравшись до чужого міста? Напевно, він міг лишитися вдома. Треба було просто мовчати, не виказувати свого ставлення до «руського міра» та до України. Так нині поведуться багато мешканців окупованих міст. Поступово вони стали жити винятково якимись біологічними потребами: пошуки грошей на харчі, намагання знайти магазини з доступними цінами (а таких там просто немає), прагнення переоформити пенсію, тупцювання в чергах за гуманітарною допомогою. Таке собі людське життя десь на межі з існуванням тварини. Проте це єдина можливість вижити в містах-примарах. Людина там має або ненавидіти Україну, або приховувати свої погляди. Поховати свої звички, свої думки. Такі правила гри, що триває в Донецьку, Луганську чи Харцизьку.

Цілком можливо, що з часом Олександрове підприємство навіть відновило б роботу. Проте повсякчас чоловік відчував, що це була б звичайнісінька зрада. Зрада не лише своєї країни, а й самого себе. Ніколи до цих подій він не вважав себе таким уже патріотом, але війна змінила не лише Олександрове життя, а й його самого. Він раптом збагнув, що бачить себе лише в Україні. Тільки тут він може жити, працювати, виховувати дітей, будувати своє життя. Саме тому Олександр ніколи не шкодував, що покинув все звичне та переїхав до Краматорська, де йому вдалося розпочати нове життя.

Укотре Олександрові наснився сон, який повторювався майже щоночі. Він їхав центром Донецька, на адміністративних будівлях майоріли українські прапори, площами та бульварами гуляли щасливі родини. А він прямував до свого цеху в Харцизьку, де мали запускати чергову виробничу лінію та виготовляти нову продукцію. Й Олександр знає, що це не просто мрія, не просто відголоски щасливого минулого. Це віщий сон, який неодмінно стане дійсністю. Зовсім скоро.

Андрій Романенко

Олена Маленкова – борець від народження

Портрет із Фейсбуку

Ми не знайомі особисто, хоч передумов для цього чимало. Одного покоління, народилися й зросли в одному місті на Донеччині – Горлівці, жили та працювали в Донецьку, а сфера її діяльності – нерухомість – могла б зацікавити мене як журналістку ділового видання. Маємо спільних знайомих, друзів – віртуальних, у мережі, й цілком реальних. Але не сталося...

Ми, здається, схожі... Починаючи від спільного імені – Олена, а воно, що не кажи, впливає на долю – мене та мою героїню об'єднують робота з людьми та словом, потреба висловлювати думки не лише прозою, але й віршами, любов до співу... Я часто чула про неї від колег з різних медій: справжній експерт, контактна, цікава, харизма-

тична, її прізвище постійно лунало в розмовах однодумців під час «русской весни» та спричиненої нею війни (активістка Євромайдану, волонтерка, благодійниця), та й сьогодні, в Києві, завжди хтось із мого оточення згадує про Маленкову, її професійні успіхи та допомогу землякам-переселенцям.

Про таких кажуть: щира душа. Її неможливо не помітити та легко впізнати, а в Інтернеті вона настільки відкрита й відверта, що раптом постала думка: якщо є художники, які пишуть портрети за фотографією, то чому б не спробувати написати нарис «із Фейсбуку»?

Відвертість

Тож хто вона, Олена Маленкова? Сама про себе на сторінці у Фейсбуці зазначає: аналітик, інвест-консультант, досвідчений фахівець з нерухомості. Нині – керівний партнер групи компаній «KDU-realty group» у Києві, з 1998 року – генеральний директор агенції нерухомості «Парк-Авеню» в Донецьку.

Успішна, активна, авторитетна, колоритна – звідки вона взялася? Звісно ж, як і всі, родом з дитинства. Пізня бажана дитина в родині, вона росла в шахтарському місті з його скромними пропозиціями розваг і можливостей. Але для Олени, здається, вже тоді не існувало перешкод. Прагнення бути кращою у всьому та принцип «якщо робиш щось гірше, ніж інші, не роби зовсім» змалку стали провідними. Вона старанно навчалася вокалу, адже в її музикальній родині співали і тато, й мама, і брат. Олена у всьому ставала лідером, здобуваючи все нові свідчення перемог – дипломи, грамоти, кубки...

Дякувати Богові, в родині панували мир і злагода. Батькові судилося жити довго, але чотири роки тому його не стало. Пам'ять про нього живе в проникливих текстах доньки на сторінці у Фейсбуці. «Я люблю тебе, татусю. Ти найкращий тато у світі! Ти навчив мене бути сильною і вміти програвати. Ти навчив мене визнавати свої помилки і не соромитися просити за них пробачення. Тому що помилки роблять всі, а вибачаються за них тільки сильні», – з такими словами звернулася Олена до батька в його 90-ту річницю.

Наприкінці 80-х років вже минулого століття Олена, за її власним висловом, «як княгиня Волконська», поїхала за коханим чоловіком світ за очі – на Камчатку. Жінка згадує: «Коли ми одружилися з Андрієм, я, мабуть, занадто сильно його любила, боялася, що нас щось

розлучить, не хотіла відпускати його навіть у магазин і божеволіла щоразу, коли він затримувався з роботи...»

У день святкування тридцятирічного ювілею шлюбу Олена поділилася зі своєю аудиторією у Фейсбуці власним рецептом подружнього щастя: «Мій чоловік великодушний. Саме тому я стала такою, якою ви мене знаєте: веселою, відкритою, дружньою. Він дозволив мені бути такою. І мені не страшно. Бо він стоїть за моєю спиною... Якщо ви виходите заміж, аби ваш чоловік утримував вас, забезпечував вам яскраве і святкове життя, вважайте, що ваш шлюб приречений. Чоловіка створює жінка. Колись ми домовилися, що в нашій родині кар'єру робитиме хтось один. Якби він тоді сказав «ні», було б по-іншому. Я не вважаю, що керую компанією, а він лише допомагає мені. Ми вдвох. Так вирішили. І важливо тільки це».

Олена з Андрієм виростили двох синів. Вони вже дорослі та самостійні. У старшого, Андрія, що мешкає не в Україні, росте син, отже, пані Маленкова, попри молодість, уже бабуся. Молодший, Олег, талановитий «айтішник», поряд, працює на одну з компаній – лідерів ринку.

Синами в родині відверто пишаються. «Зараз я можу з упевненістю сказати, що ти виріс справжнім Чоловіком і справжньою Людиною... Адже що потрібно батькам? Щоб їхня дитина була щедрою, порядною, здоровою, щоб її любили, цінували, і щоб вона зберігала ті головні цінності, які дістала в спадок від свого роду», – такий допис з'явився на сторінці Олени в день тридцятиріччя старшого сина.

Сьогодні Олена бачить дітей та внука по Скайпу, а розмовляє з ними по Вайберу – родину розкидало по світу, та й сам світ змінився: шалена швидкість і нові життєві виклики мало сприяють родинному затишку й неспішним душевним розмовам. Але чи можливі якісь перешкоди для любові та відданості?

Відданість

До речі, щодо родинного затишку... За іронією долі ріелтор найвищого класу, що, як кажуть, зуби з'їла на нерухомості, Олена стала, як і переважна більшість внутрішньо переміщених осіб, безхатченком. Її оселя залишилась у Донецьку. Зайве уявляти, яке житло могла облаштувала собі успішна бізнес-вумен «від нерухомості», бо Донецьк для Олени закритий доти, доки там панує «молода респуб-

ліка». Починаючи з весни чотирнадцятого пані Маленкова робила все, щоб нинішні «господарі життя» в шахтарській столиці занесли її до списків кандидатів «на підвал»...

Отож, як і всі, орендує квартиру в Києві, але, на відміну від інших, не має змоги перевезти до нового житла ані частинки своєї господи (навіть світлин), бо має, так би мовити, статус нев'їзної в «ДНР» особи. Ба більше, Олена жила на Київському проспекті, тепер це так звана червона, небезпечна, зона поблизу сумнозвісного аеропорту; і сьогодні, коли квартири в Донецьку потроху почали продавати, нещодавно елітний – зелений і затишний – район неподалік центру став, м'яко кажучи, мало ліквідним.

Отже, залишається тільки сумувати, виливаючи біль у віршованих рядках:

«Иногда,
Уже реже, чем прежде,
Мне снится дом.
Снится, что мы,
Надевая праздничные одежды,
По просторным улицам идём.
Мимо лавочек со степенными старичками,
Визитной карточкой Бульвара,
Мимо Пиццерии, бутиков с часами,
И белоснежного фонтана.
Мамаши с детьми, гомонящими шумно,
Парочки, целующиеся прилюдно,
А вот всем известный дуэт музыкантов –
Мы так к ним привыкли,
Хоть выглядят странно.
Мне снился мой дом.
Без пробоин и вмятин.
И птиц вереница на нашем балконе.
Спешащие в школу соседские дети,
Косящие глазом на звук посторонний.
Опасность одна – переход по дороге,
Блестящих авто поток бесконечный...
Мне снился мой город.
Помпезный. Беспечный.
До боли, до дрожи, по-прежнему дорог...»

На щастя, професіоналові рівня Маленкової робота в Києві знайшлася миттєво, бо ще за мирних часів вона була одним з ініціаторів та організаторів всеукраїнських об'єднань ріелторів, тож мала й репутацію, і зв'язки, а обсяг діяльності для фахівця з нерухомості в столиці майже безмежний. Втім, за словами Олени, їй знадобилось півтора року, щоб зрозуміти, за якими правилами жити в Києві та почуватися тут удома.

З підглянутого у Фейсбуці: деякі з постійних клієнтів моєї героїні вважають її справжньою чародійкою. Мабуть, це тому, що у власній ієрархії цінностей Маленкова саме клієнтові віддала першість. За клієнтом ідуть співробітники («Дай заробити своїм – і гроші повернуться, як бумеранг!»), потім – гроші та драйв. «Ціную тих, хто думає нестандартно, шаблони мене заколисують, від них мені нудно», – визнає Олена й додає, що найоригінальніші ідеї та рішення нерідко дістає від синів, у яких «завжди готова навчатись».

Нові можливості, нові плани та виклики, новий столичний рівень, здавалося б, не лишають часу на сум і спогади. «Але вчора слухала пісню Джамали «1944». Почитала переклад. Таке враження, що це все про нас... І знову клубок у горлі. А сьогодні плакала моя подруга, яка гроші й душу вклала в свій ДІМ, куди тепер не може повернутися, і продає за копійки, а тут за ці гроші можна придбати житло набагато гірше. Просто такий день. Але я вірю, що буде й на нашій вулиці свято. Господь нас поважає!» – цитую Оленин допис та намагаюсь порахувати, скільки людей за понад двадцять років роботи на ринку нерухомості з легкої руки Маленкової придбали квартири, офіси чи інші будівлі... Дивно, що й тепер вона допомагає донеччанам продавати майно в рідному місті! Разом з колегами пані Олена розробила технологію законного оформлення угод на продаж нерухомості, що знаходиться на тимчасово не підконтрольній Україні території.

І хоча остання інформація з «ДНР» невтішна – «влада» заборонила продавати нерухомість за українським законодавством, – Олена не впадає у розпач: «Шановні земляки! Прошу без паніки й зайвих рухів. Ми обов'язково що-небудь придумаємо. Дайте два-три дні». Всі, хто знає Маленкову, не мали сумнівів у тому, що вона щось придумає, і вже за добу (які там два-три дні?) новий «рецепт» законного продажу нерухомості в окупованій зоні з'явився на сторінці Олени у Фейсбуці. Здається, для цієї жінки та її однодумців взагалі не існує завдань, які неможливо виконати.

Напередодні воєнних дій у медіях активно обговорювали проблему соціально відповідального бізнесу, прикладом якого, безумовно, була компанія «Парк-Авеню», що її очолювала Олена Маленкова. І нині вона дотримується цієї засади. Інакше чим пояснити ті зусилля, яких вона докладає до будівництва житла для переселенців за соціальними цінами? Проект під назвою «Музейний квартал» передбачає продаж квартир у новому будинку, що зводиться в селищі Нові Петрівці неподалік від Києва. Щоб земляки змогли «потягнути» житло, Олена та її команда шукають донорів, інвесторів, спонсорів. «Наш проект пілотний. Якщо все вдасться в Києві, то ми його поширимо й на інші регіони. Ми взяли недобудову, домовилися із забудовниками. Один з цих будинків плануємо для внутрішньо переміщених осіб, і ціна буде нижчою за собівартість. Одне з головних моїх завдань як громадського діяча, щоб люди знайшли себе в цьому регіоні, змогли соціально інтегруватися й адаптуватися», – так прокоментувала ідею Олена в одному з інтерв'ю, а в іншому додала: «Переселенці не повинні жити закритими групами на базах відпочинку, де ще й умови не завжди придатні. Безперечно, для їх адаптації мають працювати психологи та інші служби, але першочерговим для акліматизації в громаді є власне житло, – і хай вони працюють і платять за нього хоча б певну суму зі своєї заробітної платні. Тоді вони інтегруються в суспільство, а не залишаються маргіналами. Допомогати треба лише непрацездатним, інакше ми сформуємо пласт нахлібників».

Звісно ж, бізнес та бажання допомогти знедоленим не завжди суголосні. Часом доводиться давати жорстку публічну відсіч нахабам, що претендують на «ласий шматок» нерухомості безпідставно: «Я не держслужбовець, не чиновник і навіть не лікар. Я не зобов'язана обслуговувати тих, хто є моїми ідейними ворогами. Тих, хто змусив мене й мою сім'ю тікати з дому, залишивши там все: налагоджений побут, бізнес, могили батьків... Ви легко можете купити послугу в інших ріелторів. А поки величезне прохання: «забаньте» мене, щоб мої пости не сліпили вам очі!»

Відбитки

Отже, ми вже чимало дізналися про Олену Маленкову. Продовжимо? Якщо вписати її ім'я в пошуковий рядок, наприклад, Google,

можна побачити тисячі посилань на її виступи, дописи в блогах та соціальних мережах, телевізійні, газетні, журнальні інтерв'ю, аналітичні розвідки та навіть вірші. Перелік професійних і громадських об'єднань, до яких Маленкова має безпосередній стосунок, дійсно вражає: Realtors UA, Клуб розкішної нерухомості, Клуб «Est!», Партія інноваторів, Клуб Професіоналів, Клуб СПП Україна (Система Партнерських Продажів Нерухомості), Клуб директорів агентств нерухомості, Коаліція патріотичних сил Донбасу... В кожному зі своїх багатьох амплуа Олена різна, але скрізь – справжня.

Ось вона волонтер: «Так вийшло, що ми, громадяни України, стали вигнанцями зі своєї рідної землі, переживаємо суцільні стреси, ностальгію за втраченим спокоєм, щастям, домівкою, вулицями... А є одне місто, Маріуполь, яке намагалися тричі зрадити, яке атакували і з берега, й з моря, обстрілювали з ворожої території, і мешканці його живуть хоч не в окупації, проте в постійній загрозі. Наша колега рік тому перенесла сильний стрес і тяжко захворіла. Але рук не опустила. Вона сказала ворогу: «Брешеш, не візьмеш!» Та хвороба не відступає. Тому що не вирішене головне питання: місто знаходиться в прифронтовій зоні, а жителі – в постійній напрузі. Моя колега готова боротися, вона сильна людина, вірю, обов'язково переможе. Їй просто потрібно трохи допомогти, грошима... Я прошу всіх своїх друзів і передплатників скинути на карту всього лише по 20 гривень. Трохи. Але для Тані це шанс на життя».

Така Олена-ріелтор: «... незабаром підбір варіантів для покупця дійсно стане зайвим – Інтернет-сервіси цілком здатні розв'язати цю проблему. Тільки одне ІТ-технології не можуть – продати ваш продукт. Коли я була в США, наш гід сказав: «Запитайте мене, хто зробив Америку Америкою, і я вам відповім: ПРОДАВЕЦЬ!» А в нас слово «продавець» досі є «лайливим». Так ось, ріелтор – шукач варіантів, безумовно, помре як професія. А ріелтор-професіонал житиме вічно, оскільки товару багато, але продавати його вміють одиниці... Зізнаюся вам, що ніколи не продаю сама свою нерухомість. Далекого дев'яносто восьмого ми викупили квартиру після пожежі для перепродажу, зробили там ремонт і стали продавати. Я показувала її сама і щоразу все більше дратувалася. Покупці здавалися мені геть усі грубими, злими, неінтелігентними. Одного разу я навіть посварилася з черговим «екскурсантом», як мені здавалося, й кинула ключі агентів: більше ніколи! Агент з першого ж показу приніс угоду. Тому

що він виконував свою роботу. Чітко, спокійно, беземоційно. Довіряйте професіоналам. Вибирайте кращих».

Громадська позиція Олени є непохитною: «Надя Савченко. Солдат українських ЗС, льотчиця і Герой України. Російські ЗМІ, які називають Надю садисткою і вбивцею, не показали її промови на судилищі, й особливо момент, коли з лихоманкою й температурою 38 вона співала національний гімн України. Вони Цього Не показали. Їм соромно. Вони її бояться. А ще більше бояться, що «біомаса» задумається, чому «вбивця і садистка» не здається й готова пожертвувати заради Свободи власним життям. Слава Україні! Героям слава!»

А в цьому дописі Олена – жінка, що народилася в СРСР: «Я була шалено закохана в Горбачова. «Горбі-манія» – це й про мене також. Я відмовлялася сідати в карету «швидкої», народжувати (!), поки не дослухаю його виступу. А як одностайно ненавиділи його Раїсу всі ці, з дозволу сказати, радянські жінки, а точніше, тітки в шапках! За те, що насмілилася виділятися розумом, елегантністю, не ховала від заздрісних очей свого жіночого щастя з коханим чоловіком. І як потім плакали всією країною, коли усвідомили, ЯКОЮ вона була...»

В одній з відвертих розмов з журналістом моя героїня так себе охарактеризувала: «Я боєць та борець від народження, тому бити мене не раджу». До речі, якби хтось зробив аналіз Оленої найуживанішої лексики, слово «боротьба» та похідні від нього точно були б у лідерах: «... я сповнена сил розпочати боротьбу за чесну конкуренцію. Знаєте, чого бояться хабарники й корупціонери? Вони не бояться ні МВФ, ні Антикорупційного бюро, ні Генеральної прокуратури, і навіть втратити посади не бояться – вони за них заплатили. Бояться вони нас із вами. Громадянського суспільства. Тих, хто рано чи пізно знесе їх туди, куди давно пора відправити весь цей «постсовковий» набір».

На сторінці Маленкової у Фейсбуці часто трапляється слово «гроші». Зрозуміло, скажете, вона ж бізнес-вумен. Не поспішайте з висновками. Олена мислить глибше: «Ми так свято вірили, що «гроші – це папір», так прагнули скоріше їх позбутися, що всі свої заощадження негайно вкладали в нерухомість. Перед кризою 2008-2009 років ми вважали себе багатими людьми, в 2013-му – просто забезпеченими. Адже в нас була Нерухомість. Зараз і сумно, й смішно. Камені. Царі будували палаци, королі – Лувр, Версаль, Букінгем... Що наше життя? Гра...» – така собі філософія від Маленкової. І ще по-

казовий допис: «Це всього лиш гроші... Після стількох втрат, після хвороби близьких і загибелі наших солдатів і мирних жителів приходить розуміння простої мудрості: «Проблема, яку можна розв'язати грішми, – не проблема, а завдання». Мабуть, цим відрізняються зрілі відповідальні люди від молодих і гарячих, готових розпалити війну, – розумінням життєвих цінностей. Хоч, на жаль, дехто, й доживши до сивого волосся, головною цінністю вважає владу й багатство».

А які головні цінності сповідує моя героїня? Гадаю, читач уже може відповісти на це питання, та сподіваюся, невдовзі матиму нагоду зустрітися з Оленою особисто й додати нові штрихи до її портрета.

Але вже зараз, керуючись лише відбитками її маленьких та великих ідей чи бажань у Фейсбуці, можу припустити, про що вона мріє.

Ця жінка прагне українського Донбасу: «Про «особливий статус» Донбасу. Я напишу коротко й жорстко, по-донецьки: фіг вам! Не бувати цьому! Вчора всі, хто ТАМ, питали мене, що відбувається? Не зрозуміло? Голосування проходить! Щоб взяти і запхати вже нікому не потрібний Донбас назад в Україну. Але! Так, щоб Україна потім нікуди – ні в ЄС, ні в НАТО. А з Росії щоб всі санкції зняли. Умови Україні ставлять: право вето в парламенті України повинен мати Донбас з особливим статусом. При цьому сама Україна (влада) не матиме прав контролювати ані поліцію, ані митницю, ані кордон. Тобто наркотрафік, зброя та інша контрабанда – за «визволителями» залишаються, а Україна цей бандитський анклав приймає з хлібом-сіллю, пенсії, дотації з бюджету платить... Я не хочу такого Донбасу в Україні. Різати, не чекаючи перитоніту... Або звільняти. Третього не дано!»

Попри активну професійну та громадську діяльність, вона знаходить час і для себе – невдовзі планує перетворити свої вірші на пісні й записати сольний альбом: «Торік на прохання молодшого сина я почала займатися з фаховим викладачем, справжньою оперною співачкою, яка бачить мою вокальну перспективу. Я не люблю робити те, що мені не подобається, прагну займатись тим, що приносить кайф. Зараз таке хобі – спів».

А ще Олена хоче завести... собаку: «Одне з обмежень, яке мене наздогнало в Києві, це неможливість мати собаку. Ви сміятиметесь, але я дуже страждаю від цього. Наша Джемка померла якраз напередодні війни, не дожила до цього кошмару...»

...Я хочу, щоб презентація сольного альбому Олени Маленкової відбулася за рік (мріяти – так мріяти!) в найпрестижнішому готелі Донецька «Донбас Палас». Щоб гості нашого міста без усіляких перепусток та блокпостів вільно доїхали сюди на автовіках чи залізницею (розумію, що дістатися літаком – поки утопія), щоб пройшлись тим самим бульваром Пушкіна, який тепер являється Олені в снах, щоб повернулася «Львівська майстерня шоколаду», за якою Олена й безліч «донецьких» так сумують... Щоб дома, в Київському районі, на Маленкову, коли вона, щаслива, повернеться зі свята в оточенні своїх мужчин – чоловіка, синів та онука, чекав симпатичний пес, з яким не страшно буде гуляти містом ні вранці, ні ввечері.

Тож до зустрічі в Донецьку, пані Олено! Бо ви ж знаєте, як він чекає на ваше повернення!

Олена Самойленко

Любов і роботи

У пошуках справи

Коли від вибуху здригнулися стіни будинку, вони сховалися в підвалі, а як задрижав підвал (нижче нікуди) – вирішили їхати. Родичів «подалі від війни» в Україні немає, тож поїхали туди, де ще не були. Поєднати безпечне з утішливим. Іван перебирається до Вінниці, яка зовсім не нагадує Донецька. Тут він займатиметься своєю улюбленою справою, розвиватиме її, об'єднуючи по-справжньому цікавими заняттями різні покоління людей.

Іван, мабуть, і гадки не мав, що коли-небудь самостійно створить пристрій, здатний якщо не відчувати його, то хоча б «слухатись». Не віщувала цього і його нетривала робота на шахті. Батько Вані, до речі, був категорично проти того, аби його син пов'язав свою долю

з вугільною промисловістю. Сам понад тридцять п'ять років відпрацював у «проходці», дістав кілька виробничих травм, а тому не бажав своєму синові того ж. Втім, молодий Шихат-Саркісов зовсім не протестував – його цікавили комп'ютери.

Світ знає безліч історій, коли воістину талановитим людям просто не поталанило зав'язати серйозні стосунки з вишами: вони або вчасно зрозуміли, що їхньому розвитку не бракуватиме диплома, або вважали свої здібності недооціненими. Зрештою, з-поміж цих людей знаходяться й ті, котрі примусили нас жити швидше і яскравіше, – Білл Гейтс, Стів Джобс. Наш герой не прагне розігнати планету й тим більше – вбити все людське на Землі, підмінивши живе серце керованим, а от з вишами в нього теж не склалося...

Іванова справа прийшла до нього не одразу, та вже не зникне. Час потрібен йому не для того, аби зрушувати гори, а щоб допомогти іншим зробити це. Втім, не таким, як я, бо зовсім не розуміюсь, прости Господи, на робототехніці. Мого рівня користувача ПК достатньо лише для того, аби обережно «сюрфити» (ходити) Інтернетом та більш-менш впевнено працювати в Word. Іван зайвий раз допоміг мені переконатись у власній безпомічності, коли заговорили про його досягнення в сфері IT-технологій. Я збагнув лише, що нічого не втямив.

Іван, своєю чергою, розумів, чого він хоче, і легко полишав зайве для нього: провчившись певний час у Донецькому університеті на математичному факультеті, пішов за власним бажанням. Коли я запитав чому, у відповідь почув просте: «Не моє це. Та ще й робота підвернулася: на Красноармійському молокозаводі з'явилась вакансія в бухгалтерії – помчав туди. Логічно, що потім довелося вступити на заочне відділення в ДонНТУ (Донецький національний технічний університет) на спеціальність «Облік та аудит». Але, не повірите, звідти я також забрав документи, і причина – знов та сама!» Хто знає, як би склалася його доля, аби він вивчився на бухгалтера. Скоріш за все наш герой таки завершив би розпочате, якби не... фінанси. «Батьки не посилили контракту», а сам Іван ще не мав достатніх коштів. «З молокозаводу довелося звільнитись: фахової освіти я так і не здобув».

Не можна сказати, що Іван розпочав нове життя. Мрія не здійснюється враз, і удача – річ примхлива. Він, як і раніше, працював і підробляв там, де йому було цікаво й не дуже, доки не намацав у

своїй кишені квиток до Донецька. Але про це згодом. Зараз перед нами – молода людина, чиє майбутнє тільки-но починає вимальовуватись, а за вікном – провінційний Димитров.

Подібно до Рея Бредбері, що самотужки навчався в бібліотеці, діяв і Іван Шихат-Саркісов. У маленькому місті знайомих завжди більше, ніж у будь-якому мегаполісі, й у випадку з нашим героєм одне таке знайомство нехай і не відіграло вирішальної ролі, проте стало відправною точкою.

Іванів товариш відкрив у Димитрові комп'ютерний клуб, куди одразу запросив його на роботу системним адміністратором. До клубу постійно приходили діти пограти в «Counter-Strike», але хлопець розумів, що завдяки лише іграм вони не розвиватимуться, і відзначив для себе тих, чиї очі «блищали інтелектом». Оскільки весь вільний від роботи час Іван витрачав на самоосвіту, йому було що запропонувати обдарованим дітям. Він шукав для них логічні ігри, підказував, як встановлювати програми, працювати з комп'ютером. Фактично займався репетиторством. Але він не просто сам навчався, йому кортіло стати провідником: аби те, що дізнався, відкопав, передати іншим.

Мізерна платня в комп'ютерному клубі змусила Івана йти працювати на шахту, тож навчав дітей у перервах між змінами. Це був початок 2000-х – золотий час у комп'ютерній промисловості. Обсяги виробництва «домашніх помічників» значно збільшились, отже, ціна на таку машину суттєво знизилась. Тепер комп'ютер могли собі дозволити багато родин. В Івана було кілька друзів, які просили його допомогти спочатку обрати комп'ютер у магазині, потім звертались до нього з проханнями налаштувати й встановити потрібні програми. Коли друзі збагнули, що в Івана «комп'ютерний» хист, вони одразу взялися благодіяти його навчити їх та їхніх дітей основ користування ПК. Вже тоді робота з молоддю була для нього справжнім задоволенням: він міг робити те, що бажав, – ділився знаннями. Сам вихований на «давніх», як кажуть сьогодні, девайсах (першою такою Івановою «зброєю» став простий калькулятор – єдина доступна в старших класах школи річ для здійснення нових відкриттів), Іван безмежно радів за молоде покоління, якому було створено всі умови для занурення у віртуальний світ, аби розвивати й удосконалювати його та себе.

Тепер Шихат-Саркісов з усмішкою згадує про своє поетапне

знайомство з комп'ютером: «Це [мається на увазі перша зустріч з комп'ютером, прим. авт.] трапилось, коли я вступив на математичний факультет. В одній кімнаті гуртожитку зі мною мешкав однокурсник, батько якого працював у банку у відділі інформаційної безпеки та був заядлим «фідошником». Тож цей хлопчина з дому привозив для нас роздруківки з Фідонету. Комп'ютери, до яких ми мали доступ, нині здаються смішними: чорний екран, зелені букви, консольне управління, 8 мегабайт оперативної пам'яті. Коли товариш привіз з Донецька диски з уроками C++, п'ятого фотошопу, HTML 4.0, Corel та адміністрування Windows 2000, я остаточно зрозумів, що ІТ – це моє».

Великим планам Івана не заважав, проте точно обмежував їх, невеликий Димитров. Він пакує валізи й готується до переїзду в Донецьк, де згодом реалізує свою мрію передусім за допомогою батьків та ще деяких добрих і чуйних людей. Тоді ще ні він, ані хтось інший навіть не підозрювали, що за певний час доведеться пакувати валізи вдруге. Хмар війни поки не передбачали в прогнозах метеостанцій.

У пошуках необхідних ресурсів

Якщо ви мислите традиційно, не уявляєте сучасної людини без повної вищої освіти, то, зізнаюсь, я теж такий, а тому запитав нашого героя про неї. Іван відповів цілком конкретно: аби здобути необхідні знання (які саме знання йому потрібні, він уже розумів), буде цілком достатньо різних курсів, лекцій і тренінгів з програмування.

Відтоді, як він закінчив різні курси й здобув необхідні знання, минуло не так багато часу, й Іван сам почав розробляти курси з програмування та робототехніки, за якими сьогодні навчаються всюди в Україні. А ще тоді, вивчаючи HTML, CSS самостійно, молодий і перспективний фахівець набував досвіду.

2004 року він починає здобувати комп'ютерну освіту. Весь цей час фортуна була на боці Івана, й уже на «екваторі» терміну навчання його запросили на роботу в адміністрацію освітнього закладу. Іван хизується, що кожні два роки піднімався кар'єрними сходами: від менеджера по роботі зі студентами до керівника напрямку інтенсивного професійного ІТ-навчання. Така бурхлива діяльність допомогла йому остаточно закріпитись у Донецьку. За цей час чоловікові вда-

лося зажити популярності й заслужити повагу у вузькому колі людей. Настав час замислитись про втілення в життя задуманого (або «запрограмованого»).

Як відомо, ідеї достатньо 10 відсотків затятих прибічників, аби «сконвертувати» решту 90 на свій бік. Опанувавши мистецтво навчати людей, Шихат-Саркісов захотів приборкати роботів. На той час він уже розробив багато навчальних програм і навчально-методичного контенту з основ програмування для волонтерських проектів та недержавних освітніх центрів. Ще в 2012 році Іван познайомився з запрограмованими роботами LEGO, і, як він каже, його «розум моментально захопила ідея візуального програмування як можливості навчити наймолодших школярів основ розроблення програмного забезпечення». Тож кинув усі сили на пошуки необхідних ресурсів для запуску клубу з робототехніки.

Такий проект у Донецьку завзято підтримував директор Ліцею інформаційних технологій. І ось уже наприкінці січня 2014 року Іванові, завдяки краудфандингу (фінансова допомога широких кіл людей) у соціальних мережах, вдалося назбирати необхідну суму для придбання роботів LEGO третього покоління й натиснути на «START». Він дійсно палав цією справою. Іванова мета шляхетна бодай тому, що за навчання він не брав (і не збирається брати) ані копійки. Це попри те, що один комплект конструктора обійшовся приблизно в 350 доларів (всього їх було придбано три). Основна ідея полягає в тому, аби від батьків маленьких школярів ніколи не пролунало питання: «Скільки сплачувати?» За два роки Іван знов наголосить на цьому: в інтерв'ю Громадському телебаченню він зізнається, що потрібен людський ресурс, необхідна людина, яка з любов'ю передала б дітям якісь знання.

Паралельно з репетиторством Іван заявляв тоді команди своїх нових учнів на всі можливі змагання з програмування та робототехніки, що відбувались в Україні. І навіть якщо не завжди вдавалось продемонструвати високий результат, можлива участь у міжнародних змаганнях – чудова річ. Взагалі це особливий патріотизм – захищати честь нашої країни в будь-якій сфері.

У травні 2014-го Іван власними зусиллями випустив першу групу учнів та вже планував набір на наступний курс. Навчання було заплановано розпочати восени, але у вікно дуже гучно постукала війна. Тоді, розповідає Іван, його родина вже знаходилась у Ві-

ниці, та він вирішив, що проект у жодному разі не можна вбивати. Ухвалив рішення відкрити ще один осередок саме там. Взагалі на користь Вінниці схилив успішний переїзд туди майже в повному складі двох ІТ-компаній. З їхніми керівниками Шихат-Саркісов був знайомий особисто й тому довіряв їм: «Це серйозні та відповідальні люди, які не вивозили б співробітників, бізнес у нікуди. А як додатковий, приємний, аргумент було визнання Вінниці в 2013 році найкомфортнішим для життя містом в Україні». Тепер там створено інформаційно-освітню платформу technic.in.ua і лекції з робототехніки стали доступними в різних містах. Таким чином справа всього життя зберегла право на громадянство.

У пошуках одностумців

У Донецьку він устиг так розгорнутись, що коло його інтересів розширилося й охоплювало дуже великий спектр діяльності: Іван займався розвитком дитячого напрямку в комерційному центрі, викладав, репетиторствував, брав участь у турнірах, був (і лишається) освітнім волонтером, створював курси для AppleiTunesU, конструював роботів та навчав цього маленьких школярів. Здається, що так жити нереально. Але традиційні для багатьох п'ятничні вечори та вихідні, коли хочеться розслабитись і відпочити, Іван також проводив з користю для себе: йому вдавалось організовувати різноманітні масштабні ІТ-івенти, тусовки, посиденьки. Слушно вважають, що відпочинок має бути результативним. Такі зустрічі – це завжди можливість обміняти думками, поділитись власними враженнями від новинок з комп'ютерного світу, обговорити цікаві теми, врешті-решт, познайомитися з кимось, хто з тобою «на одній хвилі», та справедливо очікувати, що така розмова може перерости в досить сміливий реальний проект. Саме на таких тусовках друзі підтримали Іванову ідею про створення клубу з робототехніки для дітей, допомогли гривнею, а в нього самого виникла ідея краудфандингу у Фейсбуці – і це подіяло. Батьки майбутніх конструкторів були зацікавлені, аби їхні діти не розчинились у пошуках себе, а займались справжньою та, найголовніше, цікавою справою.

Але погода за вікном наказувала їхати. Коли обстріли стали звичним явищем, а снаряди падали за вісімсот метрів від будинку, де мешкав Іван, він остаточно вирішив для себе, що в Донецьку зали-

шатись не можна. Думка «перечекати», яка досі переважувала, тоді зазнала поразки. Попри те, що майбутнє здавалося розмитим, невідомим і складним, у тій ситуації було важливо не опустити рук.

Війна загнала в складне становище не лише жителів окупованої території (хоча їх – передовсім), але й решту країни. Усім сьогодні важко. Мені, як і Івану, відомі обидві сторони медалі. І я вважаю, що краще б її (медалі) не існувало.

Коли ми говоримо про війну, то рідко згадуємо про дітей. Про маленьких дітей, яким пощастило не досягти призовного віку, але випало на долю розлучатися з батьком чи братом, який від'їжджав захищати свою землю від ворога. Про дітей, які пізніше заспокоюватимуть власну матір, бабусю, яка плаче, побивається за своїм чоловіком, сином, і повертатимуться з вулиці раніше, щоб разом з нею дивитись новини та, боронь Боже, почути там що-небудь жакхливе. Про дітей, які змушені забувати, що вони діти, й дорослішати, щохвилини, щосекунди дорослішати. Наш герой вкотре зрозумів, що понад усе йому подобається працювати з дітьми. Та захищати певним чином їхній внутрішній світ від негоди зовнішнього.

Іван переїхав. Він міг би легко згорнути розпочаті проекти, аргументуючи це неможливістю продовжити їх через купу причин, але тоді він просто не був би Іваном Шихат-Саркісовим, людиною, з ким насамперед асоціюються чесність, відданість і самовіддача. Для тих, хто втратив змогу відвідувати заняття особисто, майже всі попередні курси, розпочаті ще до військових дій, Іван перевів у режим он-лайн. Діти отримують такі ж самі оцінки й виконують не менш цікаві завдання, постійно вдосконалюються. Він розповідає нам, що драматичні події в певному сенсі посприяли втіленню його задумів. Зокрема, наприклад, фестиваль технічної творчості для донецьких діток, що мав відбутись у 2014 році, вимушено було переведено в он-лайн режим. Відтак формат заходу скоригували таким чином, щоб у ньому могли взяти участь і представники інших міст України. Це, зрештою, дало змогу організаторам досягти всеукраїнського масштабу. «До нас приєдналися школярі з Києва, Харкова, Вінниці», – розповідає Іван.

Повільно, але впевнено Іван стає популярним. Звісно, обставини в країні спричиняють труднощі в розробці нових програм. Часто йому та його однокумцям доводиться коригувати певні рішення, замисли. Проте загалом на новому місці серйозних проблем з просуванням

тих чи інших проектів не було. Навпаки, багато з них завершуються разючими наслідками. Для деяких курсів, наприклад, вікового цензу вже не встановлювали. З лютого 2015 року в мережі Інтернет стартував цілковито україномовний курс «ProРоботів», пройти який міг будь-хто. Як і раніше, курс був присвячений основам робототехніки, на думку організаторів, він корисний для тих, хто цікавиться роботами або планує їх створювати.

Об'єднуючи й надалі дітей, чиї інтереси збігаються, Іван «завойовує» Київ та Ужгород, Дніпропетровськ і Чернігів, Запоріжжя й Івано-Франківськ. В останньому вже активно діяла громадська організація «Д.О.М.48.24», що її створили «нюфранківчани» – так жартома стали називати переселенців з окупованих територій до Івано-Франківська. Це на їх запрошення Іван відвідав місто з майстер-класами, всі чотири з яких пройшли під бурхливі оплески. Для Івана й цього разу не стало питання популярності та масовості як перше і надважливе. Він наголошує на іншому: «За одним столом сиділи діти, які народились у Франківську, в Донецьку, Луганську, Дебальцевому та Попасній. А їхні батьки, незалежно від того, зі Сходу вони чи із Заходу або центру, задоволено й пишаючись спостерігали за маленькими конструкторами». Після такого успіху ідея створити безкоштовний роботолюб на постійній основі тут була поза сумнівом. Взаємовиручка співвітчизників, безперечно, допомогла Іванові зробити крок ще на одну сходинку вгору. Дуже важливо зберігати таку єдність і не здаватись. До речі, про роботів: Іван мріє, щоб такі клуби з'явилися в кожному місті України. Стати монополістом він не прагне, а готовий безкоштовно поділитися досвідом з ентузіастами.

Сьогодні Іван провадить волонтерську діяльність та підтримує зовсім різні проекти, багато з яких не стосуються програмування й робототехніки. Серед таких він відзначає «BABYLON'13» (об'єднання незалежних кінематографістів, режисерів, сценаристів, які здебільшого створюють фільми про війну) – «тут все, як воно є». Йому добре відомий вислів «переписали історію», тому документальна зйомка, вважає він, без спецефектів та обману, показує всім правду. І я не можу не погодитись з його думкою про те, що в підручниках історії варто пропонувати різні бачення історичних подій, ознайомлювати читача з трансформацією подання того чи іншого факту в різні періоди.

Ще один такий проект називається «Відродимо футбол на Прикарпатті» – Іван допомагає відновити професійний футбол в Івано-Франківську. Він розповів мені, що в житті більшості хлопців цей вид спорту мегапопулярний, адже хто не бігав з м'ячем на подвір'ї? Іван любить футбол змалку, а іноді й зараз не проти забити кілька голів.

Третя підтримана ініціатива цілковито присвячена студентській діяльності. Іванів досвід працювати як зі школярами, так і студентами знову став йому в пригоді. «Черкаський хор студентів їде до Італії, щоб поділитись зі світом українським колоритом та показати, що Україна – це сильна держава з власною історією й особливою енергетикою, – пояснює чоловік. – Допомогти студентам наповнити своє життя яскравими подіями та новими враженням – основна мета підтримки цього проекту».

А ще до переїзду він встиг зробити свій внесок у розвиток рідного Димитрова. Влітку 2013 року, якраз коли в Україні налагоджували контакти з Code Club, Іван не проґавив нагоди порадувати своїх земляків. За підтримки міської ради на базі нещодавно створеної Бібліотеки сімейного читання з комп'ютерним класом він швидко організував Літню комп'ютерну школу для дітей. На певний час вдалося забезпечити її роботу.

Я знаю, що відданість справі та самовіддача обов'язково будуть належно поціновані. Ми бачимо це на прикладі Івана та інших переселенців. «Дуже болюча тема, але я вірю в найкраще», – сказав він, коли я спитав про Донецьк.

Талант, якщо він є, нікуди не дінеться. Любов, якщо вона є, то це назавжди. Незламність, якщо вона є рисою твого характеру, ніхто не в змозі відняти в тебе. І лише біль, якщо він є, колись обов'язково мине.

Антон Лягуша

«Авантюристка» з Алчевська – як вічний двигун

Уночі їй знову наснився рідний дім. Точніше – балкон у їхній квартирі в Алчевську – із синьо-жовтим прапором, який вони з чоловіком вивісили після Революції Гідності. Тоді й у них, на Луганщині, дедалі частіше почали збиратися активісти, котрі підтримували європейський вибір. То був навіть не голос вибору, а протест проти насилля, проти тих злочинних пострілів, що започаткували траурний список Героїв Небесної Сотні. У Києві на Євромайдані загинув і їхній товариш Сергій з Івано-Франківщини, тож, повертаючись додому, Світлана з Романом везли не тільки тягар чорної журби, а й обурення, що розпирало груди: як же так, а якщо їм захочеться висловити власну думку вголос, заяви-

ти про своє бажання жити не за «совковими» стандартами, а інакше, справді вільно, демократично, «по-новому», то матимуть шанс... отримати удар в голову чи кулю в серце?!

Когось, може, така «перспектива» зупинила б, змусила б причаїтися, заховатися в свою мушлю, тільки не Світлану Шиян. Хоча, здавалося, чого їй треба: пильнуй свій бізнес, рахуй гроші, їдь собі на відпочинок – до Європи чи Америки, на Мальдіви чи Сейшели, або ж у Стамбул, Афіни, Дубай, як бувало раніше, й не лізь туди, куди тебе не просять. Та їй якраз туди...

Коли в Луганську прокинувся й свій міні-Майдан, Світлана з чоловіком стали їздити до обласного центру щонеділі. Біля пам'ятника Тарасові Шевченку збиралася молодь, читала Кобзареві вірші, виголошувала гасла «Україна – єдина», «Луганськ – український». І Світлана разом з ними чіпляла на груди жовту й блакитну стрічки, брала до рук національний прапор. Щоправда, Майдан тут був далеко не такий масовий, як у столиці. Більшість місцевих мешканців чи то не поділяла думок активістів, чи боялася заявити про свою позицію, чи просто керувалась принципом «моя хата скраю». Згодом неподалік місця збору «революціонерів» розбили свої намети місцеві «анти-майданівці». Та й міліція, яка спершу не дуже втручалася в сценарій луганських «бунтівників», почала розганяти їх. Щоправда, таких лідерів, як вона, «по-доброму» попереджала: мовляв, не наривайтеся на неприємності.

Вона, звісно, гаряча голова, та не схильна втрачати здоровий глузд. Жовто-блакитний прапор з балкона довелося таки зняти після того, як раптом посеред ночі їй зателефонувала знайома журналістка й застерегла: в під'їздах сепаратисти вивішують списки «бандерівців» – активних патріотів. А за кілька днів – ще одне попередження. Вона тоді з іншими однодумцями чергувала у військкоматі, бо надійшов сигнал від деяких чоловіків, що їх не хочуть записувати добровольцями в АТО. Залишила на узбіччі свого автомобіля, на капоті якого майорів маленький прапорець кольорів блакитного неба й стиглої пшениці. Їй на «мобільник» зателефонував знайомий бізнесмен, який проходив повз, і тихо сказав: «Прибери прапор. Будь мудрішою. Бо розгромлять авто й тобі дадуть по голові».

Годі було ігнорувати такі поради. Бо та журналістка, прізвище якої теж потрапило до «чорного списку», вже боялася ночувати вдома, десь переховувалася. І хоч першою реакцією на її нічний дзвінок

було Світланине роздратування: «Що ти пропонуєш – брати німецького батька (він переніс кілька інфарктів і без стороннього догляду не міг обійтися – авт.) й втікати невідомо куди?», – спокушати долю далі було небезпечно.

А під її балконом, до речі, відкрив свою крамницю «олігарх місцевого розливу», який періодично приймає, годує так званих «ополченців». Вони вже не раз косо поглядали на російськомовну українську патріотку, котра, поїздивши по всій країні, зокрема й по Західній Україні, перекопувала своїх земляків: чутки про «бандерівців» дуже перебільшені.

Отож Світлана Шиян – успішна підприємниця, володарка готельно-ресторанного бізнесу – в рідному Алчевську стала своєрідною персоною нон грата.

– І коли серед нічної тиші ти раптом прокидаєшся від різкого звуку галм і думаєш, чи то вже за тобою приїхали, тоді хоч-не-хоч, а мусиш приймати рішення, – в її голосі, втім, не відчувається трагічних ноток, хоча при цьому мимоволі спадають на думку кадри з фільмів, де «воронки» приїжджали під домівки «неугодних», які виходили з дому й більше не поверталися...

Вона таки змушена була виїхати з міста. «Я зрозуміла, що в цій резервації нас нічого доброго не чекає», – пояснила своє рішення щодо зміни місця проживання. Навіть хворого батька довелося на певний час залишити під опіку чоловікових родичів. Не думала тоді, що «побачиться» з ним... уже на похоронах. І то не без остороги – знайомий підприємець попередив телефоном: «Тобі на всі ці ритуальні справи дали тиждень». Тож торішні Різдвяні свята Світлана провела вдома, та, на жаль, із сумного приводу. Відтоді до Алчевська не навідувалася.

Досі їй сниться рідний дім, балкон із жовто-блакитним прапором, під'їзд, де живуть доброзичливі пенсіонерки, для яких Світлана була своєрідною «паличкою-виручалочкою»: комусь треба укол зробити, для когось купити ліки в аптеці, комусь викликати «швидку», а хтось просто без її поради не обходився. Отака собі «рятувальна служба» в її особі (схоже, даремно її назвали Світланою – світла, чутлива душа в неї)...

Не забулося, як батько читав їй нотації: «Домахалася прапорами», – здогадуючись про зміст нічних дзвінків. Його, знесилоного хворобами, політика мало цікавила. Усе життя працював на шахті.

Дружина, Світланина мама (вона рано пішла з життя), хворіла й не працювала, а йому потрібно було утримувати двох дітей. Свого часу доля закинула їх на Донбас, хоча він походив із Західної України, вона – з Полтавщини. Так збіглося, що в обох родичі були репресовані, й цю сторінку родинної біографії вони намагалися не згадувати. Тож Світлана мало що знає про своїх дідусів. Зате спілкування з бабусями вплинуло на її характер. Почуття патріотизму – від них, впевнена вона. А от старший брат зовсім по-іншому оцінює нинішні події, не розуміє сестру. «Там багато таких, кому все одно, під яким прапором жити, аби зарплату платили, – каже вона з цього приводу й зауважує: – Засуджувати тих людей не варто, адже досі влада особливо не переймалася Східною Україною, ніхто не дбав, аби там були українська література, українська історія, українські газети, українське телебачення».

Та в таких умовах Світлана відчула себе справжньою українкою. Дарма, що розмовляє переважно російською мовою. Очевидно, бунтівний козацький дух предків у ній не дремає. Вона, навчаючись у російській школі, любила українську мову й літературу та вельми раділа, коли до них прийшла викладати цей предмет нова вчителька, справжня професіоналка і патріотка. Крім того, дівчина була лідеркою ще в школі, видавала ідеї «на-гора» і в інституті, й на роботі – де б не працювала. І такою залишилася, попри те, що позаду вже й комсоргівські справи, й експерименти з вибором фаху, й чимало бізнесових проєктів. Вона не боялася і не боїться братися за щось нове, реалізовувати власні фантазії й задумки, вважаючи, що краще зробити спробу, аніж потім шкодувати, що дещо упустила. Думала стати медиком – зрозуміла, що це їй не світить, вступила в металургійний – збагнула, що то справа не для неї. А ось будівельний фах і спеціальність менеджера з готельно-ресторанного бізнесу знадобилися. Причому не тільки вдома, на Луганщині, а й в інших куточках України.

Якось знайомий запропонував їй поїхати на Закарпаття: там власник відкривав базу відпочинку й шукав фахівця, який зміг би підставити своє плече в організаційних питаннях. У Світлани ж, яка на той час працювала адміністратором у кафе, це непогано виходило. І коли поїхала за новою адресою, вкотре довела, що має організаторські здібності, вміє запалювати ідеєю й об'єднувати людей, реалізовувати найсміливіші проєкти й доводити справу до кінця. А далі

– пішло-поїхало: хтось із кимсь поділився своїм секретом успіху, дав її контакти, тож запрошень на роботу не бракувало. Отака вона, певно, везуча в час, коли хтось не може знайти засобів до існування...

Світлана, з її непосидющою вдачею, залюбки їздила у відрядження: облаштовувала готельно-відпочинкову інфраструктуру, відкривала ресторани й кафе, бази відпочинку, готувала персонал для турбаз. То на Закарпатті, то в Прикарпатті, то в Криму. Львів, Івано-Франківськ, Ужгород, Київ... Де тільки не побувала Світлана Шиян, якими тільки стежками не походила, до чого тільки не докладала свого розуму й рук. І, треба сказати, здебільшого задумане їй вдавалося. За непосидючість, за «вічний двигун» у характері подружки називають її авантюристкою, вкладаючи в цю оцінку позитивний сенс. Своєрідні авантюри, пошуки пригод, ризиковані ідеї – це справді її стиль. Сидіти й очікувати з моря погоди – не в її правилах.

Кілька років тому луганчанку запросили на Буковину. У селі на Путильщині Чернівецької області влаштовували відпочинкову базу, відкривали ресторан. І ось перед Новим роком вона приїхала знайомитись із колективом. Потрібно було підготувати величезний бенкет. «Ви мусите освоїти всі види робіт, бути універсалом», – навчала вона місцеву «бізнес-вумен», пропонуючи завітати на майстер-класи від фахових рестораторів, з якими приїхала до Карпат виконати свої завдання. Та тільки відмахнулася: мовляв, навіщо їй ходити на уроки для офіціантів та барменів? А її підлеглі не приховували свого роздратування: якась «москалька» буде їх тут повчати! І коли гості тієї забави були вже майже на порозі, з'ясувалося: кухарі свою справу зробили, страв усіляких наготували, а ось подавати до столу нікому – місцеві гарсони пішли зустрічати Новий рік додому, проігнорувавши і власників ресторану, й замовників. Ось тоді Світлана нагадала управительці про свої настанови й разом з нею вдягнула фартушок офіціантки. Зрештою, закінчилося тим, що власниця дякувала їй, колектив зрозумів свою помилку, всі вони подружилися й досі тут не забувають «учительку» з Донбасу.

Власне, ця історія зіграла певну роль у ситуації, коли Шиян покидала свою малу батьківщину. На той час у неї було чимало друзів у Чернівцях, – вона взагалі притягує до себе людей, тож після відряджень коло її спілкування розширюється, додаються нові й нові однодумці, «свіжі» зв'язки. Й опинившись у статусі вимушеної переселенки, вона спершу оселилася в чернівецької подружки, а згодом,

коли приїхав чоловік, підшукали собі квартиру. Потрібно було думати, як далі жити, де заробити на шматок хліба, на оплату житла. Ті мешканці Донбасу, котрі приїхали в область з першою хвилею біженців від війни, від сепаратистських настроїв, одразу потрапили в поле зору місцевої влади – їх поселили в готелях, розпочали будувати гуртожитки. Та зі зростанням чисельності переселенців (їх, за словами Світлани, нині на Буковині понад 3200 осіб) проблема виживання гостей у нових умовах дедалі більше стала зводитися до «формули» «порятунок потопельника – справа рук самого потопельника».

Принаймні Світлана Шиян дотримується такої думки. Пригадує, як у Києві були заплановані громадські слухання на тему підтримки вимушено переміщених осіб. Вона придбала квиток на потяг, аби взяти участь, проте чомусь передумала й здала його. Інтуїція їй підказувала, що слід очікувати чергової «говорильні» деяких нардепів з перспективою набрати балів перед майбутніми виборами. Як у воду дивилася! Після сьомої вечора, коли «дебати» завершилися, зателефонувала подруга, яка нині мешкає в Луцьку, й розповіла, що то була зустріч переселенців... із переселенцями. Жоден міністр не прийшов вислухати їхні проблеми. Зате деякі народні обранці піарилися, що вони влаштували таку важливу дискусію. Та яка від неї користь?

Втім, Світлана не відкидає думки, що на новому місці потрібно використовувати будь-які можливості, стукати в усі двері, починаючи з тих, що у високих кабінетах. Вона добре знає з власного досвіду, що й при влаштуванні бізнесових справ, й у колективних інтересах, і в особистих проблемах важливо налагоджувати діалог, шукати порозуміння, знаходити оптимальні рішення складних життєвих завдань.

Сама вона й у Чернівцях не стала сидіти без діла. Її подруга Оксана Лелюк, яка очолює громадську організацію «Палітра Буковини», познайомила жінку з місцевими волонтерами, і Світлана певний час допомагала їм – на своїй автівці розвозила «гуманітарку», долучалася до їхніх акцій. А згодом, за порадою колежанки, взялася за створення власної громадської організації. Досвід написання інвестиційних проєктів, за якими вигравала гранти, в неї вже був. Отож торік вона зареєструвала громадську організацію «Донбас український», яка опікується вимушеними переселенцями. Ініціатива – її, а довкола неї об'єдналися ті люди, котрі, як і вона з чоловіком, намагаються при звичаїтися до «життя по-новому». Від місцевої влади – приміщення, запевнення в добрих намірах і співпраці. А підтримка біль-

шою мірою від громадських організацій – Товариства «Український народний дім», Комітету виборців, волонтерських об'єднань. Хоча, на відміну від більшості таких осередків, їхня громадська організація збиранням і розподілом гуманітарної допомоги не займається. «Я не прихильник цього, бо особа, яка зникає, що їй дадуть готове, й не докладає власних зусиль, певною мірою деградує», – пояснює пані Світлана. – Як кажуть, треба дати людині вудочку, а не рибу». Звісно, подекуди й «гуманітарка» необхідна, аби організувати свято для дітей, роздати подарунки. Проте головна мета «донецьців» – посприяти в розв'язанні тих проблем, які нерідко звалюються на голову вихідців з областей, де драматичні події перекроїли всі життєві плани.

Скажімо, за переїзду загубилася трудова книжка чи інші документи, а на тимчасово окупованій території добитися правди неможливо, архіви переїхали, на запити не відповідають. Світлана особисто намагається зарадити землякам. Використовує старі зв'язки з депутатами, юристами, телефонує й на Донбас, і в Київ. Налагодила деякі контакти й тут, у Чернівцях. До прикладу, з обласною службою зайнятості, адже проблема працевлаштування слідом за пошуком житла – найголовніша. Ось і недавно вона ініціювала «круглий стіл» на базі міського центру зайнятості, на якому обговорювали можливості місцевого ринку праці. Хоча, якщо чесно, багатьох переселенців із шахтарського регіону пропонувані службою вакансії не завше влаштовують, адже середній рівень заробітної плати в Чернівецькій області значно нижчий, ніж на Донбасі. Зате може дещо пригодитися пропозиція відкрити власну справу, на що Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття виділяє певну грошову допомогу.

Та й сама очільниця ГО «Донбас український» упевнена, що люди повинні працювати в тій сфері, до якої Бог дав талант, і організовує консультації для охочих, як складати бізнес-плани, створювати резюме, брати участь у конкурсах на здобуття грантів.

Зрештою, в кожного переселенця своя історія, розповідає Світлана. Хтось приїхав на нове місце не з порожніми руками, маючи стартовий капітал на розвиток власного бізнесу. Чимало приїжджих повідкривали сувенірні крамнички, інші торговельні точки. Хтось шие й ремонтує взуття, працює на парковках, комусь вдалося влаштуватися в Пенсійний фонд чи податкову, а декому довелося піти

прибиральницею. Шукає застосування своїм рукам і Олексій з Луганщини – він уміє ремонтувати важке обладнання. Щоправда, йому для роботи потрібна простора площа, адже ж має справу з великогабаритними об'єктами, які не запакуєш у ручну валізу. І ось тут виникають проблеми, скаржився він Світлані Шиян. Порожніх приміщень, які могли б слугувати за майстерню, в Чернівцях не бракує. Вони «простоюють», проте коли справа доходить до розмов щодо оренди, господарі «заломлюють» таку ціну в євро, що добрі наміри вміельця зводять нанівець. «Я не хочу їхати за кордон, прагну працювати в Україні, – емоційно говорив Олексій у бесіді, – проте якщо тут таке ставлення, то, боюсь, доведеться робити вибір».

Ця розмова відбулась якраз після того, як у Чернівцях завершився кількадекний бізнес-форум за участі польських підприємців. Звісно, виступаючи перед чернівецькими діловими людьми, сусіди розповіли про власні історії успіху, можливості їхнього ринку праці й умови оплати трудової діяльності. Порівняння, як можна здогадатися, були не на нашу користь. Світлана й сама піймала себе на думці: а чи не податися за кордон? У Польщі доводилося бувати, мову трохи знає, досвід налагодження бізнесу має. Проте поки що відкинула цю думку, адже на часі реєстрація власної фірми в Чернівцях. То буде універсальне підприємство, точніше послуги його – комплексні. В основі діяльності – пошук фахівців різних спеціальностей (від сантехніка, бухгалтера, перукаря до «айтішника», журналіста), які виконували б замовлення клієнтів. Котрих, своєю чергою, шукатиме її фірма-посередник. Назву Світлана вже придумала – «Фігаросервіс», згадавши здатність оперного героя бути «то тут, то там»...

Чи свідчить це, що алчевська «авантюристка» планує пустити своє коріння тут, у маленькому Парижі (як часто називають місто Чернівці, розташоване на перетині європейських шляхів) надовго? Поки що вона не впевнена.

– Складно говорити про майбутнє, – каже відверто. – Я взагалі ніколи нічого не загадувала. Кажуть же в народі: «Якщо хочеш розсмішити Бога, розкажи йому про свої плани». Завжди думаю: прокинулась уранці – вже добре, є хліб на столі – слава Богу... Мені часто дзвонять переселенці й запитують: що робитимемо? Я всю зиму відповідала: доживемо до весни, може, щось зміниться, не треба панікувати. Та ось уже й весна... Днями повідомили, що ми виграли грант – хоч і невелика сума, та будемо працювати. У перспективі – ще три

проекти... Не можу запевнити, що залишуся в Чернівцях назавжди, не буду й стверджувати, що не залишуся. Що ж до Східної України, то скажу одне: повернутися туди можна буде лише тоді, коли там пануватиме влада українська, справжня...

Хоча Світлана Шиян сумує за своїм домом. Їй сниться, що вона врешті повертається туди після такого довгого «відрядження». Ностальгія дається взнаки особливо в час, коли залишається наодинці зі своїми думками. Тоді слухає музику, йде до філармонії на концерт симфонічного оркестру чи в органний зал, до театру. А ось новини по телевізору дивитися не любить – надто багато в них печального, що хочеться плакати. Втім, її внутрішній «вічний двигун» не дає довго тасувати спогади й піддаватися сумному настрою. Вона завжди була і є оптимісткою. Оптимістичною українкою.

Валентина Мацерук

Будівельник за покликанням

Олександр Горбатко, який улітку 2014 року переїхав з Донецька до Києва, знає все про допомогу переселенцям: де отримати продукти й одяг, як оформити необхідні довідки або відновити документи, врешті, як натиснути на чиновників, коли ті «гальмують» розв'язання певної проблеми. При цьому сам Олександр фактично не користується жодними «опціями», доступними для внутрішньо переміщених осіб. Колись давно оформив задля цікавості довідку про статус ВПО і як експеримент – електронний дозвіл на перетин лінії розмежування в зоні проведення антитерористичної операції. Проте всі тонкощі життя переселенців Олександр знає, бо є головним координатором громадської ініціативи «Донбас SOS», що понад рік спрямовує до-

помогу від усіх охочих – матеріальну, юридичну, соціальну – людям у зоні проведення АТО та внутрішньо переміщеним особам.

За фахом Олександр будівельник. Довго займався зведенням і проектуванням доріг та різних нежитлових об'єктів. Тепер буде зв'язки між людьми – щоб вони допомагали одне одному. Здається, чим би Олександр не займався, його пристрасть до будівництва завжди проступатиме. Будь-яку життєву ситуацію він ілюструє прикладом з цієї галузі, до цього заняття хоче колись повернутися. Власне, й команду «Донбас SOS» активіст характеризує як «людей, з якими добре щось будувати». Та по все по порядку.

Робоча географія

Перше враження від Олександра – хлопчина. Хоча він справді молодий – йому ледь за тридцять, на вигляд не даси більше двадцяти п'яти. Невисокий, худорлявий і дуже ввічливий. Активіст говорить швидко, але чітко й по суті, без «води».

За освітою Олександр – будівельник доріг, аеродромів та штучних споруд. Закінчив Автомобільно-дорожній інститут Донецького національного технічного університету, що в Горлівці, його рідному місті. Ще під час написання дипломної роботи Олександра запросила на співбесіду потужна проектна організація з офісом у Донецьку. Там після інституту хлопець і пропрацював півтора року. Займався проектуванням доріг для Російської Федерації, зокрема газових родовищ Крайньої Півночі. У цій компанії дістав багато досвіду, познайомився з цікавими людьми. Спочатку робота Олександрові дуже подобалась, але згодом він занудьгував, бо безвилазно сидів в офісі. Каже, що мав багато сил та енергії, штампував креслення «на ура», але через нудьгу почав шукати щось нове.

Незабаром знайшов роботу в Києві, у філії польської фірми, що займалася геотехнічними роботами. Нове місце відповідало прагненням, але під час кризи 2008-2009 років понад половину штату, зокрема й Олександра, скоротили. Втім, незабаром він уже працював в організації, що продавала матеріали для будівництва доріг. Тут Олександрові подобалося, але за півтора-два роки його запросили «знов будувати».

Цілий рік Горбатко працював в одеській компанії, яка тоді займалася будівництвом шламосховища. Об'єкт знаходився в Полтавській

області, Олександр був головним інженером. А отже, величезна кількість техніки та багато людей у підпорядкуванні. Шламосховище зводили для Полтавського гірничо-збагачувального комбінату в Комсомольську, де добувають руду й перетворюють її на котуни – грудки сировини сферичної форми. На об'єкті Олександр зробив чимало, але з керівництвом «не зійшлися в поглядах» на ведення бізнесу. На думку Горбатка, в підприємництві важлива чесність, а у власника все від початку було лише для заробітку – байдуже, в який спосіб.

Олександр повернувся в київську фірму з продажу будівельних матеріалів, і його відправили першопрохідцем у Донецьк – був регіональним представником, відповідав за Донецьку та Луганську області. У перспективі в Донецьку мали відкрити філію компанії, але почалася війна.

З 2007 року, відтоді як виїхав з рідного міста, до Горлівки, де жили батьки, приїздив кілька разів на рік. І до малої батьківщини в Горбатка великих сентиментів немає. Так, там знаходиться батьківський дім, але Олександр не відчуває, що Горлівка – його місце, точка, куди він повернеться.

– Як на мене, Горлівка – депресивне й доволі безперспективне місто, – вважає Олександр Горбатко. – Там дуже низький рівень соціальної грамотності. Втім, таке можна сказати про всі міста Донецької області з населенням менше, ніж півмільйона. А ще твої знання й інтелект у Горлівці особливо не цінували. Часто бачив таке: якщо в тебе є друзі, які «сиділи», або сам маєш «ходку» на зону, ти – авторитет. У Горлівці високий рівень злочинності, розповсюдження наркотиків. Рік не проходив, щоб хтось з молоді в нашому дворі не помер. Вбили, «передоз», десь «по п'яні» побилися.

Улюблене місто Олександра – Одеса. Він називає «південну Пальміру» казковою й хоче, щоб там народились і вирости його діти. У Київ після загострення конфлікту на сході Олександр переїхав, бо в столиці було багато друзів і знайомих, готових допомогти. Але де житиме з часом – не знає. Певен, що не в Горлівці. Де саме – покаже життя.

Переселенці рятують переселенців

Розмова про появу громадської ініціативи «Донбас SOS» перено-

сить нас до страшних подій, що почалися в Донецькій області в 2014 році. Стартувала ця громадська ініціатива як «Донецьк SOS». Точка відліку – 13 березня 2014 року, побоїще на площі Леніна в Донецьку. Тоді проросійські активісти, власне, напали на проукраїнський мітинг. Когось «усього лише» закидали яйцями, когось – поколотили, а от активіста Дмитра Чернявського вбили. Тому шестеро людей, серед них і Олександр Горбатко, зібралися, щоб допомагати постраждалим: комусь – ліками, котримсь – юридично, декого треба було переховати.

Між іншим, під час Помаранчевої революції 2004 року Олександр був, так би мовити, по інший бік барикад, підтримував Януковича. Вважає, що тоді йому промивали мізки. А коли приїхав до Києва й пропрацював у столиці зо два місяці, випадково дізнався, що колеги ходили на Майдан, допомагали протестувальникам речами. Олександр уже знав цих людей як цілком адекватних і розумних, тому почав більше обговорювати з ними гострі теми й відкрив для себе чимало важливих речей.

Та ключову роль у цій зміні орієнтирів, своєрідному пробудженні, відіграла книга. Йдеться про «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко. Олександра особливо зворушило, що там події Помаранчевої революції описані не від особи активного їх учасника. Герой, що розповідає про протести 2004 року, є звичайним киянином, незаангажованим, не проплаченим політиками. Ця людина просто прагне розібратися в тому, що відбувається навколо, і, як може, відстояти справедливість.

Втім, і до Євромайдану Олександр спочатку ставився скептично – але не тому, що не поділяв поглядів активістів. Горбатко не вірив, що народ повстане проти влади. Проте 1 грудня 2013 року, коли повертався від батьків з Горлівки в Донецьк, в Інтернеті читав новини й дізнався, що в Києві протестувальники пішли колоною до Адміністрації Президента. Ця звістка потішила: Олександр зрозумів, що люди все-таки піднялися. І того ж дня сам вийшов на Євромайдан – донецький. Перший тиждень придивлявся, хто там є, що говорять. Розсмішили «фріки», як їх називає Олександр, що кричали «Юлі – волю!». Хлопець переконаний, що більшість людей приходили на ці акції не заради Юлії Тимошенко або інших політиків. У підсумку Горбатко став одним з лідерів групи молоді, яка взялася зробити мітинги в Донецьку вільними від націоналістичних та політичних закликів.

– У донецького Євромайдану не було жодного вихідного, – підкреслює Олександр. – Інколи акції біля пам'ятника Тарасові Шевченку в самому центрі Донецька тривали годину-дві, але люди приходили постійно. Ми не ставили собі за мету повалити владу в Донецьку та зайняти її місце. Хотілося жити в нормальній країні. Донецький Євромайдан був винятково за євроінтеграцію, за права людини. І, певно, головне – за повне перезавантаження країни, побудову нової держави.

І сьогодні активісти донецького Євромайдану спілкуються між собою – хоч і роз'їхалися по всій країні. Сам Олександр полишив Донбас на початку літа 2014 року. Рішення про це прийняв, коли друзів захопили в полон. Спершу вивіз з Горлівки батьків, а потім поїхав сам. Покидав рідне місто лише з рюкзаком – сподівався, що антитерористична операція протриває кілька місяців, а потім все владнається. Олександр вважає, що самопроголошену «ДНР», яку сприймає як дивне збіговисько, можна було легко зупинити. Лише прибрати б трьох-чотирьох лідерів – і все саме розвалилося б. Втім, цього не відбулося, бо забракло політичної волі.

Із загостренням ситуації на сході зростало коло людей, яким допомагали активісти «Донецьк SOS». Рятували людей з Маріуполя, Горлівки, Слов'янська, Краматорська – тож змінили назву на «Донбас SOS». Олександр пам'ятає першу евакуацію, яку провели волонтери: вивезли з Горлівки жінку, свідка в справі Володимира Рибак, депутата Горлівської міськради, якого по-звірячому закатували бойовики «ДНР».

«Ядро» ініціативи «Донбас SOS» виїхало до Києва, і в столиці активісти вирішували, чи варто продовжувати свою справу. Власне, обставини не лишили вибору. Люди телефонували з проханнями про порятунок – і кинути їх напризволяще здавалося недопустимим. Активісти взялися допомагати сотням постраждалих від бойових дій, хоча насправді не мали для цього жодних ресурсів. Просто зібралося восьмеро людей, які мали мобільні телефони та сторінки в соцмережах. Незабаром їм допомогли з приміщенням. Офіс, де нині працює «Донбас SOS», спочатку дали в користування безкоштовно, це був склад некомерційної організації. Тепер уже є ресурси, щоб сплачувати за оренду цього приміщення. Взагалі охочих допомогти вправним волонтерам швидко більшало: хтось дав старий комп'ютер, хтось – телефон. І справа закрутилася.

Щоб чимось зарадити людині, не обов'язково мати багато ресурсів. У «Донбас SOS» об'єднують громадян, які хочуть допомогти, і тих, хто цієї допомоги потребує. Олександр згадує, що з першим потужним загостренням конфлікту влітку 2014 року чимало людей пропонували житло для переселенців, харчі. Але й потік внутрішньо переміщених осіб утворився великий: тривала масова евакуація з Горлівки, Донецька, Дебальцевого.

Сьогодні «Донбас SOS» – громадська організація з чіткою структурою. Інакше допомогти багатьом людям, певно, неможливо.

– Наш секрет – люди, – запевняє Олександр Горбатко. – Збираються активні громадяни, з якими добре щось створювати. На цьому й будується наш менеджмент. Ми вже розподілили ролі, кожен займається своїм напрямком. І ми не беремо на себе зобов'язань, яких не можемо виконати.

Про труднощі, клопоти та позитивні зміни

Сам Олександр не вважає себе переселенцем, він – громадянин України. Хоча довідку про статус внутрішньо переміщеної особи за для експерименту оформив і навіть кілька місяців отримував допомогу від держави. Ще, буває, «козиряє» тим, що є переселенцем, коли треба працювати із зарозумілими чиновниками. Втім, оскільки тривалий час жив по найманих квартирах, горлівська реєстрація в паспорті для активіста – лише спогади про минуле.

Але одна проблема переселенців не оминула Олександра. Коли ми з ним спілкувалися, він якраз шукав нове житло і не всі були готові здати квартиру людині з «донецькою» пропискою. Проте хлопець сприймає такі труднощі легко. Горбатко пояснює:

– Одного разу приятелька зауважила, що проблема – коли нічого їсти, а все інше – клопоти. Я живу з цим гаслом сьогодні. У мене немає проблем. Ось коли люди виїжджають з «гарячих точок» і в них із собою, як хтось казав, «костюм-трійка: двоє шкарпеток, труси і все», – у них проблеми, які треба розв'язувати.

До речі, Олександр вважає, що в Україні слід змінити систему видачі гуманітарної допомоги. Активіст підмітив: коли «гуманітарку» роздають людям, що давно є переселенцями, роблять з них утриманців. Тому варто розробити правила допомоги внутрішньо переміщеним особам. Як приклад, Олександр Горбатко згадує волонтер-

ський центр «Фролівська, 9/11», де запровадили обмеження щодо того, кому і як допомагати. Передусім там підтримують багатодітні родини, сиріт, інвалідів, матерів-одиначок. Або, скажімо, центр взаємодопомоги «Спасемо Україну». Його активісти допомагали евакуювати людей з окупованих територій і лагодили житло в місцях, постраждалих від конфлікту. Переселенцям пропонували житло на кілька місяців – якщо хтось із родини пару тижнів допоможе відновлювати будинки, наприклад, у Слов'янську.

Взагалі завдяки масовому будівництву, на думку Олександра, можна витягнути Україну з нинішньої кризи. Адже це доволі вигідна справа, звісно, якщо подолати корупцію. Олександр пропонує зводити будинки для людей, що втратили житло. Робити це в Донецькій і Луганській областях. Таке житло варто давати переселенцям, учасникам АТО і їхнім родинам, місцевим жителям. А навколо нових заселених будинків швидко з'являтимуться магазинчики, перукарні, дитячі садки. Ще, він певен, треба зводити нові мости, адже багато інфраструктурних об'єктів постраждали через бойові дії. Однак активіст наголошує, що варто використовувати матеріали місцевого виробництва й таким чином розвивати економіку країни. Ніби й просто, але з таким рівнем корупції, що досі наявний в Україні, небезпечно.

Олександрові доводиться чимало спілкуватися з різними людьми: переселенцями, дуже відмінними за світоглядом, освітою й статками, з чиновниками, громадськими діячами. Спостереження за життям постмайданного українського суспільства суперечливі. Засилля корупції, на думку Горбатка, й стало однією з головних причин Революції Гідності. Але на сьогодні мало що змінилося. Замість того, щоб подолати корупцію, її намагаються приборкати. Чиновники досі отримують «відкати» за будівництво, можна підкупити суддю, закрити або порушити за гроші кримінальну справу. При цьому, відзначає активіст, багато громадян змінилися й тепер не дають і не беруть хабарів.

Та, попри появу свідомих відповідальних громадян, суспільство в загальній масі лишається доволі кволим. Олександр Горбатко не бачить фахових лідерів, здатних об'єднати навколо себе людей. Також тяжко вибудовуються відносини громадян з державною машиною. Чиновницький апарат досі неповороткий, забюрократизований, але й люди бояться, або лінуються, докладати зусилля, щоби змінити цей уклад.

– Давно займаюся пропускнуою системою в зоні АТО. Пропоную людям, якщо вас образили, комусь хабара довелося дати, паспорт порвали – давайте разом напишемо заяву. Ні, відмовляються. Не обстоюють свої права, – розводить руками Олександр. – Проте є люди, готові воювати, діяти активно. На них і потрібно спиратися. Головне – приклад. Те, що все-таки відбуваються позитивні зміни в пропускній системі, когось із порушників затримують – результат тиску людей.

«Цікава робоча одиниця»

Навесні цього року команда «Донбас SOS» хоче створити в Києві клумбу з трояндами, символом Донецька. Олександр ще не впевнений, чи вистачить ресурсів на цю ідею, але йому важливо, щоб активісти зробили це самі, без залучення грантових коштів. Організація вже втілювала культурні проекти: в майже десяти містах України, серед яких – Краматорськ, Одеса, Львів, з'явилися графіті за ескізами малюнків дітей-переселенців.

Сьогодні команді «Донбас SOS» складно будувати глобальні плани. Звичайно, активісти сподіваються на припинення конфлікту на сході, проте слід бути готовими навіть до нових хвиль евакуації із зони АТО. Нині в організації прагнуть розвинути юридичний напрямок, розширити офіс, забезпечити тривале фінансування, реалізувати кілька творчих проєктів. Олександр Горбатко шалено (так він каже) мріє, щоб десь у Донецькій області відбувся фестиваль української етномузики.

Робота забирає багато сил та емоційно виснажує. Тому коли Олександр відчуває перевтому, влаштовує собі «скорочений день» або працює вдома – краще вчасно зробити паузу, ніж вигоріти й стати зовсім неефективним. Нині переважно працює п'ять днів на тиждень. Полюбляє вдома вночі на самоті покопирсатися в документах, щось почитати, зробити якісь чернетки щодо роботи.

Тепер, на відміну від попередніх десяти років, Олександр подорожує мало, і це не якісь пізнавальні турне. От на початку 2016 року проїхав по всіх українських контрольно-пропускних пунктах на лінії розмежування в зоні проведення антитерористичної операції – це був такий собі рейд чиновників і громадських активістів.

Координатор «Донбас SOS» полюбляє проводити вільний час з друзями на природі. Йому також до вподоби дивитися фільми. Між іншим, сам Олександр став одним з героїв стрічки «Відторгнення. Битва за Україну». Автори фільму, зокрема Марія Томак і Людмила Немиря, провели інтерв'ю з десятками свідків «русской весни» на Донбасі.

– Мене запросили на прем'єру фільму. Знаєте, як мені погано стало? Коли треба було вийти на сцену й щось сказати, раптом стало дуже тяжко. Клубок підкотився до горла. Все це враз обрушилося на мене, – розповідає Олександр про те, як подивився «Відторгнення». – І з Майданом те саме. Багато там бачив, друзів відкачував, що задихалися від газу. І це не ті спогади, до яких мені хотілось би повертатися. Тому фільми про Майдан і про ситуацію на сході не дивлюся.

Та допомога жертвам агресії на сході – те, чому Олександр нині присвячує себе. Активіст планує займатися «Донбас SOS» доти, коли в кожному місті Донецької й Луганської областей піднімуть українські прапори. Горбатко поставив собі за мету зробити так, щоб організація могла існувати без нього, але поки це тільки бажання.

У будь-якому разі, по завершенні війни «Донбас SOS», де нині задіяні близько 40 людей, може продовжити роботу на «соціальному фронті». Адже проблеми переселенців навряд чи зникнуть з настанням миру. До речі, саме внутрішньо переміщені особи мають брати активну участь у процесі примирення, певен Олександр Горбатко. Це має бути спілкування без політичних лозунгів. Бо основна проблема людей сьогодні, як підкреслює активіст, – неможливість висловитися. Думки переселенців не чують. І йдеться не про «почути Донбас», що набило оскому. Треба почути конкретну людину, особистість. На «гарячу лінію» «Донбас SOS» часто телефонують люди, які, зрештою, знають, що робити, але хочуть виговоритися. Переконатися, що все роблять правильно.

Горбатко зізнається, що йому складно уявити, якою буде країна після справжнього й остаточного перемир'я. Визнає, що йому буде морально важко спілкуватися з людьми, які підтримували так звану «ДНР», а їм – з ним. Олександр розуміє, що в окуповані міста залітали снаряди й з української зброї. Але туди ніхто б не стріляв, не будь там чужих і ворожих військових.

Так чи інакше, «Донбас SOS» намагається допомогти всім, хто звертається. Серед них – і мешканці окупованих територій, причому деякі з них не сприймають української влади. Коли ці люди дізнаються, що

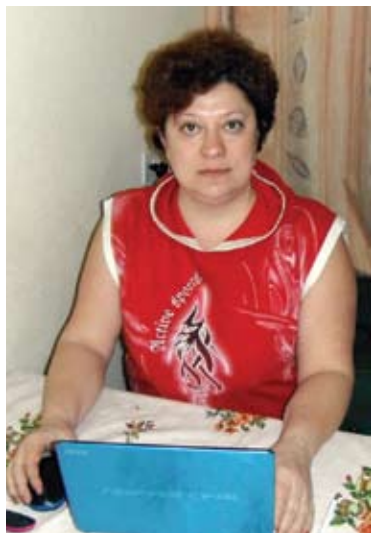
їх виручають з біди київські активісти, стається певний «розрив шаблону». Майже як свого часу відбувся в Олександра, коли дізнався, що колеги підтримали Помаранчеву революцію.

Звісно, державним органам є чому повчитися в громадської організації «Донбас SOS». Я запитую, чи готовий Олександр стати чиновником, якщо офіційні структури попросять допомогти? Виявляється, активіст думав про таке, але, якщо вже й погоджуватися, він пішов би працювати саме в органах виконавчої влади. Для нього важливо мати важелі впливу, щоб бути ефективним.

З часом Олександр планує знов зайнятися будівництвом. Особливо цікавлять цю молоду людину якісь екологічні проекти, бо, на його думку, скажімо, за енергозберігальними технологіями – майбутнє. Горбатко називає себе цікавою робочою одиницею, яка прагне щось створювати. І таких людей виїхало з Донбасу чимало, вони готові піднімати країну, і цей «кризовий» ресурс необхідно використовувати. Адже єдина конструктивна відповідь на безлад і руйнацію – будівництво.

Марія Малихіна

Та, що не спокусилася дарами ворога

Середина травня. Земля вкрита цвітом і молодою зеленню. Душа такої пори мала б співати осанну життю. Проте – не радісно. Люди зібралися в далеку путь – в Україну. З України, яку захопили «орки». Пасажири виснажені до втрати притомності хвилюванням та очікуванням чогось найгіршого, що може статися.

Олена, викладач соціології, політології та права, – серед горлівчан, що безмовно зайняли місця в «маршрутці» й намагаються виїхати з рідного міста, сподіваючись знайти прихисток десь в інших краях, куди не дісталася путінська кривава турбота про російськомовне населення.

Нарешті маршрутне таксі рушило в туманний, просякнутий воло-

гою й безнадією світанок. Ніхто не виказував жодних емоцій. Люди, здавалось, не просто прикипіли до своїх місць, – вони боялися, що їхні думки хтось зможе прочитати, й тоді на волю вирветься всеохопний страх, ніби казковий триголовий змій, і проковтне весь автобус з пасажирами та їхнім злиденним скарбом.

Це була неблизька й тривожна путь через блокпости, сповнена реальних небезпек, надуманих і навіяних фобій. На блокпостах до «маршрутки» заглядали якісь почвари з атрибутикою невідомої країни, з автоматами наперевіс. Чорний отвір дула приворожував, як чорний вир, що посеред річки тягне проти волі відчайдушного плавця в свою течію, аби поглинути його назавжди. В Олени мимовільно промайнула думка: це вдруге повз неї проплив силюет вічно-го забуття.

Вперше це сталося за кілька днів до її рішення виїхати із захопленої «денеєрівцями» Горлівки. Вона після лекцій у технікумі очікувала на зупинці свого автобуса разом з іншими горлівчанами, яких справи змусили вибратися з домівки. Й раптом – почувлися постріли. Купка людей на зупинці завмерла від несподіванки й ніби в уповільненій зйомці спостерігала, як двоє вгодованих представників «русского міра» женуться за юнаком, що петляв, мов заєць, і прудко біг. Здавалось, в переслідувачів серце пульсувало в горлі, заважаючи рухові повітря. Вони хрипіли й ледь бігли. А коли зрозуміли, що спринтерської дистанції їм не подолати, відкрили вогонь, не турбуючись, що котрась із куль може влучити в мирних і ні в чому не повинних випадкових перехожих.

Олена чула, як біля її скроні продзижчали кулі, – точнісінько як у прочитаних у дитинстві книжках про війну. Виснажена дісталася рідної домівки. Ні, вона не плакала й не піддавалась істеричі. Прокинулася вкотре образа, яку вона час від часу намагалася втамувати, за те, що її любий край не відстояла «велика» Україна, не ввела воєнного стану, не захистила жителів від місцевих зрадників, заброд і маргіналів.

І водночас розуміла, що й горлівчани в цьому винні. Багато з них мріяли про російські зарплати та паспорти. Тож коли в місті з'явилися невідомо звідки пройдисвіти, які взяли в облогу будівлю міліції та СБУ, обивателі сприйняли ці події на диво спокійно й навіть як такі, що обнадіюють. Вони думали, що в їхній рідній Горлівці відбудеться зміна влади за кримським сценарієм: прийдуть «зелені чоловічки» –

і незабаром Донецьку область буде оголошено в складі Росії.

Жінці стало моторошно від думки про те, що майже півжиття прожила в Горлівці – вийшла заміж, народила доньку, вчилася в аспірантурі й писала дисертацію про історію рідного технікуму – й не знала людей, з якими спілкувалася в робочий час, яким усміхалася і вважала їх порядними й вартими наслідування. Виявилось, що в більшості її колег шлунок переважив потреби серця та мозку. Люди без Батьківщини. Манкурти з вищою освітою. Вона відчайдушно сподівалася, що Горлівський технікум, який підпорядковувався Донецькому державному університету, слідом за своєю альма-матер переїде на вільну територію. Ні. Майже всі вирішили залишитися. Та не вона. Її підтримала лише одна колежанка – заступниця ректора з виховної роботи. Вчорашня перестрілка, вважай, у центрі міста, серед білого дня, стала останньою краплею в їхньому з чоловіком та донькою рішенні вирватися із зони несвободи та зла.

Ранкове сонце несподівано розігнало туман, і мікроавтобус почав упевненіше й радісніше. Щойно проминули блокпост з українськими вояками.

– Наш! Рідний! – заспівало серце. Й відчуття свободи! Вона знову вільна. Хотілося заплакати й засміятися водночас. І нова думка: «Все це – нерви. Як же прийме мене, мою родину кохана Україна? Я не забувала про неї ні на мить».

Олена знову поринула в спогади. Похорон Володимира Рибак, місцевого депутата, вбитого підступно й підло за те, що чинив опір окупації, намагався зірвати прапор фейкової республіки. За кілька діб після зникнення його тіло повернула ріка із зв'язаними скотчем руками, убитого із жорстокістю середньовіччя. З чоловіком і друзями, такими ж патріотами, як сама, пішла попрощатися з мучеником за Україну й вибачитися перед ним за те, що не змогли його вберегти. Й хоча на похорон злетілися провокатори та російські журналісти, туди якимось пробрався і Андрій Крищенко, начальник горлівської міліції. Він та його заступник, Герман Притула, не віддали зброї й не пристали на пропозиції Безлера, який разом з російськими спецназівцями та місцевою «гопотою» штурмом взяли відділення Горлівського РВ УМВС та СБУ.

Тоді вірних українців жорстоко побили. Викликана бригада

«швидкої» вивезла скривавлених чоловіків з місця розправи. Після надання невідкладної допомоги чоловіків сховали. Й ось, нехтуючи власною безпекою, Крищенко прийшов попрощатися із загиблим патріотом. Синці ще не зійшли з його обличчя, але він мужньо тримався, хоч і дуже ризикував. (Ризикували всі, хто прийшов провести Володимира в останню путь.) Вона пам'ятає, як підійшла до Андрія, підбадьорила його й подякувала за мужність і непохитність. Отже, не одна вона думає про те, що Батьківщина – єдина на все життя. І її не можна продати за тридцять срібників. Іуди, що спокусилися на обіцянки високих пенсій і зарплат, незабаром розчаруються. Адже людська природа така, що їй завжди хочеться більшого й кращого. Але ж не ціною втрати рідної країни, здачі її території, занепаду мови, культури, забуття історії. Нині ці думки не здавалися їй пафосними. Вони виникали щодня, щохвилини після того, як Горлівка опинилася в окупації.

Вона бачила, що місто зі своїми жителями завмерло в очікуванні рогу достатку, з якого кожному, як нагорода за зраду, буде пожива. «Разве это зрада? – вмовляли себе горлівчани. – Ми ж ісконно рускіє, нам претіт українській язык, пачему ми далжни єво учіть?»

Олена як історик знала, що Горлівка має славне козацьке минуле. Ці дикі степи почали заселяти козаки, що не здалися на милість Катерини II, не зрадили козацькій вольниці. Бо що принесла Російська імперія українцям? Кріпацтво на два століття. Занепад культури, писемності, історичної самобутності.

Олена відкинулася на спинку сидіння. М'язи прагнули руху. Мікроавтобус мчав без зупинок, подалі від блокпостів, ніби намагався втекти з жахливого сну. Медитувати не виходило. Тіло й далі перебувало в напруженні, ніби перед стрибком над прірвою.

Та й думки мимоволі поверталися назад. Ніяк не хотіли вгамуватися, вимережити щось краще, світле й обнадійливе.

Ось вона повертається додому після лекцій. Як законотрухняна громадянка, ходить на роботу, навчає студентів і намагається досягти дійсності, що раптом вибухнула й розлетілася на тисячі скалок. Йде звичною дорогою, поміж «висоток», у свій двоповерховий будинок у центральній частині Горлівки. Й раптом – триколон. Як плювок в обличчя. Ненависний прапор чужої держави. Не стрималася, повис-

ла на полотнищі – негайно зірвати символ окупації. На диво, прапор легко не піддався. Тріщав, але не рвався. Нарешті древко зламалося – й вона замалим не впала. Швидко зняла добротне полотно з держака й запхнула в сумку. Вдома, коли вщухли запал і ненависть, повернулася здатність холоднокровно мислити, злякалася: її ж могли бачити з горішніх поверхів або якийсь найманець з вікон комендатури. Вона таки божевільна.

Разом з друзями Олена палила триклятий прапор. Хлопці прибили його рештки високо над землею, на дереві. Аби вороги знали, що не всі їм раді. Тоді ж постала ще одна ризикована думка про листівки. Вона склала текст, роздрукувала на домашньому принтері – і містом прокотилися чутки про партизанів, які закликають не коритися ворогові, вірити в те, що незабаром їхня рідна Горлівка знову зарясніє синьо-жовтими прапорами.

Затамувавши подих, жінка прислухалася до розмов колег і зрозуміла: вони обговорюють її розповсюджені листівки! Засуджують. Не втямлять, навіщо проводити якісь акції непокори. Сподіваються на те, що Горлівка стане Російською Федерацією. Ледь стрималася, щоб не кинути їм у вічі: «Зрадники!» Гостро відчула: їй небезпечно дихати повітрям несвободи. Сподівання на те, що її технікум, слідом за Донецьким національним університетом, переїде, розбилися після зборів, на яких колектив майже стовідсотково вирішив нікуди не зриватися й здатися на милість окупанта.

Ворожий прапор ще певний час висів прибитим – тлусті «денеєрівці» ніяк не могли вилізти на дерево.

Рішення покинути рідне місто й вирушити в далеку дорогу не виникло зненацька. Спочатку розтанула надія на швидке визволення Горлівки від сепаратистів. Потім місто оніміло від жаху: коли почав сходити сніг, у териконах та в посадках знаходили чимало тіл загинлих горлівчан. Переважно людей небідних, які не бажали добровільно відмовлятися від власного бізнесу, автовок, житла.

А коли Олена серед білого дня ледь не загинула від наглої кулі, зважилася. Й ось вона у «маршрутці» мандрує Україною в пошуках нової малої батьківщини.

Добу Олена діставалася Скадовська, невеликого ошатного містечка на березі Джарилгацької затоки. Тепер тут її новий дім.

«Дім, – Олена гірко всміхнулася. – Дім-гараж». Відкладених грошей вистачило лише на гараж. Правда, на два поверхи. Літній варіант житла. Бо, хоч і вдалося за літо облаштувати в ньому кухню, спальню-вітальню, навіть за умови порівняно м'якої південної зими в холоди там не втримаєшся.

Повсякденні клопоти стали Олені та її чоловікові Дмитру своєрідною психотерапією. Донька літо провела в потягах – вступала до вишу. Чоловік опанував нову професію і став фахівцем із розроблення Інтернет-сайтів.

Олена ж знайшла відразу дві роботи – в гімназії та школі мистецтв. Коли дозволила собі трохи перевести дух, зрозуміла, що не всі містяни усвідомлюють, яке страшне лихо оминуло їх. Чимало скадовчан – і літніх, і молодих – мріяли про російські пенсії та зарплати. Говорили штампами російських телеканалів і не усвідомлювали, що цим самим можуть приректи свій край на знищення. Ці наївні люди думають, ніби потрібні Путіну, потрібні Росії. Вони не хочуть, не бажають чути правди, аналізувати події й не мають у серці Батьківщини. На щастя, вони не бачили в руїнах рідне місто, не відчували на собі сваволі кримінального вигляду «гоблінів» з автоматами, сп'янілих від безкарності за свої нищі вчинки. Натомість живуть морем, приймають курортників, слухають увечері на набережній скрипаля чи бандуристів, катають дітей та онуків на гойдалках у парку розваг, пригощають їх морозивом... Та, головне, вони мають найчудовішу, найпрекраснішу Україну. Дехто – лише в паспорті. Та більшість, переконалася Олена, в серці.

Тому що в цьому приморському містечку, щедрому на сонце та морський бриз, вона познайомилася зі справжніми патріотами, які збиралися на свій Майдан, організували Сотню самооборони. Проводили навчання зі стрільби та способів надання невідкладної допомоги в умовах бою. Олена знайшла й однодумців, і нових друзів. Так, держава небагато дала переселенцям (гірке слово!), та все-таки багато важила й підтримка простих скадовчан. Добре слово, співчутливий погляд, дружній жест. Поки обживали нове місце, Оленіні мама з вітчимом втекли з Іловайська, вибігли з напівзруйнованого будинку в чому були. Добрі люди дали тимчасове житло. Згодом жінка позичила гроші й придбала батькам напівзруйновану хату в сусідньому селі. Перед тим ходила до сільського голови просити клопоту землі для будівництва й була здивована відмовою – не знайшлося навіть трьох соток для людей, що потрапили в бідую.

Зупинитися на півдорозі. Почати спочатку. Розвернутися на 180 градусів – і не пошкодувати про це. Якось так трапляється, що справжні вчинки, вірність, порядність, звияга не оплачуються матеріально. Ба більше. Патріотизм – субстанція ірраціональна. Не приносить дивідендів у валюті. Але як добре, що в країні є такі люди, як Олена. Мені здається, що вона з велетів, котрі тримають на собі Україну...

Досить швидко Олена стала відомою в місті особистістю завдяки своїй любові до неньки України та сміливістю говорити про це. Їй настільки довірилися місцеві жителі, що участь Олени Дмитрівни у виборах 25 жовтня 2015 року до місцевих рад закінчилася перемогою – на своїй виборчій ділянці вона обійшла конкурентів. Однак через зміни до законодавства не мала змоги скласти присягу депутата Скадовської міської ради. Та пані Олена стала помічником депутата й активно співпрацює з новим депутатським корпусом. Її «невдача» у виборах насправді обернулась успіхом.

Чим відрізняється громадянин своєї країни від внутрішньо переміщеної особи? Відкинувши юридичні тонкощі, розумієш, що слова можуть підносити й завдавати болю. Пригнічувати й навіть убивати. Коли справжніх українців, патріотів своєї країни, канцелярські голови нарекли переміщеними особами – вони думали про те, що в людини, яку так називають, душа щемить і ятриться? Біженець у рідній країні. Переселенець.

У 60-х роках минулого століття на заклик Компартії херсонські степи із суховіями приїжджали освоювати селяни та робітники. Тих, хто зважився стрімко змінити долю, вивозили з усім домашнім скарбом – від одягу, мисок-ложок до великої рогатої худоби. Людям давали житло «барачного» типу та роботу. Хто хотів звести собі будинок – земельну ділянку. Так у Скадовську з'явилося колгоспне селище, що його жартома стали називати Шанхай, з вузькими покрученими вуличками, довгими, на двох господарів, будинками. Там нині живуть нащадки переселенців з України та Білорусі. Обклали саманні стіни будинків цеглою, підвели фундамент, посадили виноград, щоби літньою спекою ховатися в затінку від сонця. На невеликих городиках вирощують баклажани й картоплю. Перед кожним двором – вишняк. Довкола буяють чорнобривці й троянди, а ввечері розливає пахощі матіола.

На початку ХХІ століття в Скадовську знову з'явилися переселенці – розгублені дорослі з дітьми й таким-сяким багажем. Збиралися під обстрілами, рятували життя своє й дітей. Хіба ж до статків? Якоїсь миті вони втратили все – від дому до можливості бути звичайним громадянином своєї країни. Тяжко носити на собі тягар назви «внутрішньо переміщена особа», й ворогові не побажаєш. Ще вчора бути шанованою в рідному місті людиною. Мати роботу чи бізнес. Готуватися до дитячих ранків або ЗНО. На завтра – опинитися в жорнах історії, втратити все, перетворитися на піщинку, що летить під подихом вітру.

Олена з родиною в 2014-му пройшла всі кола «переселенського пекла». Скадовськ прийняв їх байдуже. Місто жило очікуванням курортного сезону. Державні служби не були готові до того, що їм потрібно десь поселяти біженців з окупованих територій. Та навіть дрібні крихти доброти з боку держави родина горлівчан-переселенців прийняла із вдячністю. Випадково дізналися, що в пансіонаті «Південний» розміщують біженців з Донецької та Луганської областей. Хоч певний час можна не думати про дах над головою, де брати гроші на харчі, оговтатися від несподіваного лиха, що впало, як сніг у травні на квітучі дерева. Вона з подивом спостерігала, як містом ходять відпочивальники – дорослі чоловіки призовного віку в шортах. Поряд з ними усміхнені дружини й нелякані діти. Це були люди ніби з іншого життя – довоєнного, не обпаленого реальністю, – що не рахують копійки й без остраху зазирають у прийдешній день. Щасливці, що не пізнали на собі «визвольного» божевілля. Лише одного разу Олена Дмитрівна з донькою пішла до моря. Й не змогла там бути. Не змогла. Не час.

Настав день, коли їх, біженців, зібрала місцева влада й оголосила, що гроші, виділені державою на їх утримання, давно закінчилися. Пансіонатів навіть заборгували. Треба звільняти тимчасовий дах над головою, покладатися лише на себе. Патріотизм і любов до Вітчизни – справа особиста. Родина переселенців повернулася до свого гаражу, який змогла дещо перетворити на житлову кімнату. Інші втікачі від «руського міра», витративши останні гроші на прожиток, повернулися назад, в окупацію, чи помандрували Україною далі.

«Українці втомились в очікуванні змін. Вони вже нікому не вірять. Їм набридли обіцянки всіляких політиків, – впевнена Олена. – І я

також відчуваю апатію й розчарування. І водночас у цьому маленькому курортному містечку я спостерігаю за діяльністю простих скадовчан – активістів Майдану, Самооборони. Бачу напружену роботу волонтерів, меценатів і благодійників, яким часто їхня діяльність завдає збитків і спричинює непорозуміння з боку рідних. Але вони свідомо змінили своє звичне життя на допомогу людям і державі. І не заспокоюють себе думками, що й без їхньої участі все рухатиметься далі. Або на кшталт «навіщо щось робити, все одно нічого не зміниться»! Я поважаю цих людей, навіть пишаюсь тим, що тепер живу поруч з ними». Так, державі теж важко. Їй потрібно виявити й знешкодити зрадників та колабораціоністів. Позбутися тих, хто наживається на чужому горі, оновитися й вистояти. Поряд з Оленою виявилися прості скадовчани, волонтери, які свій вільний час, гроші та працю вкладали в допомогу Збройним Силам, біженцям. Благодійний фонд «Разом» відправляв гуманітарну допомогу воїнам, що відстоювали Донецький аеропорт. Організував у другій міській школі пункт з безплатного роздавання одягу біженцям. До офісу волонтерської організації люди приходили з городиною, грішми та одягом – ділилися чим могли.

Життя потроху полегшувалося. Мати дах над головою, навіть якщо це колишній гараж, – річ суттєва. Викладач з двома вищими освітами, аспірант почала навчати дітей гри на фортепіано. Донька стала студенткою. Чоловік розроблює сайти. Гараж поступово набуває обрисів житла. Над ним вітер напинає державний прапор, ніби застерігає ворога: його тут не чекають.

Не просто в сорок з лишком починати життя спочатку. Однак почали. Вийшло.

Колеги. Як і в Горлівці, від спілкування з одними в неї виростили крила, інші навіювали розпач: як можна не любити своєї неньки? Чому згодні в разі окупації не противитися й мало не хлібом-сіллю зустрічати ворога? Що ці педагоги посіють у душах своїх вихованців?

Так, Майдан завершився. Він дав початок рухові за визволення країни від казнокрадів і зрадників. Їх ще багато. Вони не розуміють, чи не хочуть розуміти, що прийшли до влади на крові, й далі підло обкрадають своїх співвітчизників. Це не надовго, переконана Олена. Тому що чимало людей думають так само, як вона. Багато хто з них

поки що утримують східні рубежі України. А інші – працюють на розвиток держави депутатами, волонтерами й просто є сумлінними та законослухняними громадянами. Бо мають мету – перетворити Україну на державу без корупції, з високим рівнем життя її мешканців. Завдання не з простих, але за це варто боротися й не відступати.

Цілеспрямованість та життєрадісність Олени діють, як сонячний промінь на весняну землю. Люди, що люблять свою країну, але побоюються говорити про це, стають сміливішими. Вихованці ж горлівчанки дістають найважливіший урок: як протистояти невідомості, не впасти у відчай й не втратити своєї Вітчизни, не спокуситися дарами ворога.

Все налагодиться. Рано чи пізніше. Це дуже важливо – жити зі світлим сумлінням і йти вперед, навіть якщо «вітри крізь бори»*.

Вікторія Сенько

* Прим.: З вірша Бориса Олійника.

Мітла замість скрипки. Як тимчасова аскеза

У свої тридцять п'ять викладачка музики й мама двох дітей Марія Михайленко виглядає ніби топ-модель – висока, струнка, вродлива, жіночна! Вона навіть краща, ніж модель: співрозмовника одразу підкуповує її щира чарівна посмішка, невимушеність і відкритість у спілкуванні, приваблюють милі ямочки на щічках і веселі вогники в очах. Така зовнішність повною мірою відповідає внутрішній сутності. Пані Марія – освічена (закінчила Харківський інститут мистецтв), скромна й розумна, працююча і любляча, терпляча та мудра жінка. Не уявляє свого життя без родини – коханого чоловіка Максима, доньки Дарини, сина Назарчика. Любить свою професію, навчає дітей у Чернігівській міській школі мистецтв. Ця родина приїхала з Луганська в

липні 2014 року й на новому для них місці віднайшла свою прабатьківщину.

Коли почалися обстріли Луганська, Михайленки відпочивали на Азовському морі. Це була перша за кілька років спільна відпустка та омріяна сімейна подорож. Путівки на базу відпочинку замовляли заздалегідь через профспілку. Голова родини на той час працював у Луганському відділенні «Укртелекому». Дружина, не чекаючи закінчення декретної відпустки після народження другої дитини, повернулася до роботи, коли синочку ледь виповнилося десять місяців. Не тому, що була нагальна потреба в грошах, а позаяк робота в музичній школі була їй до душі, Марія прагнула викладати та пишатися успіхами учнів – майбутніх скрипалів.

– Коли ми збиралися у відпустку, чоловік, ніби щось передчуваючи, сказав: «А може, нам не вдасться повернутися?» Проте я навіть не допускала такої думки! – розповідає про вимушений переїзд Марія Михайленко. – Ми оздоровлювали дітей і все чекали, сподівалися, що вдома якось владнається, але 2 липня 2014 року стався обстріл Луганська... Мені телефонували наші батьки, батьки моїх учнів: «Вам не можна повертатися!» У місті знали про нашу проукраїнську позицію, навесні я було почула вслід: «Фашистка!» Це неабияк боляче й образливо. Багато знайомих, друзів у ті дні терміново виїжджали з міста, ситуація була вкрай складна. У нашому гаманці лишалося всього сімсот гривень, на руках – двоє дітей, весь багаж – три рюкзаки, в яких тільки футболки, шорти, босоніжки, кепки. І що далі? Куди?

Мусили негайно шукати відповіді, вирішувати, куди вивозити дітей. Молодшому синові, Назарчику, на той момент не було й трьох років. У Миколаєві жив двоюрідний чоловіків брат, він пропонував на певний час залишитися в нього. Як можливі варіанти евакуації подружжя розглядало ще Івано-Франківськ, Запоріжжя, хоча рідних у них там не було, Харків. Марія колись навчалася в Харкові, місто було їй добре знайоме. А потім голові родини запропонували ще й Чернігів, де діяв навчальний центр «Укртелекому». Після сімейної наради Михайленки обрали Чернігів.

– Особисто я тут ніколи не бувала раніше, а чоловік колись приїздив у відрядження. Він тоді ділився враженнями, що місто йому дуже сподобалося: затишне, зелене, охайне. Максим був упевнений, що й мені Чернігів сподобається, тому ми вирішили: їдемо! –

згадує про цей непростий вибір пані Марія. – Рідні в нас тут не було, жила тільки моя однокурсниця з Харківського інституту мистецтв. Вона завжди казала: «Не забувай, тобі в Чернігові є де голову прихилити». Найстрашнішим для нас у той час було те, що кілька тижнів не мали зв'язку з рідними. Ми не знали, що з нашими батьками – і моїми, й чоловіковими, чи вони живі-здорові. Це було жахливо.

Спочатку Марія та Максим разом з двома дітками поселилися в навчальному центрі «Укртелекому». Вважають, що їм пощастило. У них була окрема кімната, всі вигоди, родині надали все, що було їм тоді потрібно, починаючи від ложки, тарілки, каструлі до подушок і постільної білизни. Нині вони винаймають квартиру за доволі помірну плату. Знайома переїхала й залишила їм своє житло. Хоча за комунальні послуги на місяць набігає чималенька сума – 1000-1200 гривень, що все-таки відчутно для цієї родини, але є дах над головою. Знову пощастило! Тому що знайти квартиру в Чернігові тоді було досить складно. Місцеві надто неохоче пускали переселенців з Донбасу. Бувало, відмовляли в останній момент, коли дізнавалися про тамтешню прописку. «Це дуже неприємно, бо ми в себе вдома, ми в Україні, ми громадяни цієї країни. Я вважаю, що це важливіше, аніж те, що ми родом з Луганська», – коментує ці прикрі випадки Марія Михайленко.

На сьогодні життя родини Михайленків увійшло в більш-менш стабільне русло. За спеціальністю працює чоловік Максим, його добре прийняли в колективі Чернігівської філії «Укртелекому», знайшла роботу за фахом і пані Марія. У відповідь на запитання, чи хтось їм допоміг з працевлаштуванням, адже в нашому регіоні досить високий рівень безробіття, ситуація критична, вона щиро дивується: «А чому хтось має допомагати? Я доросла людина, хоча, може, й не виглядаю на свої тридцять п'ять. Якщо ти маєш професію, якщо ти щось умієш, ти йдеш і запитуєш: «Може, вам це потрібно?!» Ми так і чинили. Можна сказати, що нас із чоловіком взяли з вулиці. Багатьох це дивує, але чому ж ні? Стукайте – і вам відчинять!»

Щоправда, цю бажану роботу в Чернігові пані Марія знайшла не одразу. Вона шокувала чоловіка та всю рідню тим, що спочатку влаштувалася в дитячий садочок на посаду... двірника. «З мене кепкували, а я жартувала у відповідь: «Ви не розумієте, це ж круто!» – посміхаючись, розповідає про свою трудову реабілітацію моя співрозмовниця. – А було це так. Я привела свого сина до садка й

побачила оголошення, що потрібен двірник. Звернулася до адміністрації – і мене взяли! Майже півроку замітала подвір'я, удвох з іншою двірничкою побілили підвал. Для мене це була певна «аскеза». Знаєте, я не відчувала, що ця робота мені чимось не підходяща. Навпаки, я можу! Я повинна! Для себе, щоб переосмислити певні речі, поправити здоров'я, адже я працювала фізично на свіжому повітрі. Заради дітей, бо я була зайнята чотири години на день і мала для них достатньо часу. Задля чоловіка, на плечі якого ліг тягар щодо фінансового забезпечення родини. До речі, в жіночому колективі мене гарно прийняли, з декотрими колегами я досі спілкуюся».

А влаштуватися за фахом Марії Михайленко знову ж таки вдалось випадково. Її донька Даринка в Луганську відвідувала музичну школу. Творчих занять дівчинці бракувало, тому мама запропонувала їй повернутися до навчання, і вони разом звернулися до музичної школи, точніше – до школи мистецтв. «Ми з чоловіком вважаємо, що маємо дати дітям усього по максимуму. До того ж, вони були висмикнуті з корінням зі звичного середовища, відірвані від бабусь і дідусів. Нам дуже хотілося, щоб у них з'явилися нові друзі, щоб вони не відчували себе в чомусь обділеними», – ділиться жінка власною історією. Так само вона звернулася безпосередньо до директора школи мистецтв і запропонувала свої послуги, хоча ще не мала на руках ні свого диплома, ні свого інструменту, ані музичної літератури.

– Я сказала, що можу викладати гру на скрипці. Мої контакти записали й обіцяли зателефонувати, коли буде вакансія, – продовжує розповідь Марія Михайленко. – Я не сумувала, оскільки розуміла: на все потрібен час. А потім поступово мені переслали документи, подружка привезла скрипку, ноти передавали через друзів, люди допомагали, і за це я їм дуже вдячна! Минуло кілька місяців, і я зателефонувала до музичної школи, запитала, чи потрібні мої послуги? Завуч сказала: «Приходьте!» Щиро дякую всім за те, що знайшли для мене місце! Коли ми поговорили з директором, завучем, я запитала: «А скільки учнів можна взяти?» «Скільки знайдеш, стільки й бери», – почула у відповідь. Я взяла шістьох. Для підготовчого класу це багато! Так я відчула, що Чернігів мене прийняв.

Офіційно Марія Сергіївна влаштувалася на роботу 1 листопада 2014 року, 3-го тільки набрала дітей, а 6-го їй вже треба було виступати на концерті в міському палаці культури. Для неї це було справжнє бойове хрещення, адже нікого не цікавило, що інструмент

довго залишався в Луганську, що півроку замість скрипки жінка тримала в руках мітлу. Так вона вперше вийшла на чернігівську сцену. А потім було багато інших концертів, адже скрипалька грає в складі музичного колективу викладачів Чернігівської школи мистецтв. А в ролі глядача-слухача разом з дітками вже встигла побували і в театрі ляльок, і в обласній філармонії, у найближчих планах – відвідання драматичного та Молодого театрів. Потроху вливаються в культурне життя Чернігова...

– До того, як я влаштувалася в школу мистецтв, ми з чоловіком і дітками обійшли майже весь Чернігів, просто гуляли, вивчали вулиці, роздивлялися всі меморіальні дошки, придивлялися до всіх незвичайних фронтончиків, милувалися дерев'яним різьбленням на будинках. Це все було для нас нове, цікаве, красиве! – розповідає Марія Михайленко. – На початок вересня місто вже було мені знайоме, я в ньому добре орієнтувалася й комфортно почувалась. Донька пішла до школи, синочок – у садок. Діти, ясна річ, перехвилювалися, перехворіли, поки адаптувалися. До нас приїздили батьки, привезли теплі речі. Потроху все влаштувалося. Гадаю, Божа рука нам в усьому допомагала.

До речі, батьки подружжя залишилися на тимчасово окупованій території, де доглядають прабабу та прадіда, не можуть покинути стареньких. За словами моєї співрозмовниці, жити в Луганську зараз більш-менш безпечно, але дуже дорого. Місто залишилося нібито «в тилу». Активна освічена патріотична молодь майже вся виїхала, позаяк усвідомила, що спокійно та безпечно жити там не зможе. За словами пані Марії, багато з їхніх друзів побували в підвалах СБУ. А вони жили в самому центрі, тому добре бачили, хто приїжджав, як розвивалися події.

– Так, ми займали патріотичну позицію. Ми говорили: «Люди, схаменіться!» Втім, ніхто не очікував на такий розвиток подій. Ми сподівалися на вибори, що прийде новий президент і щось у країні зміниться. Вже потім усвідомили: даремно, чекати нічого, – пригадує той час Марія Михайленко. – Так, комусь пощастило, переїхали, влаштувалися, знайшли житло, допомогли родичі, були якісь заощадження. Але зараз особисто я не відчуваю, що наша держава зацікавлена в тому, щоб ми тут нормально влаштувалися та залишилися. Дуже складно жити! Тому багато людей повернулися додому. Це справді важко! Не кажу, що я особлива якась людина, котра лишила

домівку, тому зараз має право вимагати: дайте мені! Але суспільство теж має розуміти, що ми не за власним бажанням поїхали...

На щастя, в сьогоднішньому житті-бутті родини Михайленків переважають позитивні моменти та враження. Зокрема, вони на власному досвіді переконалися, що в світі чимало добрих людей. У них з'явилися нові знайомі, друзі. Зокрема, в робочому колективі Максима є колега, котра народилася в Донецькій області. І коли вона почула про цю родину, поставилася до них як до рідних, допомагала та допомагає нині – і морально, й матеріально. Чоловіків рідний брат теж допомагає, перераховує гроші, аби племінниця могла відвідувати школу мистецтв, розвивати свої здібності і щоб якнайшвидше налагодила нові соціальні зв'язки. За це їм – величезна подяка!

– Можна сказати, синочкові було легше за всіх адаптуватися, він маленький. А от з донькою ситуація складніша. Коли ми переїхали, їй було десять, і я не уявляла, що їй буде настільки важко психологічно, – розповідає Марія Михайленко. – В Луганську ми жили великою родиною, тепер доньці не вистачає спілкування з улюбленою бабусею, ріднею. Цього не можна компенсувати ні художньою школою, ані музичною. Для мене дуже важливо, щоб поруч з нею тут були люди, на яких вона могла б спиратися, дорослі люди. Так, я знайшла таких людей у Чернігові. По-перше, це наш викладач у художній школі. По-друге, нас дуже підтримувала викладач у школі мистецтв. Вчителька доньки в звичайній школі теж знайшла до неї підхід. Ви не уявляєте, як мені було приємно, коли вона сказала: «Ми не думали, що дівчинка, яка навчалася в російськомовній школі, краще за всіх знатиме українську». Вона найкраще в класі написала диктант з української, і швидкість читання в неї теж найвища.

Так Даринка неочікувано стала «зіркою» свого нового класу. До речі, раніше в родині моєї співрозмовниці зазвичай спілкувалися російською. Та після всіх цих трагічних подій намагаються говорити переважно по-українськи. Це вже принципово. Нарешті усвідомили: не буде мови – не буде й країни. Коли ж пані Марія намагалася для себе з'ясувати, як так сталося, що донька чудово знає українську мову, хоча зростала в російськомовному середовищі, дійшла висновку: завдяки українським книжкам, передовсім – казкам.

– Ми завжди полюбили купувати та читати гарні українські книжки. Так, вони дорожчі, але ж які пречудові! Бачили «Снігову королеву» з ілюстраціями Владислава Єрка? Їх можна роздивляти-

ся годинами! – захоплено ділиться з нами своїми спостереженнями. – Вони нас надихали! Так, певний час донька скаржилася, що українською мовою їй читати важкувато, треба напружуватися, але згодом це само по собі влагодилося. Тут, у Чернігові, ми купили вже кільканадцять нових книжок. Тепер «Алісу в країні чудес» читаємо українською!

Взагалі мовне питання, на думку моєї співрозмовниці, не таке вже й просте, як здається на перший погляд. Вона переконана, що у відповіді на запитання «Якою мовою нам треба спілкувати між собою?» криється й сенс наступного «Чи потрібна нам вільна Україна?». Якщо ні, то не варто гаяти час на вивчення мови, марно напружуватися. А якщо вона потрібна, то треба не тільки ходити з прапорцями та віночками, а й вивчати, вдосконалюватися, заводити конспекти, практикуватися правильно розмовляти, читати твори тих людей, які формували цю мову. І також варто за неї боротися, щоб вона існувала, щоби лунала повсюди.

До речі, за тимчасової «аскези» в якості двірника, під час роздумів та переосмислення речей, які раніше здавалися такими очевидними, Марії Михайленко згадалося, що в 60-70-ті роки її рідний Луганськ майже повністю розмовляв українською. Але цю мову звідти примусово прибрали, витіснили й змусили людей вважати, що її тут ніколи й не було. «Нас примушували повірити, що ми не українці. І багато хто в це повірив, – ділиться своїми гіркими роздумами пані Марія. – А моя прабабуся, котра виїхала до Воронежської області, завжди розмовляла українською. Мені згадалось, коли я була дуже маленькою й прабабця зробила мені ляльку-мотанку. Я пригадала кожну ниточку, уявила цю ляльку до найдрібніших рисочок! І коли мене охопили ці спогади, з'явилася думка: «Так я ж насправді українка!» Мені багато хто казав раніше: «Не забувай свого прізвища, а дівоче прізвище в мене – російське, не забувай, звідки ви приїхали». Але саме тут, підмітаючи подвір'я, я відчула: ось вона – моя Батьківщина. Ось те коріння, якого мені так бракувало в Луганську».

Так оці трагічні події – війна, вимушений переїзд, втрата багатьох друзів – допомогли цій милій і щирій жінці усвідомити своє коріння, віднайти власну національну ідентичність. Тут, у Чернігові, вона сумує за своїми друзями, батьками, за рідним містом, але сподівається на краще. В історії родини Михайленків розпочалася нова дуже важлива сторінка.

– Ми приїхали в серце Київської Русі. Це неймовірне місто! Ти озираєшся навкруги й розумієш, що тут на кожному кроці – історія. Вона дихає, кожен камінь може про щось розказати. Я розумію, що збереглася лише маленька частка, та навіть це – просто дивовижно! Воно тебе надихає щохвилини, – не приховує свого захоплення пані Марія. – Я відчуваю, що багато чернігівців цього не розуміють. Вони їдуть кудись за грошима, шукають роботу в столиці чи за кордоном. Це нормально, нехай молодь їде, вона ж повинна побачити світ, реалізувати себе. Колись я так само поїхала в Харків, але повернулася, бо хотіла жити в своєму рідному місті, ростити дітей, займатися улюбленою справою. Мені було не байдуже, як розвиватиметься мій сучасний Луганськ. Але більшості людей з мого оточення, гадаю, було байдуже. Там звикли радше споживати, аніж виробляти. Ми жили досить заможнo, та навкруги я бачила багато незадоволених життям.

І хоча люди, напевно, всюди однакові, у всіх свої проблеми, турботи та переживання, за спостереженням Марії Михайленко, відсоток шляхетних, хоч і незаможних, людей у Чернігові дещо вищий, ніж у Луганську. «Я побачила, що наш регіон дуже відрізняється від вашого, чому? Мені важко це пояснити, – ділиться пані Марія. – Здавалося б, у бюджетній сфері рівень зарплат приблизно однаковий, але простих скромних людей тут більше. Мені здається, люди мають тут значно менші статки, бачу це за ремонтами в квартирах, будівлями, одягом, але вони спокійніші. У нас було більше людей злих, обурених... Я часто розмірковую над тим, чи можливо буде налагодити в Луганську мирне життя. Знаєте, я сумніваюся, що це взагалі можливо, саме тому, що мало хто знає історію краю, усвідомлює своє коріння. Там ні на що спиратися, покоління за поколінням українців були викошені. І ось маємо такий результат».

Насамкінець нашої розмови Марія Михайленко додала, що вона дуже сумує й за тим патріотичним підйомом, який побачила навесні 2014-го в своєму рідному місті. Серед учасників проукраїнських мітингів вона бачила багато шанованих нею людей. І все це вселяло надію. Здавалося, Луганськ переживає патріотичний ренесанс! А тепер ця родина навряд чи зможе колись повернутися у власну квартиру, до кола людей, яких вони колись вважали своїми друзями та добрими знайомими, з-поміж яких хтось кричав услід Марії «Фашистка!».

Втім, і Чернігів потроху стає для Михайленків рідним. Вони не приховують свого щирого захоплення його красою, величною історією, небайдужими людьми. Вони знайшли своє місце в новому середовищі, затребувані як професіонали, займаються улюбленою справою. Напевно, можна сказати без перебільшення, що вони щасливі. Попри все. За власним рішенням. Бо вони молоді, закохані, щирі, живуть, радіючи успіхам своїх дітей, дякуючи людям, яких зустрічають на своєму шляху. Ці випробування згуртували родину й допомогли усвідомити деякі дуже важливі речі, приміром, ще більше цінувати одне одного, віднайти й відчути серцем свою прабатьківщину. Тож нехай їх і надалі Господь оберігає!

Вікторія Сидорова

Волонтерка з Луганська. Виходила більше ста бійців

Липень 2014 року, Берлін

Це Дарина Левчук, вона живе в Луганську. Точніше, жила. Зараз там почались раптові, жахливі та незрозумілі дії. Деякі люди навколо, звичайні до цього українці, неначе на інших перетворились. Спершу ходили на мітинги, кликали Путіна, триколірним прапором розмахували, потім перевдягнулися у військову форму, про якусь «республіку» заговорили. І все так швидко. Почали адміністративні будівлі захоплювати, комендантську годину ввели, своїх «міністрів» призначили.

Весна була страшною, літаки-винищувачі ранком над будинками стали літати: гудуть, будять, сняться. Літо ж почалось пекельно. Один літак збили, а в ньому хлопці були, десантники молоді. Багато загинуло. Після цього вже не літали. Тільки снилися. Було прокидаєшся

вночі від страхіття, в якому все палало: люди, будинки, всі стріляють, плачуть, смерть навколо, руїни, вбиті на знайомих перехрестях та вулицях. Подивився в темряву рідної кімнати, в якій звично постукує годинник, прислухаєшся – точно гуркотить. Ще прислухаєшся – ні, здалось лише. В місті стало небезпечно. Почалась війна.

У червні молода дівчина Даша з пакунком літніх речей виїхала з Луганська. Не назовсім, аби лиш з'їздити на семінар «Культура пам'яті» в Берлін. Тема для Дарини дуже близька, навіть болюча, на перспективу, якщо можна так сказати. Німці знають, які наслідки залишає війна. Знають, що таке моральна відповідальність за мільйони вбитих і закатованих. Здається, кожен з них підсвідомо пам'ятає тих розстріляних біля стін, замучених у газових камерах, жертв експериментів. Вони вже шістдесят років відчувають себе винними в тому, що розв'язала колись одна людина, яка повела за собою маси. От би й ті, на Донбасі, зрозуміли. От би і їм показати, до чого призведуть їхні заклики.

Даша з Луганська. Там зараз бої. Тому всі дивляться на неї, неначе на маленьке залякане кошеня, якому неодмінно треба щось сказати, хоча б зітхнути поруч, демонструючи співчуття. Співпереживання – це добре, але воно не врятує від дзвінків її тата, на які чекаєш і водночас боїшся. Тато зараз там, у війні. Там снаряди пролітають над будівлями, немає води, світла, а коли Дарина телефонує йому, то чує в слухавці постріли. Але вона не плаче. Принаймні інші цього не бачать.

У Берліні – спека. Чемні німці поспішають у своїх справах, на Александерплатц – безліч туристів. Місцева молодь щось малює на асфальті. Біля Бранденбурзьких воріт вечорами збираються футбольні фанати. Наразі триває чемпіонат світу, тут обладнали містечко для прихильників мундіалю, ввімкнули великі екрани. Подивитись матчі приходить півміста. Тим часом групу українців ведуть у музей пам'яті євреїв, які загинули за Другої світової. Закатованій нації, представників якої примушували носити зірку Давида на одязі, щоби відрізнялись від «правильних» людей, у Берліні присвячено багато. У музеї, куди привели й Дашу, – величезні стенди зі світлинами, довгі текстові повідомлення про те, як і коли все сталося. Потім ця напівтемна зала. На стінах – назви країн і чисельність євреїв, які там загинули. На підлозі під склом, неначе вмонтовані, проекції-листи тих, хто сподівався на диво, але потрапив у смертельний конвеєр. Є лист дитини, маленького хлопчика, що розповідає про свої дитячі наївні плани.

Дарина сидить на лавці в залі, світло в якій випромінюють лише листи закатованих жертв геноциду. В її руках – зім'ята паперова серветка, на очах – сльози. Зараз вона не тут, не в німецькій столиці, а в палаючому Луганську, де лишився її дім.

Серпень 2014 року, Київ

До Луганська Дарина Левчук не повернулась. Натомість вона поселилась у Києві та вирішила допомагати людям, які опинились у такому ж становищі, як і вона. Тобто тим новим, невідомим, небезпечним (як дехто вважає), переважно нещасним «внутрішньо переміщеним особам». Канцелярський, штапований термін, за яким приховані тисячі життів і доль.

У Центрі допомоги переселенцям на вулиці Фролівській роботи було багато. Людей не вистачало, ритм шалений, а потік внутрішніх мігрантів ставав дедалі більшим. Продукти, речі, продукти, речі. Все треба розподілити за категоріями, призначенням, розмірами. Потім віддати тим, хто стоїть у черзі з ранку. Десятки облич за день. Іноді – неприхована агресія. Одного разу в спекотний серпневий день прийшла жінка похилого віку. Почала говорити, що волонтери нечесні та забирають собі найкращі речі. Даша приїхала з війни, їй не треба було пояснювати, як це діє на людей. Втім, вона не хотіла, аби її звинувачували безпідставно.

Вона стала з'являтися на Фролівській усе рідше. Натомість вирішила, що хоче стати волонтером у Центральному клінічному військовому госпіталі. Дівчина розуміла, що доведеться спілкуватись із пораненими бійцями, долі яких зламані, але вона була готова.

24 серпня 2014 року

День незалежності з присмаком біди. Над головами похмуре небо, налаштоване на дощ. Після шаленої спеки на вулиці миттєво стало прохолодніше. На Донбасі тривають бої за Іловайськ. Чисельність загиблих там солдатів досі невідома. Та й не дізнається ніколи ніхто це число. Впізнання лише за зразками ДНК. Все це гуде у вухах, абстрагуватись неможливо, радіти за Україну, що їй, незалежній, вже двадцять три, не виходить. Ще й російські війська зайшли в Новоазовськ, а здавалось, що кінець війни вже близько, бо коло на мапі, зайняте бойовиками, звузилось майже до Донецька.

Територія Центрального військового госпіталю на бульварі Лесі Українки – величезна. Тут є парк, де, кульгаючи, з паличками прогулюються бійці. Їхні дружини та матері приносять їм обіди, заходять через центральну арку, бачать ці жовті стіни, за якими лежать їх рідні. Шпиталь – немов ціле місто. Місто болю. Місто, в яке почали десятками заселятись мешканці лише кілька місяців тому.

Дарина взагалі не знала, до кого звернутись, аби розповісти, що вона хоче допомагати. Мабуть, інтуїція привела дівчину до куратора волонтерів. Її одразу відправили в палату з бійцями, що воювали в Станиці Луганській. Зранку хлопці були на параді на честь свята незалежності, тож мали гарний настрій. Вони зраділи Даші, почали розмовляти.

Дарина навіть не помітила, як провела в палаті цілий день. Ввечері, пішовши від нових знайомих, вона чомусь забігла в торговельний центр «Гулівер». Багатоповерхова скляна будівля блищала вогнями, з вітрин магазинів на перехожих дивились неживі манекени в модному одязі, в проходах на першому поверсі продавали якісь коштовності. Люди розважались, сміялись, купували дорогі речі. Київ жив і не думав, що тут недалеко, власне, за півкілометра, в задушливих палатах військового шпиталю лежали бійці – перев'язані, з поламаними ногами, проломленими черепами, без рук, з контузіями та без пам'яті, але живі. Не пластикові манекени цих вітрин, а ті, хто боронить Україну.

Байдужим гостям завжди святкового «Гуліверу» було все одно. В свідомості Дарини відбувся когнітивний дисонанс. Наступного дня вона знову пішла в госпіталь. Потім знову й знов. Так минали дні, тижні, місяці, а вона все ходила в той парк, бачила ті жовті стіни, тих живих бійців.

Бійці

Він воював у Станиці Луганській. Здається. Він поки забуває деякі речі, бо мав три контузії. Остання – важка. Після неї він погано говорить, добирає слова, та ще й іноді ці провали в пам'яті. Незручно жити, коли якийсь спогад неначе десь загубився, випав, покотився назад, у Луганську область, де вибухи й вороги. Цей доброволець сам з Києва. Взагалі він кухар, раніше працював у ресторані. Та на війні все по-іншому, тож боєць освоїв нову професію. Став неначе са-

нітар, чи медичний брат. Поки міг воювати, врятував багатьох своїх. Ще й місцевим у Станиці допомагав. Потім йому самому знадобився лікар.

Сьогодні 24 серпня. Хоч українська армія ще не перемогла, але ж усе одно свято. Йому тяжко, бо тіло болить, але він радіє. Це ж день народження України, за яку він ледь не загинув. Вранці до палати зайшла дівчина з довгим руським волоссям. Здається, Даша. Новенька тут. Він ще не бачив її серед волонтерів. Почала запитувати, як у бійців справи. А що вони скажуть? Нормально, живі. Зраділи дівчині, розговорились. Виявилось, Дарина з Луганська. Сказала, що на Євромайдані стояла в своєму місті, а як там почались заворушення, виїхала до Києва. Він знав, що неправду кажуть, начебто всі на Донбасі сепаратисти. Недарма воював там за Україну. До самого вечора Даша з ними сиділа. Добра дівчина.

Спецназівець з Кіровограда має важке поранення голови. Він постійно марить, у нього галюцинації. Він прокидається і панічно шукає своїх побратимів. Думає, що вони в бою під вогнем. Не розуміє, що він сам уже певний час перебуває в палаті шпиталю. Майже постійно поряд з ним сидить матір, яку він навіть не впізнає. Її сили вичерпуються. Іноді мама бійця в тяжкому стані просить про короткий відпочинок. Тоді протягом дня поряд з ним Даша. Дівчина мие пораненого, годує, робить процедури, гуляє з ним, коли йому вже дозволили виходити на повітря. Вона тут по дванадцять годин на добу. Потроху боєць починає розрізняти обличчя та приходять до тями.

Після госпіталю 22-річний спецназівець повернувся додому. Вже там він відновлюється, бо цей процес дуже складний і тривалий. Нещодавно отримав диплом бакалавра. Він тепер не марить, чітко пам'ятає, як Дарина доглядала за ним. На її день народження він написав для неї вірш, рядків на дванадцять, дуже щирий.

Після важкого поранення цей боєць повернувся в рідні Чернівці. Там на нього чекала дружина й діти. Сьогодні до них у гості має прийти Даша. Він доволі довго пролежав у шпиталі, тож вони стали справжніми друзями. Дарина вже знайома зі всією сім'єю.

Він пам'ятає, як разом з іншими хлопцями стояв у луганському ае-

ропорту. Потім все почало руйнуватись, його поранило, але він ще мав сили, не здався, виніс трьох своїх побратимів. Потім його заважило окремими конструкціями, з яких колись складався аеропорт.

Стан бійця був настільки важким, що в госпіталі він потрапив до реанімації. Волонтери постійно приносили пораненим щось смачне, солодке. Всім – печиво, а йому – вафлі. Найбільше він любив саме вафлі. Коли криза минула, чернівецького бійця перевели в звичайну палату. Зайшла тендітна дівчина Дарина. Це вона постійно приносила йому вафлі. Виглядав він, м'яко кажучи, не дуже: голову, де було поранення, лікарі намастили зеленкою. Та ще й дружина принесла якусь специфічну білизну, полежав він на ній – і весь пофарбувався в зелений колір. Даша як побачила бійця, схожого на Шрека, розсміялась та одразу побігла на склад, принесла іншу постіль. Так і подружились. Завдяки вафлям.

Початок червня 2015 року, наступальних операцій практично немає, в Мінську угоди підписали вже двічі. Війна перейшла у мляву та в'язку стадію. Така може тривати роками.

Раптово в Мар'їнці Донецької області зав'язався бій. Постріли, смерті, все, як було у найскладніші дні 2014 року. Він теж тут. Воює за Україну. Від нього пішла дружина, він у розпачі. Йому здається, що він загине в цій Мар'їнці, що це – кінець. Через пів-України та недосяжність мобільних мереж до нього пробивається телефонний дзвінок. Це Даша, вона годувала його в госпіталі, коли він був поранений. Йому страшно, він у паніці, тому кричить їй, що сьогодні помре тут.

Все обійшлося, залишився живий. Ще й бій був переможний. Ввечері боєць телефонує Дарині, повідомляє, що все добре. Він знає, що вона допоможе, тож каже, що бійцям потрібні тактичні окуляри та рукавички, балаклави. Через області й кілометри Даша приймає його прохання, хоча навіть не знає, де все це швидко знайти. Вона відшукує не гроші, а людей, які це купують. За кілька днів бійці отримали все, що їм було потрібно.

Пізніше він розповів Дарині, що ці окуляри врятували життя кільком солдатам. На день народження Даші цей боєць так само був на

фронті. Він виклав з патронів привітання, сфотографував і надіслав. Для неї такі подарунки зараз найкращі та найдорожчі.

Розвідник, який пройшов чи не всю війну, був небалакучий. Лежав на шпитальній подушці похмурий, читав книжки. Даша ніяк не могла його розговорити. Це був чи не перший випадок, коли її комунікабельність не зарадила. Так він і виписався, залишившись за гадкою.

За певний час боєць мав знову повертатись в АТО. Перед від'їздом на фронт його відпустили з частини на два дні. Був вечір п'ятниці, ще й 13-е число. От і почались негаразди. Відпустили розвідника з частини пізно, «маршрутки» додому вже не їздили, таксі дорого коштує. Ночувати в підворітті чи на вокзалі – не найкращий варіант, коли солдат на мирній території, а не на війні в безвиході.

Близько одинадцятої вечора Дарині зателефонувала волонтерка, стурбована тим, що боєць залишається вночі на вулиці. Даша спробувала влаштувати його в хостел для учасників АТО. Там не відповідали на дзвінок. Вона згадала, що колись у госпіталі лежав капітан Нацгвардії. Добрий чоловік, який всім допомагає. Ще й мешкає в Києві. Подзвонила йому, благала прихистити бійця. Той погодився без вагань.

Зважаючи, що наступного дня боєць вже виїжджав в АТО, повертатись додому йому не було сенсу. Тож він залишився в капітана ще на ніч. Дарині розвідник розповів, що в його рятівника гарна донька. Сподобалась йому дівчина. Минуло кілька місяців. Із цікавості Даша написала бійцю, спитала, як справи. «Скоро одружуюсь», – відповів він. Спочатку луганчанка подумала, що наречена – одна з волонтерок. Коли він лежав у госпіталі, була там тендітна дівчинка, яка йому апельсини носила.

Виявилось, що не вона, а донька того капітана Нацгвардії. Швидко їхнє кохання запалало. За два дні, поки він у них гостював. У травні 2015 року пара з'їздила на відпочинок у Карпати, а повернувшись, одружились. Після цієї історії Дарину, жартуючи, часто просять, аби вона знайшла ночівлю для бійців. Раптом ще хтось закохається.

Осінь змінила літо. Дарина ходить у госпіталь вже дві осені, дві

зими, дві весни та одне повноцінне літо. За цей час вона допомогла реабілітуватись більш ніж ста бійцям. Це приблизно. Вона не може назвати точне число. Іловайськ, Донецький аеропорт, Дебальцеве: тільки з цих гарячих точок пацієнтів у госпіталі були десятки. Даша й імен всіх уже не пам'ятає. Тільки тих, з ким найтісніше спілкувалась. Інші історії спливають у її голові, немов спалахи.

Даша за цей час змінилась. Подорослішала, а її волосся стало вдвічі коротше. Раніше носила сукні, робила собі зачіски. Тепер вона сама називає себе «пацанкою», бо перейшла на джинси та светри. Тільки посмішка лишилась такою ж світлою та в очах – серйозність, розум і розуміння. Каже, що зміни непомітно відбулись самі собою, бо так треба, щоби правильно спілкуватись із бійцями. Дарина не плаче, не жаліє їх. З ними розмови жорсткі, із сарказмом, чорним гумором. Дівчина розуміє, що в госпіталь приходить допомагати, а не пускати сльози, що має бути сильною, примушувати пацієнтів щось робити, чого вони робити не хочуть. Розробляти руку з перебитим нервом, ходити, коли пошкоджені кінцівки. Не всі бійці мають силу волі, аби робити вправи для реабілітації самостійно, без нагадувань. Деякі втрачають надію.

Наприклад, у бійця з Чернівців було поранення руки. Німецькі лікарі сказали, що кінцівка не відновиться. Волонтерки боролись з його депресією, примушували бійця працювати рукою, стискати спеціальний м'ячик. Пізніше він поїхав на реабілітацію в Іспанію. Надіслав дівчатам фото, де показує дулю. Рука запрацювала. Тепер Даша чекає, коли боєць зможе показувати середній палець. Це не жарт. Це значить, що кінцівка точно відновиться.

Звичайно, Даші іноді шкода цих переважно молодих хлопців, вона не залізна, але не показує свого болю. Дівчина не може ввійти до палати, сісти на ліжко й плакати. Сльози – це не те, що солдати хочуть бачити.

Волонтери для бійців немов психологи. Їм вони можуть розповісти все, можуть кричати, сварити, плакати. Батькам стільки не розкажеш. Батьків бережуть. Їм не можна чути про те, як їхня дитина сиділа в холодному окопі, зрідка їла, як на неї націлював дуло снайпер чи як вона потрапила в засідку. Як навколо неї палав вогонь від десятків снарядів, як вибухали міни, як на очах гинули побратими. Як вона вижила після пекла. Батьки ніколи не мають знати, що їхні сини відвідали пекло ще на землі.

У шпиталі за півтора року Дарина заплакала лише раз. У палаті був боєць без кистей рук, одна нога пошкоджена, обличчя в ранах від уламків. Попри це, він посміхався, був позитивний, з особливим внутрішнім світлом. Це був не перший її місяць у госпіталі, та вона не стримала сліз. Дівчина щаслива, що з-поміж тих, за ким доглядала, ніхто не помер. Всі видужали. Проходили крізь пекло, але виживали.

Березень 2016 року, Київ

Перший тиждень нової весни, а на фронті – загострення. Знову стріляють. Знов у зведеннях повідомляють про загиблих. Та життя поза війною тече. Скоро 8 березня, всюди продають квіти. Жінки йдуть із букетами, вони майорять у їхніх руках різнокольоровими цятками.

Арт-завод «Платформа» такий схожий на індустріальні об'єкти на Донбасі. На ті, що залишились після СРСР і похмурими скелетами стоять поміж дерев. Сірі, з вибитими вікнами, брудні. Вони неначе громадські діячі, політики, королі, які колись були могутніми, а потім втратили популярність, їх забули, ними нехтують. Багато років тому ці коробки були живими, всередині них вирувало життя, вони мали славу містоутворювальних підприємств. Дарницький шовковий комбінат теж колись був важливий. Тепер від нього залишились лише сірі стіни всередині, бордова цегла ззовні, яка вицвіла, та холодні довгі коридори. З комбінату зробили арт-завод «Платформа» – простір можливостей, що об'єднує людей.

Уже майже рік Дарина працює менеджером на арт-заводі. Вона підтримує життєдіяльність цього простору, займається веденням документації, стежить, аби рецепція виконувала всі задачі, наповнює сайт. Роботи в неї дуже багато. Тут у неї гарно, пахне деревом, яскравий дизайн приміщення, смачна кава. Ще й скоро відкриють другий поверх.

Окрім роботи в «Платформі», Даша продовжує займатись своєю громадською організацією, яку вивезла з Луганська. Наразі вона розвиває кілька проектів, які будуть реалізовані в Луганській області, на територіях, підконтрольних Україні. Серед її планів – створення центру допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Кілька разів Дарина подавала заявку, аби долучитись до місії

ОБСЄ в Луганську й хоча б так допомагати тим, хто залишився в окупованому місті. Але їй відмовляли. Пропонували Донецьк, та то не її рідне місто. Воно Даші не підходить. З часом вона змирилась. Більше в ОБСЄ не проситься. Вважає, що мабуть не треба їй туди, якщо не беруть.

За весь час волонтерства лише навесні 2015 року Дарина відчула емоційне вигоряння. Їй було важко навіть усередині, ноги просто не несли до військового госпіталю. Тоді вона пішла на йогу, почала слухати класичну музику – і психологічний стан нормалізувався.

Звичайно, діставши роботу, Даша фізично не встигає відвідувати госпіталь щоденно. Та щойно з'являються вільні години – ледь не летить туди. Вона вже майстер своєї справи. Коли треба розносити бійцям їжу, то швидко орієнтується, в яке відділення нести йогурти й парові котлети, а в яке – ковбасу та хліб. Волонтерка вже має список тих, кому можна зателефонувати, коли бійцям потрібна кáva, чи макарони, чи ще якісь харчі.

Якось її запросили на весілля. Воно відбулось у самому госпіталі. Він – боєць родом зі Львова. Вона – з Донецька. Він обіцяв звільнити її місто, але не зміг, його було поранено. Дівчина приїхала за ним у столицю. Так і побрались у шпитальних коридорах. Даша була гостею.

З колишніми пацієнтами, які стали для неї друзями, Дарина спілкується часто. Телефонує їм, пише, зустрічається. Самі вони зрідка про щось просять, але коли так стається, то дівчина завжди допомагає. Якось, наприклад, попросили її приготувати домашній пиріг. Зробила, відправила на фронт.

Коло її знайомств серед бійців стало таким широким, що вона може об'їхати всю Україну. Всюди кличуть погостювати. Цей зв'язок тепер буде нерозривним, бо Дарина стала для них тилом. Пройшла з ними гіркий етап психологічної реабілітації, коли не кожен хоче жити далі. Тепер і на війну Даша дивиться по-іншому, бо знає, що бачили бійці.

Дарина готова підтримувати бійців невизначений час, але вона чекає, коли їй допомога в госпіталі вже не буде потрібна. Не тому, що вона розчарувалась у чомусь чи втомилась. Просто хоче, аби війна швидше закінчилась.

Минуло два роки від початку заворушень на Донбасі. Лише два роки, але, здається, немов ціле життя. Минуло майже стільки ж після

того, як Дарина Левчук зібрала речі та поїхала з рідного Луганська. Виявилось, що назавжди. Даша вже не сумує за містом, яке стало іншим і чужим. Тепер воно не схоже на те, в якому вона виросла. Волонтерка розповідає про Луганськ, але в її очах та голосі не жаль, а неприхована образа на тих, хто так і не зрозумів, навіщо кликав війну. Дарина згадує Берлін та повалену, але не забуту німцями, стіну. Десятки людей загинули, аби подолати її та потрапити в Західний Берлін. Донбас теж тепер немов за стіною – закритий, страшний, за колючим дротом. Для багатьох тих переселенців, для кого він раніше був домом, Донбас став холодним.

Нині Дарина впевнена, що знайшла своє місце в житті. Допомога людям стала для неї сенсом. Даша з теплотою розповідає про кожного солдата, за яким доглядала та про якого турбувалась, а бійці, без сумніву, пам'ятають її – таку молоду, але сильну.

Мабуть, саме так, через своїх бійців, Дарина допомагає і своєму Донбасу також. У такий спосіб тримає з ним зв'язок.

Вікторія Іщенко

«Повернутися хочу тільки в свій, український, Донецьк»

Маленька на зріст, темноока, з коротким густим чорнявим волоссям, вона справляє враження, ніби її кілька водночас. Розмовляє телефоном, відповідає на повідомлення у Фейсбуці, переривається, аби щось пояснити, знов за слухавку... Така вже в неї вдача – встигати всюди, ні на кого не розраховувати, брати на себе якомога більше, щоби бодай комусь стало трохи легше.

Тетяна Гладкова приїхала до Дніпропетровська в квітні 2014 року, коли Донецьк невідворотно втягували в безглузде дійство за проросійським сценарієм.

Насправді вона, як і багато інших, спочатку взагалі не сприймала всерйоз те, що відбувалося. Робота, сім'я, буденні турботи. Тетяна не

те що за мітингами не стежила, навіть телевізора майже не дивилась. Навіщо? Коли ось воно – життя, за вікнами. Щодня дає свої завдання, хочеться встигнути нехай не все, але багато. Бо життя, воно ж таке коротке. Та й новини, і те, про що кричали на мітингах, були геть абсурдними. Ну не вірилося, що в цивілізованій країні можна докотитися до такого – кликати якогось російського «дядька», щоб «врятував». Від кого? Тому й бігла Тетяна додому з роботи, не маючи й гадки, що вже дуже скоро буде і страшно, й незрозуміло. А потім і взагалі – зовсім інше життя для неї, її родини, ще сотень тисяч таких же, як вона.

Тетяна й зараз пам'ятає кожну дрібницю в своїй донецькій квартирі: де що лежить, в якому порядку. І тому, що характер такий – «в мене завжди все по полицках», – й позаяк це своє, рідне. Те, в що вкладено стільки сил і душі, раптом стало таким далеким.

А тоді, навесні 2014-го, не вірили (чи просто не хотіли?), що насувається небезпека. Хоча реальність підказувала інше. Немоżliво було не бачити, як змінювалася обстановка біля будівлі СБУ – сумнозвісної «ізбушкі», де зараз тримають полонених українських бійців та активістів-патріотів. Як кілька разів на день міняли прапор на одному з відділень міліції в районі, де працювала Тетяна. Місцеві навіть звикли до такої буденщини: хтось підходив, знімав український прапор, натомість прикріплював трико́лор, потім скидали і його, замінюючи на якийсь незрозумілий – «каза́цький» або́що. І наступного дня те ж саме.

Зібратися й замислитися над тим, що робити далі, змусили обличчя людей, що ставали дедалі похмурішими, а ще – розірвані стосунки з деякими давніми знайомими, навіть друзями, для яких ненависть до всього українського стала майже сенсом життя. А ще – прапор так званої «Донецької народної республіки», що замайорів на офіційних будівлях Донецька, майже не лишаючи надії, що все буде добре.

Все це й стало вісником небезпеки, що змусив подивитися правді в очі й наважитися на переїзд углиб країни. Хоча досі Тані й ще тисячам людей, які полишили Донбас, важко усвідомлювати те, що сталося.

«Я прожила в Донбасі п'ятнадцять років, і ніхто ніколи в Росію не прагнув, а тут раптом захотіли, – каже Тетяна. – Було зрозуміло: раз це закрутили, отже, надовго. Я не вдавалася в подробиці інформаційної війни, але була певна: не з'являються в цивілізованій країні знічев'я мішки з піском і блокпост посеред міста. Так не буває».

Підстав думати, що Донецьк штучно втягнули в чиїсь ігри, у тих, хто шукав бодай якогось пояснення, було предостатньо.

Тетянині батьки жили в селі Роза Люксембург Новоазовського району Донецької області. Це прикордонна зона, там працював пропускний пункт до Росії. 1991 року з Новоазовської автостанції була однакова кількість рейсів до Маріуполя, Донецька, Ростова-на-Дону, Таганрога... Кордонів ніхто не закривав, їздили хто куди. З кожним роком рейсів до Росії ставало все менше й менше. Ну не було в цьому необхідності! Якось їх не стало зовсім. У людей зникла потреба в цьому напрямку. Яке вже тут бажання бути частиною Росії?

Ще до фейкових республік у Донецьку працювали й російські, й українські телеканали. Так дивно було спостерігати дві однакові картинки, які в різних новинах подавали з цілковито протилежним змістом. На ростБ – всі до Росії хочуть, виглянеш у вікно – все, як раніше: діти гуляють, сусід на лавці з друзями щось відзначає. Хто куди хоче? Але ж російського все більше й більше, потім цей «референдум», на який Тетяна, звісно, не ходила.

Згодом стало зрозуміло, що більше тут лишатися не можна, треба виїжджати. Хоча покидати Донецьк Тетяні, яка має універсальну професію менеджера, було зовсім не обов'язково. Можна було й так-сяк працювати, поки проясниться, – з голоду не вмерли б. Багато хто з її знайомих так і вчинили. З різних причин: хтось з ідеологічних, до слова, в Донецьку й Луганську, наприклад, «Правий сектор» – досі одна з найбільших страшилок, хтось побоювся залишити будинок, дехто не вірив у можливість почати все з нуля.

Але ці аргументи не були переконливими для тих, хто вкладав в слово «закон» істинний сенс. І для Тетяни те, що відбувалося в її місті, було насамперед протизаконним. З цим важко було змиритися. Бо є правила, бо дотримуватися їх – це нормально. Ба більше, так і повинно бути. Тетяну таким чином виховували батьки, так само й вона виховувала свого сина Руслана. Починаючи з того, що урна призначена для сміття, й воно має бути саме там, а не в якомусь іншому місці, і закінчуючи тим, що, якщо ця земля тебе годує, ти повинен її любити. Не подобається – їдь. Про те, що це називають європейськими цінностями, вона почула потім. Хоча, на її думку, немає в них нічого пафосного, вони звичайні – загальнолюдські.

У Донецьку Тетяна встаннє була 22 червня 2014 року. Уже було чути канонаду, постріли. Якби жінка з квітня не готувала собі й своїй

родині «плацдарм» у Дніпропетровську, справді довелося б тікати з однією сумкою.

Тетяна з тих людей, хто любить керувати своїм життям самотужки, ні на кого не сподіваючись. Тому зміна місця проживання далася їй та її рідним не так важко, як багатьом, хто до останнього чекав, що все якось владнається, але зрештою кидав усе і їхав на голе місце.

Пройшовши співбесіду, потім тривалий відбір, вона дістала гарну роботу – директора одного з великих супермаркетів побутової техніки. Оформила сина в дніпропетровську школу. І все б добре, але... Потрібно було забирати батьків з Донецька: обоє пенсіонери, крім того, в них на утриманні Тетянин дядько – 56-річний інвалід з важким діагнозом.

Щоб перевезти їх до Дніпропетровська, потрібні були чималі кошти, транспорт і багато часу. От саме часу молодій жінці, постійно зайнятій на роботі, і не вистачало.

Довелося знову приймати складне рішення – відмовлятися від гарної посади, зарплати та... починати спочатку.

Батьків вона забрала до Дніпропетровська в листопаді 2014-го. І тут зіткнулася з новою проблемою. Нажахані подіями місцеві жителі, побоюючись впустити до свого міста «Новоросію», категорично не сприйняли вимушених переселенців. Найстрашнішим було те, що житло «донецьким» здавати в оренду не хотів майже ніхто. А якщо погоджувалися, то називали неймовірно високу ціну.

Врешті-решт знайшли будинок у передмісті Дніпропетровська. М'яко кажучи, занедбаний, але придатний для життя. Спочатку домовилися з господарем, що плата становитиме чотириста гривень на місяць. Але згодом виявилось, що в будинку давно ніхто не жив, тут усе валиться, його потрібно постійно підлагоджувати. «За рік ми підемо звідси, тому що все зруйнується», – сказала вона господареві. – Платити оренду й ремонтувати будинок – дуже дорого. Давай ми просто підтримуватимемо його в належному стані». Той погодився. Тож тепер Тетянині батьки постійно при ділі: білять, фарбують, влітку на городі. А вона їм допомагає, як може.

З роботою в Тетяни теж начебто склалося – бажання всупереч усьому залишатися господинею своєї долі наштовхнуло на думку розпочати власну справу.

Вона відкрила невеличкий бар, він забезпечував дохід, але... Сидячи щодень на одному місці, бачачи одні й ті ж обличчя, Тетяна ді-

йшла висновку, що ця справа не для неї. Хотілося йти вперед, щось змінювати, бути серед тих людей, які тобі подобаються. «Ні, мабуть, «хазяйка бару» – не мрія всього мого життя, – сміється Таня. – Побулася його й знову почала шукати роботу». Як згодом виявилось, не тільки для себе.

Коли жінка оформляла сина до школи, в адміністрації попросили принести довідку, що підтверджує статус вимушеного переселенця. Видавали їх у центрі для переселенців «Допомога Дніпра», там вона вперше зіткнулася з волонтерами. Серпень 2014-го в «Допомозі...» – це особливий період. В Донбасі почалися активні бойові дії, тож люди просто тікали з обстрілюваних міст і сіл. Сотнями, тисячами... Бувало таке, що волонтери за ніч приймали стількох людей, що їх вистачило б на добряче село. Зазвичай вони були без необхідних речей, багато хто без документів, і всі як один до нестями перелякані.

Тетяну боляче вразили величезні черги, численні люди, голодні діти, що стояли під будівлею «Допомоги Дніпра», аби дістати прихисток. Насправді це було якесь божевілля. В Людмили, однієї з волонтерок, яка переписувала дані переселенців, навіть опухла рука, що й писати не могла!

Живучи в орендованій квартирі, зайнята роботою та родиною, Тетяна всього цього не бачила. І тільки в «Допомозі...» зрозуміла – у когось життя набагато гірше, ніж у неї. Приблизно відтоді почалося її «волонтерство в дії».

Вона запропонувала свою допомогу «Центру зайнятості вільних людей», який взяв на себе нелегке завдання працевлаштування тисяч людей, що раптом лишилися без засобів до існування, шукала роботу собі й водночас – іншим. В її оточенні почали з'являтися все нові й нові люди, потім переселенці Дніпропетровська зареєстрували сторінку в Фейсбукці, щоб обмінюватися корисною інформацією... І вже 2 листопада 2014 року відбувся мітинг проти фейкових виборів на Донбасі – одна з перших організованих вимушеними переселенцями акцій у Дніпропетровську.

Одночасно Тетяна разом з іншими вела творчу майстерню в «Допомозі Дніпра», збирала та передавала волонтерську допомогу через аеропорт нашим військовим. І розуміла, що потреба самоорганізації переселенців стає все гострішою.

Попри те, що вона зажди будувала своє життя сама, був і в Тетя-

ни певний період, коли жінка очікувала, що держава якось владнає проблеми переселенців. Навіть їй інколи здавалося, що самій упоратися неможливо. Левову частку грошей забиравала орендна плата, а ще є інші нагальні потреби, дитина, батьки, дядько. Та час минав, а суттєвої допомоги так і не було. Ну не вважати ж такою так звану «гуманітарку», яку, до речі, збирали місцеві жителі, котрі нарешті зрозуміли, що не всі донецькі та луганські – сепаратисти зі зброєю й таємними мріями про «ДНР».

Але ініціатором створення громадської організації «Сила майбутнього», яка нині успішно працює в Дніпропетровську, вона себе не вважає. Ідея належала іншій людині, що мешкає тепер у Києві. Перші кроки були зроблені, з'явилися однодумці, разом проводили загальноміські заходи – День вишиванки, День рідної мови, «Стрічку єдності» в День Соборності, благодійний ярмарок для дітей переселенців...

І раптом Тетяна збагнула, що фактично вже є керівником цілої групи людей, які хочуть щось робити, а не чекати. Діватися було вже нікуди: потрібно розробляти напрямки діяльності, націлюватися на благодійні організації, здобувати офіційний статус.

Найскладнішим завданням виявилась офіційна реєстрація ГО «Сила майбутнього». У тому, минулому, житті практично нікому не доводилося мати справу з вирішенням таких питань, в цьому просто не було потреби. Виручав Інтернет, шукали відповіді там, вчилися, писали-переписували статут організації, ходили по інстанціях.

Траплялися попервах і досить курйозні ситуації, про які вона зараз згадує сміючись. А тоді весело не було. Наприклад, коли організовували один з перших мітингів переселенців, домовилися про апаратуру. Її привезли, встановили в центрі міста. Разом з апаратурою прибув якийсь собі чоловік, його ніхто не знав. На мітингу поговорили про Донбас, про своє бачення майбутнього, про те, як повернутися додому, навіть пісень українських поспівали, а насамкінець слово взяв той самий незрозумілий чоловік і почав щось говорити на кшталт «браття і сестри... кінець вже близько...». Вони й досі не знають, яку секту чи церкву він представляв, але кажуть, що було трохи лячно. Самі тільки так-сяк адаптувалися, не всі місцеві приязно сприймають, а тут ще таке. Думали, поб'ють, та обійшлося.

А ось з місцевими сепаратистами ледь не побилися. 22 січня по-

верталися з акції «Стрічка єдності», яку провели до Дня Соборності України, в піднесеному настрої, щасливі. Гучно вітали перехожих: «Слава Україні!» Більшість підтримували, але раптом двоє не зовсім тверезих чоловіків ледь не з кулаками накинулися: «Какая ещѐ Украина? Нет такой страны!» Та вони ж не знали, що найзапекліші патріоти – то донецькі та луганські. Скрутили їх, викликали міліцію. Яка їх подальша доля, не знають, але розійшлися тоді всі по домівках з відчуттям виконаного обов'язку.

Тепер Тетяні не те що легше стало, просто багато чого навчилася за цей час. Переселенці, ті, які не чекають миттєвих благ, вже розуміють, як діяти, що робити, куди йти по консультацію чи допомогу. Набули певного досвіду. Виграли кілька грантових конкурсів, реалізували проект «Етнодайвінг», відкрили офіс ГО «Сила майбутнього», теж на грантові кошти, співпрацюють з творчою майстернею «Поклик майбутнього», нещодавно з'явився «Центр активного громадянина».

І весь цей час Тетяна – своєрідний генератор ідей. Вона навчається, здобуває новий досвід, і разом з нею росте «Сила майбутнього». Завдяки цьому від проблем вимушених переселенців влада вже не може просто відмахнутися. На всіх рівнях – від районного до державного.

Чого не бракує цій жінці, так це цілеспрямованості та впевненості в тому, що з позицією «сиджу й чекаю, коли мені допоможуть» не подолати щонайменшої проблеми жодної людини.

На жаль, Тетяна, як і понад мільйон вимушених переселенців в Україні, не бачить особливих зрушень у ставленні до них держави. І це вчергове доводить, що діяти треба самим. І в питаннях працевлаштування, й житла, й адаптації на новому місці.

Яка головна мета Тетяни? Створити потужний центр для тих, хто в Україні починає життя заново, де напрацьовуватимуть шляхи розв'язання проблем і залучатимуть до цього якомога більше людей. «Тільки не сидіть на місці!» – це ті слова, що відбивають сенс життя цієї неймовірної, непосидючої, небайдужої жінки.

До речі, «Сила майбутнього» не займається наданням гуманітарної допомоги. Тут нічого не дають, окрім знань, умінь, консультацій, можливості обмінюватися ідеями й просто підтримки одне одного. Якщо кількома словами, тут люди мають шанс знайти себе, відчути міцний ґрунт під ногами, щоб рухатись далі.

Наразі Тетяна працює менеджером в одній з будівельних компаній Дніпропетровська. А після роботи знову йде... на роботу. У свою «Силу майбутнього».

Не всі витримують такий темп життя, не всі, всупереч труднощам, зберігають віру в те, що все буде добре. Це складно. А в Тетяни є ще одна неоціненна якість – вона абсолютна, стовідсоткова оптимістка. І в неї насправді все добре. Мало того, вона впевнена, що буде ще краще. А дивлячись на неї, цю впевненість дістають ще сотні людей, яких війна змусила почати життя з нуля.

Чи хочеться їй повернутися додому, в Донецьк? Так, але тільки в свою зону комфорту, а не просто в чотири стіни.

Коли настане мир і Донбас знову стане українським, вона повернеться, щоб побачити речі, які лишилися там, у старому житті, в покинутій квартирі. Щоб згадати стежки, якими роками ходила до школи, на роботу. Але це зовсім не означає, що вона повернеться туди назавжди. Занадто вже багато сумних спогадів, що пов'язані... ні, не з самим Донецьком, з людьми, які так легко перекреслили все, що вона любила й поважала там, де зараз майже не лишилося нічого від її Батьківщини. Як і в багатьох, тут, у Дніпрі, в Тетяни вже є свої успіхи, нові друзі, зв'язки, нове життя, яке часом цікавіше, ніж там.

– Тобто це ще питання, повернуся я чи ні, – трохи замислюється вона. – Може, так, а може, просто відправлю туди батьків, чи заміж вийду. А взагалі я хочу повернутися в свій Донецьк, той, у якому мені буде добре, де мене розумітимуть. Коли це відбудеться? Гадаю, років за п'ять.

А поки щодня Тетяна приходить до «Сили майбутнього», щоби це майбутнє в неї було. В неї та ще багатьох людей, які згуртувалися навколо.

Наталія Адамович

Принципова Новікова

«До Львова я приїхала дуже принциповою. Бо коли втрачаєш свій дім і коли в спільному домі війна, то дуже принциповим стаєш. І тоді я категорично сказала, що все: жодних хабарів, ніяких бізнесів, доки правила гри не зміняться. Почали активно допомагати переселенцям. Брали участь в акціях, які у Львові проводили кримські колеги. З громадським сектором познайомилися – Євромайданом. Нас намагалися використовувати. Насправді мало що робилося».

Розповісти про корінну кримчанку й тепер уже «нову львів'янку» Оксану Новікову автору цих рядків порадили громадські активісти з організації «Крим SOS». Охарактеризували її як відважну, принципову й багатогранну особу. Мене трохи здивувало те, що на пошукове слово «Новікова» на сайті <http://krymsos.com> 8 березня 2016 року не було жодної інформації про неї. «Останнім часом вона відійшла від громадської роботи й повернулася в бізнес. Відкрила у Львові кафе-пекарню «Кримська перепічка», – пояснили. – А засновану громадську організацію «Кримська хвиля» Новікова, мабуть, закрила. Зате подалась навчатися публічного адміністрування в Українському католицькому університеті».

Перед тим, як зателефонувати Новіковій і попросити її про зустріч, згадую, що влітку 2014 року вона як головний представник «Кримської хвилі» брала участь у відеомості у Львівському прес-клубі на тему проблем переселенців і сказала, що незалежно від того, як швидко відбудеться деокупація Криму, багато людей (внутрішньо переміщених осіб – ВПО надалі) не захочуть повернутися на півострів з материкової України. Через розрив зв'язків у сім'ях, з друзями, у трудових колективах, оскільки в Криму провадять велику пропаганду (проросійську чи антиукраїнську) і навіть близькі між собою люди опиняються в різних реальностях або по різні боки барикад. Свій прогноз Оксана Новікова опосередковано підтвердила тим, що на кінець літа – початок осені два роки тому збільшилася кількість запитів про переселення з Криму, зокрема й на Львівщину. Однак після цих слів вона публічно одразу ж покритикувала рівень державної допомоги переселенцям, заявивши, що, крім органів соціального захисту, жодні інші державні установи не переймаються клопотами ВПО.

Рід переселенців

Оксана Новікова, яка з грудня 2015 року разом з чоловіком Миколою Головом і сестрою Світланою Лопатіною щодень працює в кафе-пекарні з 7-ї до 21-ї, погодилася на недовгу розмову з журналістом зранку, коли в «Кримській перепічці» ще небагато відвідувачів. «Тестовий режим роботи нашого закладу вимагає особистої участі майже в усіх процесах», – пояснює пані Оксана, котра за два

роки вже звикла до такого звертання у Львові. Вона не проти диктофонного запису та будь-яких запитань. Певне, тому, що відверта й пряма. А може, тому, що на багато запитань мудрі люди не мають вичерпних однозначних відповідей і шукають їх у суперечках навіть із собою впродовж усього життя.

Вона – з роду переселенців. Сім'я її батька, Лопатіни, переїхала до Криму звідкілясь із Брянщини ще наприкінці 18-го століття. Були першопоселенцями-росіянами на півострові. Село Мазанка, поблизу Сімферополя, де народилася Оксана, є своєрідним історичним символом колонізації Криму Російською імперією. За легендою, тут за розпорядженням імператриці оселилися солдати, яким у дружини (за жеребкуванням!) випали й українки. Це позначилося й на назві села, і на його побуті, й на мові поселенців. А родина Оксаниної матері переселилась до Криму в 60-х роках минулого століття з Кемеровської області, що на заході Сибіру. Як і звідки рід матері потрапив до Сибіру, Оксані достеменно не відомо. Знає, що її дід Віктор дуже любив правду і нібито за неї й загинув за нез'ясованих обставин у середині 90-х років минулого століття. На його честь назвали Вікою наймолодшу, другу, сестру Оксани, яка тоді якраз народилася. Котра тепер лишилася в Криму разом зі своїм чоловіком-прокурором.

– У нашій родині не проста ситуація, – розповідає Оксана. – Брат чоловіка сестри працює у ФСБ і «дахує» свого родича. Проте вони в пристойні країни невиїзні і зараз уже усвідомлюють це. Батьки мої теж лишилися в Криму. І сестра Миколи, і його дорослі діти від першого шлюбу – також. Хтось, надивившись забагато московського телевізора, а хтось – з матеріальних, сімейних або професійних причин.

Оксана з чоловіком проблему виїзду владнали швидко: по-перше, терпіти те, що відбувалося в Криму, було несила і, по-друге, мали просто рятуватися.

Нерадянські люди

Усі знають, що свобода і самодостатність громадянина не сумісні з будь-яким тоталітарним режимом. Не всі ладні за це приносити в жертву комфортність свого існування. Для Новікової свобода – найвища цінність, за яку вона готова заплатити. У всіх відомих нам значеннях цього слова. Бо окупація, а згодом анексія Криму Росією стала для Оксани замахом на найдорожче.

– Радянський Союз я ненавиділа, всією душею, хоча зростала в традиційній радянській сім'ї, – розповідає Оксана. – У мене була дуже добра вчителька історії. Вона натякала учням на суперечливі обставини недалекого минулого. Дозволяла багато дискутувати з нею. Разом робили з подій логічні висновки, і вони відрізнялися від написаного в підручниках. Я дуже багато читала, шукала всляку, скажу так, позакласну, літературу про лінії партії та народу, які насправді завжди йшли паралельно.

Юнкою Оксана почула, що дідів рідний брат був репресованим. Хоч у 1992 році його було реабілітовано, однак все одно в родині про це мало говорили. Лише недавно Новікова знайшла в «Меморіалі» інформацію про те, що репресованим був ще один брат діда, про якого досі ніхто нічого не знає. І могила його не відомо де.

– Багато моїх предків, крім нього, поховані на цвинтарі в Мазанці. Прадіда розкуркулили, все забрали – пасіки, сади – і також репресували. Радості від радянського ладу було мало, – згадує Оксана. – Може, тому я й не сумувала, коли на початку вісімдесятих минулого століття один за одним вмирили генеральні секретарі компартії. Дні їхніх похоронів були майже як вихідні.

У час розпаду СРСР їй за віком поталанило уникнути випробування комсомолом і партією. А ось чоловік Микола, теж правнук куркуля, але з Вінниччини, на армійській службі в званні прапорщика вирішив усе ж зробити кар'єру та вступити в партію. Прийшов до командира Анатолія Сергійовича Бочкова, який був зі Львова, й запитав, чи дасть він Миколі рекомендацію. А той на це чи то пофілософськи, чи то кепкуючи промовив: «Коля, скажи мені чесно: ти досі жив без партії? Жив. А ось коли партія не зможе жити без тебе, то я тобі повідомлю».

– Приїхавши до Львова, я розшукував тут свого мудрого командира, але безуспішно: може, й помер. Мені 61, а він був значно старший за мене. Хотів би зараз подякувати за пораду, хоча «радянськість» з мене вивітрювалася, певно, найбільше в Німеччині, де я служив понад п'ять років, – говорить військовий пенсіонер з 1992 року Микола Головка. – Навіть Східна Німеччина, підконтрольна тодішньому Союзові, дуже вирізнялася високим у соціальному сенсі рівнем життя від решти соціалістичних країн. Там було все.

– Ми вже після нашого знайомства в 1996-му разом відвідали ту місцевість поблизу Берліна, де служив Микола, – додає Оксана. –

Від військового містечка не лишилося й сліду, там побудували великий промисловий об'єкт. А коли після Німеччини Микола приїхав до Криму, то він, за його словами, не надто відрізнявся від Східної Німеччини. Там теж було все. Бо Крим добре забезпечували – бюджетний перерозподіл працював на його користь. А тепер він перетворюється на руїну.

Шанси Майдану

Оксана каже, що з приходом до влади Януковича зрозуміла: майбутнього в нас не буде і тому доведеться емігрувати з України. Сім'я почала думати про Туреччину. Їздили туди, придивлялися. Та коли в 2013-му постав Майдан і з'явився шанс докорінно змінити країну, Оксана з Миколою поїхали до Києва. Спочатку – глядачами Майдану: потрапили вперше якраз на концерт «Океану Ельзи» в грудні 2013 року. А потім – учасниками Майдану: бутерброди різали з таким завзяттям, що, здається, мозолі й досі на руках.

– Величезний натовп, але при цьому дуже охайних, толерантних, тверезих людей, об'єднаних спільною ідеєю, мене тоді надзвичайно глибоко вразив, – розповідає Оксана. – Там була така космічна атмосфера, що ми повірили в силу Майдану. Переважна більшість людей чітко усвідомлювали, за що вони стоять. Вони стояли не за олігархів – за себе. Адже якби тоді Майдан не постав, Росія вже була б усюди. І у Львові теж. І ніяких зарубіжних санкцій щодо Росії не з'явилося б. І нафта в світі не подешевшала б. Україну тихо здали б з тельбухами. Коли я побачила медведчуківські банери ще в 2011 році, то збагнула, куди нас штовхають. Усе вже нагорі було зроблено й вирішено. І якби не Майдан, шансів в Україні не було б жодних. Тепер ми вже інші. А до Майдану ніхто-ніхто не вірив, що встане-підніметься народ. Навіть активісти. Якби не студенти. Не знаю, хто їх організував – самі чи хтось, але це не важливо.

– Хіба що, може, війни не було б на Донбасі, – уточнює Микола. – Хто воював би за Януковича? Здали б усе так. І була б Кримом уся Україна.

Обоє добре пам'ятають останній час свого перебування в Криму. 23 лютого, наступного дня після втечі Януковича, у Сімферополі за підтримки Меджлісу відбувся дуже великий мітинг. На ньому навіть ставили ультиматум про знесення пам'ятника Леніну. А 24 лютого

подружжя відлетіло до Туреччини вирішувати бізнесові справи. 28 лютого сіли в літак до Сімферополя, але його розвернули назад у Стамбул. Позаяк у Сімферополі вже порядкували «зелені чоловічки» й авіакомпанія побоялася приземляти авіалайнер. Згодом вилетіли в Донецьк. Прибули в мирне, тихе й спокійне місто. У Крим поверталися крізь кордони автоматників – «казакі», «беркут». Намагалися організувати людей, які не вірили московському телевізору. Оксана телефонувала в Меджліс, якого представники ОБСЄ заспокоювали тим, що справа обмежиться лише захопленням Росією Севастополя. А Крим не здадуть, тому поведіться тихо, спокійно, ніякої зброї. Меджліс тоді був єдиною організаторською силою спротиву.

– Я почала виходити на євромайданівських хлопців, – розповідає Оксана. – Вони вже були атаковані: одному машину спалили, іншому – офіс. Зустрілися всі біля нашого штабу берегової оборони для чергування. Вночі познайомилися з багатьма адекватними людьми, багато хто з них згодом теж опинився у Львові. З 4 до 8 березня ми ще проводили різні акції. Організували великий суботник. З одного боку – «ленточнікі». З іншого – ми з українськими прапорами та віниками, розфарбованими в синьо-жовті кольори. Якби ж у нас ще був час для об'єднання свідомих людей, але запланований на 25 травня «референдум» перенесли спочатку на 30 березня, а потім – і на 16-е. Кремль поспішав. І коли я побачила, як вивозили з автосалонів нові дорогі автомобілі, зрозуміла, що з Криму час виїжджати. 9 березня Микола спочатку вивіз дітей одразу кількох сімей. А дорослі виїхали разом 14-го – караван з дев'яти автомобілів. Ініціатором була я. Чому до Львова? Тому що такий гурт людей могли прийняти лише партнери й друзі в бізнесі. А ми мали їх у Львові.

Украдене щастя

Подружжя Новікова-Головко залишило в Криму придбаний і переобладнаний на свій смак сільський будинок, в якому встигли прожити лише три місяці. Наразі в обійсті живе сам-самісінький пес, якому щодня сусідка приносить їжу, вигулює його та принагідно наглядає за маєтком.

– На оплату цієї послуги якраз вистачає моєї військової пенсії, – каже господар, показуючи світлини будинку, що його вони придбали в сім'ї кримських татар-емігрантів. – Продати дім теоретично

можна, а практично – нереально. В Криму зараз ніхто нічого не купує. Купували в перші півроку, коли в багатьох була ейфорія, та вона безповоротно щезла.

У подружжя лишилася велика логістична база в Криму – склади, земля, які теж неможливо продати. Тому фірму, якою Оксана Новікова керувала п'ятнадцять років, закрили.

Підприємство торгувало інгредієнтами для кондитерської та пекарської промисловості. На цьому ринку було провідним. А в Криму конкуренція в середовищі кондитерів була значно вищою порівняно з іншими регіонами України. Починали з дистрибуції продукції італійських, німецьких, українських виробників. Згодом логістичний центр уже постачав інгредієнти для всього Криму, зокрема й супермаркетам, «Кримхлібу», Севастопольському та Євпаторійському хлібокомбінатам. Щотижня або й по кілька разів на тиждень возили продукцію до різних міст півострова. Тридцятьох працівників і понад десяток автомобілів, лабораторія й технологічна база, де навчали працівників унікальних рецептур змішування інгредієнтів, – це був успішний бізнес з великим обігом товарів і коштів.

– Коли я прийшла у Львові в податкову, там ледь не просльозилися – навіщо ми закрили свою діяльність? – каже Оксана. – Але мої мільйонні податки, які я платила, не врятували мене. Не допомогли захиститися на моїй землі.

Новікова вперше потрапила до Європи п'ятнадцять років тому. Побачила нові сучасні заводи з виробництва інгредієнтів в Італії, Німеччині, Франції. Побувала на всесвітньовідомій спеціалізованій виставці в Об'єднаних Арабських Еміратах. Загалом відвідала понад десяток країн на різних континентах. Можливо, тоді вона твердо переконалася, що правильно вчинила, покинувши навчання на стоматологічному факультеті медичного інституту заради власного підприємництва. З дипломом юриста, здобутим згодом, це було робити легше.

– Якщо ти людина самодостатня й поїздила світом, то цінуєш свободу насамперед. Свобода дорого коштує, значно дорожче, ніж усе решта. Ціну свободи не дізнаєшся, доки її не втратиш, – розмірковує Оксана. – Більшість кримчан ніколи не були в Росії і навіть на материковій Україні. Сиділи перед телевізором і сприймали життя крізь його екран. А одного разу телевізор почав показувати цю, перепрошую, маячню. Коли я 3 чи 4 березня 2014 року побачила по телеві-

зору те, ЩО показувало російське ОРТ, мене спочатку лихоманило, а потім я почала в істериці плакати. Тому що побачила це видовище у перукарні в престижному салоні краси в центрі міста, де працювали нібито адекватні люди! Аж тут раптом від них чую: «Не перемикайте!» «Ви при своєму розумі?» – запитую. І тоді я збагнула, наскільки це все поруч. Ти цього не зауважував, тому що жив в іншому світі: інші знайомі, інші клієнти. А з цими людьми ти розмовляєш різними мовами. Не важливо, що нібито російською. Це дві різні мови російські! Взагалі різні між собою. У цих мов різна історія, різна культура, різна ідеологія. Все різне. Тоді мені стало дуже страшно.

Нація зараз переходить у поняття політичної, вважає Оксана. Соціальне оточення найбільше формує національність. У Криму сталася не національна й не мовна кризи, а чітко – ментальна. Захотіли «назад в СРСР» – не в Росію. Тому що вони згадують, якими тоді молодими були, і цей спомин спричиняє амнезію щодо всіх бід радянського ладу.

Новікова впевнена, що Крим повернеться в Україну доволі швидко. Але вже іншим. Її впевненість базується на неприродності нинішньої ситуації. Бо раніш Крим ішов уперед, хоч і поволі, й погано, але все одно – вперед. А зараз відкотився не на десятиліття, а в деяких аспектах навіть на століття назад. І це протиприродно. Тому буде точка повороту – в осяжному майбутньому.

Крим цікавить Новікову, крім іншого, що там поховані її предки, як район, де, ймовірно, буде простіше розбудовувати, адже на півострові, прогнозує вона, все знищать. А отже, там можна буде будувати «з нуля», що буде і якісніше, й дешевше, бо перебудовувати і дорожче, й важче. Зважаючи на фантастичний потенціал Криму, там можна створити регіон, що годуватиме, а не лишатиметься дотаційним.

Бажано, сподівається Новікова, щоб деяка частина з-поміж тих, хто рвав сорочку за Росію, виїхала до РФ. Це був би ідеальний варіант. Бо такі люди вірять на слово будь-кому й у будь-що. Це східний тип мислення, коли людина йде і забуває, що було за крок назад. За кого голосують ці люди? За того, хто вчора говорив одне, а сьогодні – інше. А вони й надалі йому вірять. Львів подобається Новіковій тим, що тутешня молодь із західним типом мислення, котра розуміє: ми перебуваємо ось тут і бачимо і вперед, і назад. У Криму ж залишилася молодь «божевільна», яку місцеві батьки й російський теле-

візор занапалили, – всі інші повиїжджали.

Для них усіх Оксана Новікова робить одну важливу корисну справу: судиться з «Приватбанком». Банк самостійно вирішив, що вона нерезидент і кошти з депозитів такому вкладнику буцімто не потрібні. Після подання судового позову банк пропонував їй компромісний варіант угоди, але Новікова відмовилась і, як мовиться, йде до кінця.

– Всі гроші, які були в Криму, кримчанам досі не повертають, – каже Микола Головка. – Власник «Приватбанку» Коломойський подав позов до міжнародного суду на Росію. І заявив, що лише коли він виграє суд, тоді й нам заплатить. А доки йому Росія не поверне гроші – потерпіть. Хоча насправді і свій «Приватбанк» у Москві, і свої борги він продав. Тому що в Криму в позичальників колектори забирають борги Коломойському.

– Український суд на нашому боці, – додає Оксана. – Але ж ви знаєте – це процес тривалий: перша інстанція – півроку, апеляція – півроку. Один позов я подала в Києві. Інший мені повернули – сказали, щоб я подавала його в Дніпропетровську. Приємно, що після позитивного рішення на мій позов у першій інстанції – Оболонському районному суді Києва – і в апеляції пішла хвиля позовів від інших переселенців.

Львівські контрасти

Бізнес-партнери та друзі в подружжя Новікова-Головка є по всій Україні. Їх запрошували у Київ, Ужгород, Чернівці. Але найбільше плюсів у них зібрав Львів. З автокаравану Оксани, який спочатку розмістився на базі біля польського кордону, а потім у сім'ях львів'ян і стриян (більшість – тривалий час безкоштовно), дві пари повернулися до Криму: «У нас залишилися добрі стосунки з ними, одна з жінок мандрувала вагітною». Хтось засумував за домівкою й ріднею, а хтось не зміг знайти роботи за фахом.

– Пристосовуватися по-львівськи ми теж не вміємо, – відверто каже Оксана. – Дехто з переселенців не спромігся у Львові заробити бодай на шматок хліба. Бо тут офіційні зарплати низькі, а хабарів вони не звикли ні давати, ні брати. У Криму педагоги й медики – це люди, які небагато заробляють. Стоматологічні послуги там були дешевші. Не прийнято в Криму винаймати педагогів-репетиторів, учні

більше здобувають знання в школах. А тут на учнях випускних класів широко заробляють репетиторством. Кажуть, що рівень хабарів за влаштування на роботу педагогом чи навіть на чверть ставки медиком у звичайній державній клініці визначається тисячами доларів. Для мене це нонсенс. Я знаю, що педагоги й медики, які сюди переселилися, довго намагалися влаштуватися на роботу. Спочатку їхні клопотання розглядали-відкладали, а потім їм чесно сказали: це коштує стільки-то. Вони схопилися за голови і... пішли кудись працювати в інші місця.

Подружжя Новікових півтора року активно займалося волонтерством, допомагало тим, хто приїхав з Криму. Вони не закрили ГО «Кримська хвиля» й дотепер. Організація перетворилася на «фейсбучну» сторінку. А спочатку громадську організацію створювали для першочергових потреб кримських переселенців: куди йти і що робити, юридичні консультації, звичайне співчуття. Тут працювало багато волонтерів – таких самих переселенців, яким легше було разом протриматися певний час.

– У нас була допомогова каса на медикаменти – 10-15 тисяч гривень, – каже Оксана. – Я свої гроші докладала. Обліковували кожную копійку. У серпні 2014 року, коли вже з Донбасу почали приїжджати, створили склад продуктів. Купувала за свої гроші, мої партнери по бізнесу допомагали. Наших позичальників я просила віддавати борги харчами. Ми робили продуктові набори: масло, крупи, потім картопля, ще щось з'явилося... Коли люди в жахливій біді, треба допомагати. Але потім переселенці замість того, щоб шукати роботу, приходили лише за пайками – ставали нахлібниками, і тоді я вирішила покласти цьому край. А ось інша категорія людей, не назву їх волонтерами, почала намагатися заробляти на цьому складі. Отак хтось захоче допомогти, а хтось нажитися на цій допомозі.

Микола за два роки переконався, що, на жаль, багато допомогових організацій нині починають перетворюватися на бізнес-проекти.

– А то не наш бізнес. Бо коли починають воювати за гранти, зрозуміло, куди ті йдуть. Ми за гранти не боролися. І навіть розрахункового рахунку не мали в «Кримській хвилі». Я мав претензії до Оксани, коли бачив, що вона фінансує це, і я сказав, що ти не можеш працювати на всіх і віддавати на це всі свої гроші.

Недавно подружжю повернули мікроавтобус, який цілий рік працював на волонтерів батальйону «Айдар». Повернення мало дві

причини: перша – він нагально потребував ремонту, друга – цей мікроавтобус почали використовувати в бізнес-проектах.

Оксана Новікова вже у Львові була дуже шокована тим несподіваним відкриттям, що з Криму переїхали на материкову Україну деякі громадські організації, що розповідають про свою проукраїнську позицію, однак насправді просто гроші ділять. Оскільки міжнародні фонди тепер у Крим грошей не дають, проте щедро фінансують потреби переселенців.

– Я так не можу, тому сама себе викреслила з цієї діяльності, – говорить Оксана, а найкращим своїм добродійним волонтерським проектом називає співпрацю з благодійним фондом «Салюс», що має клініку, яка обстежує жінок. У березні-квітні 2014 року підготували 30-40 комплектів-наборів для новонароджених і роздали їх майбутнім породіллям. А ще безкоштовно обстежили 120 жінок – ультразвукова діагностика та лікування. Наталя, подруга Оксани, веде цей проект, реєструвала жінок. І багато з них досі їй телефонують, бо вважають, що вона гінеколог, хоча насправді Наталя – економіст. А тепер працює кондитером у пекарні «Кримська перепічка».

Смак і віра

Ще в Криму Оксана та Микола мали намір відкрити дегустаційне кафе. Тестове: для експертів, випробування рецептур. У Львові почали облаштовувати приміщення з 15 грудня 2015 року. Обладнання – зарубіжне. З українського виробництва лише столи, стільці та вітрина. Вклали в проект близько мільйона гривень. Це економний варіант, бо інакше треба було б збільшити інвестицію в такий заклад удвічі, а то й утричі. Купили вживану піч за дві тисячі євро замість нової за двадцять тисяч. Ще одну піч, кондитерську, привезли із собою з Криму. Велике приміщення (150 квадратних метрів) у Сихові – так званому спальному районі Львова, де раніше зрідка проводили хіба що виставки, ніхто не хотів брати в оренду. Все, що тут заробляють нові господарі, наразі вкладають сюди ж.

Може, наприкінці березня вийдуть на прибуток. Уже працюють дві зміни пекарів по двоє осіб, кондитерів і барменів. Троє місцевих, решта працівників – з Криму. Вже є переселенці на стажуванні, сформовані з центру зайнятості. За це буде підприємству компенсація від держави. З двома місцевими працівницями Оксанина сестра Світ-

лана познайомилася на львівському кулінарному конкурсі. Вони не кондитери й не пекарі, але дуже цікавилися цією справою та пекли вдома. Вчилися тут «з нуля». На відкритій кухні відвідувачі бачать увесь робочий процес. Щовечора чистять її – додому не йдуть, доки не заблищить усе. Середня зарплата наразі становить близько трьох тисяч гривень. Потім, коли з'являться заробітки, запланована «бонусація».

– В Україні велика проблема в якісних начинках. Або старі заводи виробляють такі повидла, що не мають жодного смаку. Або хімія така, що страшно ковтати, – ділиться професійними знаннями Оксана Новікова. – Ми ж начинки робимо самі – беремо для цього заморожені ягоди. Увесь асортимент – наші рецептури і наші начинки. Решту інгредієнтів (наприклад, жири для певних видів тіста, шоколад) купую у фінів, німців та італійців. Нові клієнти з'являються постійно – це добрий показник. По хліб до нас приїжджають. І телефонують з проханням залишити їм хліб на вечір. Або на завтра спекти той, який хочуть. Бо в нас великий асортимент. Технолог, якого я давно знаю, поставив нам якісну лінійку хлібів – висівковий, гречаний, скандинавський, литовський, лапландський, білоруський. І це ще не весь перелік. Ми працюємо з домашнім молоком. Маленьке домашнє господарство – всього лиш на сім корів – завдяки канадському проекту поставило собі обладнання для безконтактного доїння. Придбали аналізатор молока, охолоджувач. На черзі – пастеризатор. Їздимо щочетверга в район Підзамча, купуємо молоко та сир. Періодично намагаємося купити домашню курку, і кілька разів нам це вдавалося. Хоч вона вдвічі дорожча від фермівської. До нас із центру Львова приїздять також гурмани на каву, яку варимо з недорогій суміші: 90 відсотків арабіки і 10 – робусти. Бар налаштовував спеціаліст із Закарпаття, який любить каву, і навчав усіх нас: від історії кави й до використання апарату.

Тут мій тестовий майданчик – лабораторія смаку й атмосфери за тишку. Цей проект не для заробітку. Останні півтора року настільки вибили мене з колії, що я навіть трішки втратила віру в себе. І тут я її відновлюю. Нам казали, що на Сихові кафе-пекарня не «підє». А я подумала, що це ж майже Сімферополь, триста тисяч населення, і тут жодного пристойного закладу – лише кнайпи. Зараз я задоволена, бо думала, що буде гірше. Ми робили тут дегустації. Сама бігала з підносами. Я вмію продавати. Я можу продати вітер, якщо

захочу. Головне – бути впевненій у тому, що цей вітер буде свіжий і якісний. Тобто, якщо я впевнена в своєму продукті, я його продам. У своєму проєкті я намагаюся створити стандарти, які можна буде поширювати.

Але основна моя професійна мрія – новий завод з переробки сільгосппродукції. Проте для такого проєкту, крім великих коштів, потрібна ще й правова держава. Якби наша чудова Конституція мала прямі норми дії, а не дотичні, і ми всі підкорялися цій Конституції, то все було б у нас добре, і ніяка Росія нічого з нами не зробила б. Однак оці надбудови, які кожна нова влада будує для себе, всі ці підзаконні акти, змінюють докорінно все. Шалена корупція дозволяє чинити все, що завгодно. Люди забули про справжню ціну грошей. Про справжню ціну праці. Ціну людських взаємин. Ціну життя. Ціну всього доброго й світлого, заради чого й була створена людина. Нам треба повертатися до джерел. Треба всім згадати, що Бог створює нас для чогось високого й важливого. Я вірна людина. В Криму побудувала церкву, де ми з чоловіком взяли шлюб, а Микола також спорудив храм у селі на Вінниччині. Але мій Бог насамперед завжди в душі та в сумлінні. Для того, щоб менше каятися, слід менше грішити.

Роман Шостак

МАРИНА ТА ЇЇ «БДЖІЛКИ»

– А пам'ятаєш, як у лютому 2014-го ми згадували анекдот про оптимістів та песимістів? Песиміст каже, що гірше не буває, а оптиміст – буває, буває, – Марина за кермом автівки впевнено прямує вулицями Харкова, наче тут народилася. – А потім, улітку, життя на очах руйнувалося так, що повірити в це здавалось неможливо...

Завтра, яке не настало

Але спочатку була весна, коли в Донецьку ще плекали надії на те, що все минеться. Марина вже рік працювала у великій будівельній компанії, керувала маркетингом і продажами. Своєю новою творчою роботою неабияк насолоджувалась – за плечима були одинадцять років успішної банківської кар'єри, але з часом навіть очолювати відділення стало рутинною справою. Будівництво потребувало нових знань, проте й містило необмежені можливості. Компанія не була подібною до інших – енергійною, амбітною, чутливою до оригінальних задумок і сміливих пропозицій. Тут небезпідставно пишалися своєю зухвалою вдачею та винахідливістю, тож події на початку весни теж спершу сприйняли як черговий тест на стресостійкість.

Ніхто не знав, якою зазвичай буває війна, коли приходить до твоєї домівки. Не впізнали. Тоді здавалось, що гнітючому страху треба запобігати активністю. Тобто, якщо не відмовлятися від своїх планів, то це й буде перемогою на буденному фронті. Сказано – зроблено. Марина була активною, її команда – теж. Планували на честь десятиріччя компанії залишити про себе в Донецьку якийсь незвичайний спомин. Наприклад, арт-студію, де могли б виставляти свої роботи молоді митці. Йшлося вже не про бізнес, а про вічні цінності та зрозуміле людям завтра.

Войовничу архаїку, що розгорталась на площі Леніна під російськими прапорами, сприймали саме як культурний виклик – хіба такого знавіснілого завтра ми хочемо для нашого міста? Авжеж, ні. І зараз ми покажемо, яким має бути наш Донецьк. Щоб не робити добру справу в аматорський спосіб, запросили до співпраці місцеву «ікону стилю» – культовий заклад «Ізоляція». Підтягнулися фотографи й дизайнери, розпочалися виставки та перфоманси, мешканці житлового комплексу, де з'явилася своя арт-територія, були в захваті та охоче долучалися – приводили дітей, запрошували сусідів... У центрі міста вже відбулися перші криваві бійки за український прапор, а за два квартали малюки розмальовували шпаківні в жовто-блакитні кольори та пов'язували їх стрічками з бажаннями миру.

– Виявляється, це було щастям: ми працювали в улюбленому місті, в чудовій компанії, в дружньому товаристві, однією великою родиною... Всі разом загадували бажання – а вони взяли й не здійснилися... – саме ці спогади для Марини чомусь найболючіші.

Ще вчора була я висока, як вежа.
Здається, ще трохи – дістану zenit.
І раптом, як вибух, – обвал і пожежа.
Розтщений камінь – уже не граніт...

Зрозуміле завтра так і не настало. Після «референдуму» чергове дитяче свято в житловому комплексі вже довелося скасовувати. Мешканці, серед яких були відомі лікарі, спортсмени, журналісти, почали тікати з міста. Підйомний кран, що працював на будівельному майданчику, виглядав наче останній символ миру та боротьби за звичне життя. Потім і він зупинився, та Марина щодня приходила на робоче місце. Ризикувала – на вулицях уже стріляли, і більшість колег боялися виходити з дому. В пустому кабінеті заварювала собі каву, перевіряла стан справ у будівлях, телефонувала клієнтам, як могла, заспокоювала, – адже кожен наступний день залишав усе менше сподівань...

Компанія, де працювала Марина, не дожила в Донецьку до свого десятиріччя: наприкінці липня нові «господарі» міста завітали до комплексу пограбувати для початку паркінг – і наступного тижня з міста поїхали майже всі працівники та керівники. Сам житловий комплекс, звичайно, лишився. Під час обстрілів він став зручною мішенню для артилерії: влучило, зокрема й, у двір з дитячими майданчиками, де причаївся беззахисний і помарнілий жовто-блакитний будиночок зі шпаківень. Тепер на шість багатоповерхівок комплексу світяться лише кілька вікон.

А в «Ізоляції», до речі, розташувалося місцеве «гестапо»...

У замкненому колі

– Дякую своїй мамі, що відразу зголосилася поїхати зі мною, я не змогла б лишити її там саму, – Марина перемикає музику в машині на веселішу. Згадувати, як забидала з роботи папери й печатку, як складала вдома якісь речі, як їхала містом, що перетворювалось на пастку, як залишились позаду рідні терикони – теж болісно. Попереду був довгий шлях до Києва, де її очікувала невідомість...

Власне, ошатна червона автівка – єдине, що лишилося з минулого щасливого життя. Будинок, де жила Марина, незабаром обстріляли – гучно, на камеру. На руїни перетворилась і найсвітліша частина життя – народження, дитинство, юність у Ясинуватій: «Після того, що

зробили там з мікрорайонами Зорькою і Молодіжним, половина мене просто вмерла».

Автівка та ще Гоша – руде веселе цуценя – ось і все «майно», з яким потрібно було розпочинати життя заново. Весь оптимізм щодо повернення до минулого залишився в Донецьку й уже ніколи не нагадував про себе. Прийшов реалізм, який змусив подивитися тверезими очима на факти й чесно визнати – вони жахливі.

А треба жити. Якось треба жити.

Це зветься досвід, витримка і гарт.

І наперед не треба ворожити,

І за минулим плакати не варт.

Це принаймні допомогло не витратити сили на ілюзії (психологи, до речі, кажуть, що першими не витримують саме оптимісти і якраз через недооцінку ситуації). Сенсу чекати кінця війни до Дня незалежності, Нового року або Різдва, як це робили багато знайомих, Марина не вбачала. Користати надокучливо з доброти друзів, що прихистили її з мамою та Гошею в Києві, не хотіла. Жити на мамину пенсію не виходило зовсім, й основним заняттям на кілька довгих місяців стали пошуки роботи, що перетворилися на суцільний «квест».

В обставинах, що склалися, сподіватись на те, що хтось запропонує дівчині з вулиці цікаву та гідну посаду на кшталт попередньої, було безглуздо. Дві вищих освіти, досвід та авторитет, напрацьовані в Донецьку, тут не були жодною перевагою перед тисячами шукачів. Тож Марина вирішила не провокувати відмови на амбіційне резюме й умисне поступитися вимогами – здавалось, що це поліпшить її шанси. Вийшло навпаки: роботодавці бачили й освіту, і досвід, і ділову зовнішність, і невибагливі вимоги, все їм подобалось, але пропонувати роботу нижчої кваліфікації не квапилися. Кого обходить, що її влаштувало б заробляти звичайним клерком? Неможливо сертифікованому директору працювати касиром у банку, це не сподобається колективу. А вакансій на директорів немає, перепрошуємо.

Як довго людина може прожити в замкненому колі, взагалі без перспективи? А людина, якій щодня шматують душу болючі новини з рідного Донецька? А людина в незнайомому місті, вирвана з корінням, без друзів поруч, без улюбленої справи, без навіть власного посуду?

– Ти не переймалась агресією до киян, наприклад, чому в них усе

є, а в тебе не залишилось нічого? – запитує Марину. Вона не розуміє:

– Агресією? Ні, ніколи. Це мене знищило б. Але все інше, що відчувають люди, які мають прийняти несправедливе та неминуче, – було: і рефлексія, й депресія, і питання без відповідей – чому я, за що, скільки це все триватиме і де брати сили?

От як не опустити рук, коли замість обіцяної в транспортній компанії посади менеджера запропонували працювати диспетчером в автобусах – перевіряти, чи вони не запізнюються на маршруті та чи підлога там чиста? Платня – відповідна, в Києві на ці гроші не прожити. «Я ж ніколи раніше не шукала роботи – вона сама мене знаходила. Тож, звісно, був відчай, коли бачила, що власне я, мої знання нікому не потрібні. Люди не винні, вони, може, й хотіли б допомогти, просто ринок потребує дешевої робочої сили», – зараз Марина сміється та запевняє, що жодного разу не відчула ніякої дискримінації за місцем прописки або бажання скористатися її безпорадністю. Все чесно: або ти пропонуєш щось унікальне, або на тебе чекають брудні підлоги. І ні на кого ображатися.

Червона помада

– Подивись, чи добре видно рекламу? – ми нарешті дісталися харківського торговельного центру, де наразі донеччанка Марина Попова орендує приміщення для власної мережі перукарень «Пчелка». З порогу вона відразу перетворюється на цю саму бджілку – в своєму першому салоні Марина сама собі маркетолог, рекламіст, бухгалтер, адміністратор і майстер з манікюру. Поруч – шість дівчат-перукарів, четверо з яких теж із Донецька.

День народження її власної справи – 26 вересня 2015 року. Відбулося це завдяки проекту «Станція Успіху» в рамках програми «Новий відлік – можливості для переселенців», що її реалізують спільно Асоціація приватних роботодавців та Станція «Харків» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та в партнерстві з Харківською обласною службою зайнятості. Ось так багато учасників у зміні Марининої долі.

Про волонтерську Станцію «Харків» підказали друзі-київани взимку 2015-го. Це був найважчий час за півроку переселенства. Тоді Марина вже переїхала до Харкова, проте нічого не змінилося на

краще – так само не було роботи, так само жили на мамину пенсію. Вона ледь не продала машину – стримало розуміння, що це стане остаточною поразкою. «Як би тяжко не було, я все ж таки завжди пам'ятала, хто я та на що здатна. В мене не було сумнівів щодо свого професіоналізму, тож мені просто була потрібна підтримка».

Волонтерка Катерина майже одразу запропонувала роботу – очолити мережу магазинів жіночого одягу, що вже десять років існувала в Харкові. Марина сприйняла це як шанс відновити свої організаторські здібності, незнайома галузь зовсім її не лякала. Гроші були невеликі, але вони давали змогу сплачувати за квартиру й головне – знов відчувати себе потрібною, дієвою, цілеспрямованою.

Так навесні вона повернулась до життя, що миттєво набуло жада-ного робочого ритму: зранку – звичайні турботи, ввечері – приємна втома, на вихідні – волонтерські семінари, курси, нові знання, нові знайомства та довгоочікувані перспективи, що нарешті з'явилися...

– Я ще в Києві розуміла, що власний бізнес – це те, що на мене чекає. У банківському й будівельному секторах, де мені було б комфортно працювати як фахівцю, найближчим часом нічого не запропонують, бо там свої зайві люди, що підпадають під скорочення. Постійно шукаючи, де і як перебитись, я, може, й знайду гідну роботу, але не факт, що не загублю себе. Тож потрібно власноруч створити собі справу, яка приносить і прибуток, і можливість реалізуватися. – Так у Марини народилася думка про експрес-перукарні, що їх ніколи не було в Донецьку, а в Києві й Харкові були досить популярними. Щоразу, опиняючись у перукарському кріслі пересічної «Стрижки за 30 гривень», вона підраховувала, наскільки це рентабельно та чи може перетворитися на бізнес-проект. Навіть тоді, коли ці 30 гривень на стрижку були останніми в їхньому з ма-мою бюджеті.

Розрахунки згодилися, коли в пошуках чергової роботи Марина знов опинилась на Станції «Харків», де їй запропонували заповнити заявку на навчальний курс «Нового відліку» та здобуття гранту на підтримку переселенців-підприємців. Авжеж, вона не могла прога-вити цю можливість, маючи майже оформлену ідею та відновлену віру у власні сили.

З бізнес-планом Марина, звичайно, впоралася. Серед нових знайомих виявилось кілька перукарів, що вводили її в курс справи, давали поради та ділилися досвідом. «Вірю в себе та свій проект!» –

написала вона у своєму Фейсбуці напередодні захисту. І ще за п'ять місяців: «Це був рік, що розвернув моє життя на 180 градусів – від цілковитого відчаю до цікавого життя, наповненого енергією, позитивом, новими цілями, мріями, досягненнями! Рік, який подарував мені можливість жити далі так, як я цього хочу. Рік, який навчив мене знову щодня радіти життю, попри труднощі».

З двохсот попередніх заявок відібрали лише половину, до кінця навчання лишилося сімдесят проектів. У конкурсі Маринин проект увійшов до п'ятірки великих грантів та у фіналі посів друге місце.

Друзі додали грошей, яких бракувало. Друзі взагалі виявились найважливішим ресурсом, що надихав на відродження. Помітивши забутий блиск у Марининих очах, вони від початку проекту висловлювали підтримку та обіцяли допомогу, навіть якщо з грантом не складеться і доведеться розпочинати справу самотужки. Тепер Марина робить те ж саме для зовсім незнайомих людей, що також опинились у скрутному становищі: своїм прикладом спонукає діяти, власноруч змінювати обставини та вірити в те, що створити нове життя «з нуля» можливо.

«Дівчина, яка вміє долати перешкоди» – саме так про Марину тепер говорять у Харкові. Вона в центрі уваги на «круглих столах» для переселенців та на форумах бізнес-леді, на воркшопах та майстер-класах. Ось вона намагається провести воду в приміщення, щоб розширити асортимент послуг у салоні, ось агітує за спрощення системи оподаткування для малого бізнесу, ось збирає гроші для чиєїсь хворої дитини... І ніколи не перестає вчитися, додаючи до своїх старих дипломів нові здобуті сертифікати – курси манікюру, ораторської майстерності, інтернет-професій... Ніхто не знає, які виклики доля обере наступного разу, але вона вже завжди буде до них готова.

«Поспішаю жити! Підтягую «хвости» з бухгалтерського обліку, діловодства. Програму максимум на сьогодні виконано! Метелики в мене в душі! Так добре їм там, так радісно. Всією душею відчуваю наближення свята, якогось дива... Тиждень пролетів без жодного суму. Закінчився один курс – розпочався другий, почали радувати заняття з манікюру. Мої «бджілки» й клієнти задоволені щодня... Вперше будувала колесо життєвого балансу! Зрозуміла, що іноді, може, багато на себе беру, потім страждаю, що не встигаю. Усвідомила, що не те, напевно, ставлю на перше місце. Впевнилась, що абонемент у басейн я все ж придбаю!» – це Марина сьогодні, тут і зараз, напере-

додні відкриття свого другого салону.

До речі, новий салон – ще вісім робочих місць. Ще вісім нових «бджілок» з подібними долями. Ось Оля. Теж з Донецька. Професія перукаря для неї зовсім нова – лише після від'їзду з окупованої батьківщини закінчила курси. Її чоловікові пощастило знайти в Харкові роботу за фахом, але на зовсім інші гроші. Тож обов'язок годувати родину довелося розділити на двох. Небагатий досвід Оля компенсує ретельністю та увагою, тому в неї вже багато постійних клієнтів. До того ж виявилось, що Оля чудовий колорист, її поради щодо фарбування волосся завжди забезпечують чудовий результат та взаємне задоволення. Звичайно, вона вдячна Марині за довіру та позитив, що нарешті з'явився в її житті. Постійне спілкування з людьми дає змогу забувати про власне велике горе та дрібні негаразди. Взагалі місце роботи несподівано стало для неї місцем сили, де вона набуває професійної впевненості й стверджується як особистість, почувуючись необхідною та реалізованою.

Так зазвичай і буває. Відновивши себе, сильні люди допомагають відновитися людям навколо себе, стаючи енергетичними точками суспільства. Ба більше, саме вони й формують це суспільство – крок за кроком, цеглина за цеглиною...

На те й погорільці, – будуємо хатку.

Над хаткою небо. А знов голубе.

Найвище уміння – почати спочатку
життя, розуміння, дорогу, себе...

Наразі життя Марини знову видається елегантним, як її нова червона помада під колір автівки – навіть у Донецьку вона не зважувалася демонструвати себе так яскраво, так підкреслено впевнено. Друзі, до речі, наполегливо пропонують їй спробувати себе як стиліста, запевняючи, що вона має до цього неабиякий хист і смак. «Може, колись я до цього дійду. Але не хочу бути в п'ятдесятому ряді, цього теж треба вчитися. А я зараз не можу собі це дозволити, та й сили поки не відчуваю», – стримує їхній запал Марина.

За зовнішньою яскравістю та легкістю жінки – зосередженість на поступовому досягненні конкретної практичної мети «тут і зараз». Не те щоб не було мрій – вони є: своя дитяча перукарня, відпочинок із мамою в Чехії й ще щось дуже-дуже особисте... Просто це нове «я» – воно ще таке крихке й ламке, що потребує певних зусиль для формування його цільності.

– Хіба можна так швидко вилікуватись від болю, забути про втра-
ти? Депресія повертається, варто лише розслабитися. Навіть якщо
вдалося відбудувати себе, навіть коли твій день розписаний по хви-
линах і вимкнено новини, ти все одно думками пов'язана з домів-
кою, – зізнається Марина, коли ввечері, провівши на потяг подругу-
переселенку, що живе в її маленькій квартирі кілька днів на тиждень
(роботу шукає в Харкові, а на вихідні їде до батьків в Ізюм), ми йдемо
гуляти з Гошею.

– Останнім часом я дуже сумую за Донецьком, – тихо промовляє
потому.

Інна Юр'єва

*У тексті використано вірші Ліни Костенко.

ПРО АВТОРІВ

Наталія Адамович народилася 21 березня 1970 року. В 1994-му закінчила Дніпропетровський державний університет за фахом «філолог, викладач російської мови та літератури». Працювала журналісткою в газетах «Східний експрес», «Зоря Донбасу» міста Свердловська Луганської області, співпрацювала з виданнями «Наша газета» (м. Луганськ), «Голос Донбасу» (м. Донецьк). До Дніпропетровська переїхала в липні 2014 року. Нині – журналістка дніпропетровської міської газети «Наше місто».

Назарій Вівчарик народився 19 грудня 1985 року в Черкасах, зростав у місті Сміла. Закінчив магістратуру в Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького за спеціальністю «журналістика». Є також випускником програми Києво-Могилянської академії «Журналістика цифрового майбутнього», учасником різноманітних тренінгів і семінарів. Працював у газетах, на телебаченні, наразі є відповідальним редактором черкаського Інтернет-видання «Прочерк». Член НСЖУ. Віднедавна спробував себе в літературі, став фіналістом деяких всеукраїнських літературних конкурсів оповідань.

Вікторія Іщенко навчалася за спеціальністю «журналістика» в Донецькому національному університеті. Працювала журналісткою в Донецьку: була заступницею головного редактора єдиного в місті україномовного он-лайн ЗМІ, що його закрили в листопаді 2015 року. З початком заворушень на Донбасі влітку 2014 року виїхала з Донецька на тренінг у Берлін, де й познайомилася з героїнею описаної в цій книзі історії Дариною Левчук. У Донецьк не повернулася, майже два роки живе в Києві, працює фрілансером, вивчає англійську мову та будує нове життя на новому місці.

Антон Лягуша – кандидат історичних наук, доцент кафедри всевітньої історії Донецького національного університету (м. Вінниця). 2008 року закінчив магістратуру за спеціальністю «журналістика» в

ДонНУ. 2013-го – аспірантуру історичного факультету за напрямом «Всесвітня історія». Цього ж року захистив дисертацію. Упродовж 2008-2013 рр. – редактор відділу радіопрограм Донецької обласної державної телерадіокомпанії (ДОДТРК); член НСЖУ.

Юлія Макрова народилася в Донецьку, навчалася в Донецькому національному університеті на філологічному факультеті за спеціальністю «журналістика». Працювала на Першому муніципальному телеканалі в Донецьку. Нині виховує маленьку дитину та бере участь у фріланс-проектах.

Марія Малихіна народилась 4 серпня 1993 року в місті Горлівці Донецької області. Згодом з родиною переїхала в Донецьк. Навчалась на філологічному факультеті за спеціальністю «журналістика» в Донецькому національному університеті. У 2012 році працювала в регіональній газеті «УАргумент». З 2013 року й до сьогодні редагує сайт мистецької платформи OpenPlace («Відкритий простір»). Нині мешкає в Києві.

Валентина Мацерук (Моржухіна) – заслужений журналіст України. В її біографії «перетнулися» три адреси – Волинь, де народилася; Львівщина, де згодом оселилась родина й Валентина навчалася на факультеті журналістики ЛДУ; й Чернівці, де мешкає вже чотири десятки років. Нині працює заступницею головного редактора громадсько-політичної газети «Буковина». Викладає в школі «Юн-прес» Чернівецького міського палацу дітей та юнацтва. Лауреат конкурсу НСЖУ «Золоте перо», нагороджена нагрудним знаком «Відмінник освіти України», медаллю ВУТ «Просвіта» «Будівничий України». Співавтор книг «Мистецтво бути жінкою», «Буковина. Імена славних сучасників».

Андрій Романенко народився в Краматорську, до журналістики потрапив майже випадково, коли в 2001 році його запросили працювати в службу новин місцевої FM-радіостанції. За кілька років очолив цю редакцію. 2008-го прийшов до газетної журналістики. 2011 року став редактором газети, активно займався журналістськими розслідуваннями. З появою в місті проросійських бойовиків свідомо припинив професійну діяльність. Коли активісти «ДНР» по-

чали розшукувати його, був вимушений покинути місто. До Краматорська повернувся практично разом з українськими військовими. Нині співпрацює з низкою всеукраїнських видань та бере участь у різноманітних громадських проектах.

Олена Самойленко – викладач кафедри журналістики Донецького національного університету (м. Вінниця), медійний тренер. Народилася в місті Горлівці Донецької області, навчалася та працювала в Донецьку (тижневик «Донецкие новости», ділові видання «Негоциант» та «Статус. Экономические известия», розважальні газети «Експресс TV» та «Большая жизнь»). З 2008 року – «тренер, що грає», тобто основна діяльність зосереджена на викладанні журналістських дисциплін та розробленні й проведенні фахових медійних тренінгів. Водночас постійно підтримує себе в журналістській «формі», створюючи різні за жанром та функціями тексти (піар, реклама, сценарії, аналітика, наукові статті). Є одним з авторів публіцистичних збірок «Історії несепаратисток» та «Донбас – арена війни».

Вікторія Сенько народилася 6 квітня 1963 року в місті Гольма Донецької області. 1984 року закінчила філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя. Понад десять років працювала вчителем української мови та літератури в школах Чернігівщини та Херсонщини. 1997 року прийшла в журналістику. Тривалий час очолювала колектив редакції скадовської районної газети «Чорноморець». 2005 року пройшла стажування в США у групі менеджерів ЗМІ. 2014-го заснувала сайт «Скадовська палітра». 2015-го визнана кращим журналістом Херсонської області. Член НСЖУ.

Вікторія Сидорова «подружилася» з журналістикою ще на третьому курсі Чернігівського педагогічного інституту, коли почала дописувати до міської газети «Черниговский полдень», а по завершенні навчання прийшла працювати кореспондентом до обласного тижневика «Гарт». Потім співпрацювала з місцевими газетами («Деснянська правда», «Черниговская неделя», «Семь дней», «Чернігівські відомості») та всеукраїнськими виданнями («Україна молода», «Голос України», «День» тощо), Інтернет-виданнями «Високий Вал», Gorod.cn.ua, «Православ'є в Україні». Понад 5 років була редактором газети Чернігівської єпархії УПЦ, брала участь у створенні нових ви-

дань – «Любимая черниговская газета» та «Дитинець». На сьогодні – співзасновник і керівник Медіа-центру «Моє місто» (м. Чернігів). Лауреат обласного конкурсу «Жінка року» (2014).

Ярослава Тимошук мешкає в Луцьку. Закінчила факультет журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка. Працює редакторкою відділу культури обласної газети «Волинь». Пише для он-лайн ЗМІ «Chytomo», «Gazeta.ua», «Тексти.org.ua», «Lustrum», журналу «Країна». Має публікації в газеті «День», Інтернет-виданні «Збруч», «Повага», посібнику «Стандарт рівності», збірнику есеїв і лекцій «Як писати про культуру?». У своїй професії найбільше цінує можливість переповідати історії цікавих людей.

Алла Федорина народилася в селищі Градизьку на Полтавщині. Від шкільних часів мала чітке уявлення про майбутню професію: із сьомого класу почала дописувати до районної газети. Отож вступила на факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Шевченка. По закінченні вишу почала працювати в газеті «Червоний промінь» – сумській обласній «молодіжці». Потім були газета «Добрий день», студія обласного телебачення, а з 1994 року журналістка розпочала співпрацю з газетою «Україна молода», власним кореспондентом якої була тривалий час. З 2001 року очолює Сумський обласний прес-клуб – спочатку створений як ресурс Українського освітнього центру реформ, а потім зареєстрований як самостійна громадська організація. Вже понад десять років є викладачем кафедри журналістики і філології Сумського державного університету. Заслужений журналіст України.

Роман Шостак – журналіст із тридцятирічним досвідом роботи в газетах «Молодий буковинець», «Тиждень», «Високий замок», «Молода Галичина», на телебаченні й радіо в Чернівцях і Львові. Нині очолює медійні проекти Львівського прес-клубу. Закінчив факультет журналістики Львівського національного університету ім. І. Франка.

Інна Юр'єва (Хюреніна) навчалася на історичному факультеті та в аспірантурі Донецького національного університету. По завершенні навчання – викладала історію. З 1999-го почала працювати в журналістиці – в різних регіональних виданнях. З 2006-го до 2014-го

працювала в PR корпоративного сектору (керівник комунікаційних департаментів ПрАТ «АПК-Інвест», ПАТ «Донбасенерго», Асоціації «Будівельний альянс Донбасу»). З липня 2014-го діячка в громадському секторі: редактор стрічки новин «Свободный Донбасс» на Facebook, автор і редактор газети «Говорит Донбасс» – виданні для неокупованих територій регіону, волонтер громадського руху «Деокупація. Повернення. Освіта».

Публіцистичне видання

Знедолені?
Нездоланні!
історії переселенців

Ідея проекту Світлани Єременко
Редактор-упорядник Ірина Черниченко
Літературний редактор Тетяна Решетняк
Дизайнер Костянтин Ковалишин

Підписано до друку 25.05.2016.
Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 9,75.
Зам. №3012.
Наклад 1000 примірників.

Інститут демократії імені Пилипа Орлика
01133, м. Київ, бульвар Лесі Українки, 12, оф. 113
E-mail: pylyp.oryk.institute@gmail.com
<http://idpo.org.ua>

ПП «Рута»
10014, Україна, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а
Тел.: +38 041 2474824, e-mail: ruta-bond@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №364 від 14.01.2010 р.